

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

POLITIA

Вісник наукових робіт молодих вчених

ВИПУСК № 7

Івано-Франківськ - 2024

УДК 32
ББК 66.0

*Затверджено до друку
кафедрою політичних інститутів та процесів
(протокол № 10 від 21 травня 2024 року)*

Головний редактор - доктор історичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів **Марчук В.В.**

Відповідальний секретар – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів **Березовська-Чміль О.Б.**

Редакційна колегія:

Дерев'янюк С.М., доктор політичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів;

Климончук В.Й., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології;

Кобець Ю.В., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Матвієнків С.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Міщук М.Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Геник М.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Мадрига Т.Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Адреса редакційної ради:

м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, кафедра політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Тел. (0342) 596-146

Електронна пошта: kpol_inst@pnu.edu.ua

POLITIA. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2024.

Випуск № 7. 147 с.

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024

© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2024

© Кафедра політичних інститутів та процесів, 2024

ЗМІСТ

РОЛЬ МЕДІЙНОЇ СФЕРИ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ КРАЇНИ (<i>Щербій Ю., Климончук В.</i>).....	5
ПРОБЛЕМАТИКА АНАЛІЗУ МІЖЕТНІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (<i>Федоряк М., Монолатій І.</i>).....	18
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ В БЕЗПЕКОВОМУ КОНТЕКСТІ (<i>Ткачова А., Кобець Ю.</i> ,).....	29
ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕВКА ЛУК'ЯНЕНКА (<i>Перепічка М., Міщук А.</i>).....	44
ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1914-1923 РР.) (<i>Круліковський Б., Монолатій І.</i>).....	56
РЕАКЦІЯ ТА ПОЗИЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ НА РОСІЙСЬКУ ІНФОРМАЦІЙНУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ (<i>Дідійчук С.</i>).....	67
ВПЛИВ ТА РОЛЬ КРАЇН КОЛЕКТИВНОГО ЗАХОДУ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (<i>Пучко Я.</i>).....	77
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЄС (<i>Ківерський Д., Матвієнків С.</i>).....	85
ВОЄННА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (<i>Сікора І., Міщук М.</i>).....	96
ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (<i>Сегедин Д., Матвієнків С.</i> ,).....	106
ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (<i>Туттов О.</i>).....	117

ВПЛИВ РАДЯНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ГЕОПОЛІТИКУ І СВІТОВИЙ ПОРЯДОК (<i>Ставичний Р., Березовська-Чміль О.</i>).....	131
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (<i>Власюк О., Березовська-Чміль О.</i>).....	140

Щербій Юлія,
студентка першого року навчання
магістерської програми «Політологія»,
Климончук В.Й.,
доктор політичних наук, професор

РОЛЬ МЕДІЙНОЇ СФЕРИ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ КРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що нове медіа-середовище є динамічним і продовжує розвиватися новими, іноді непередбачуваними, шляхами, які мають серйозні наслідки для демократичного управління та політики. Нові медіа радикально змінили спосіб роботи державних установ, спосіб спілкування політичних лідерів, спосіб змагання на виборах та залучення громадян. У цьому розділі буде коротко розглянуто еволюцію нових медіа, перш ніж більш детально розглянути їх роль і наслідки для політичного життя. Нові політичні медіа — це форми комунікації, які сприяють виробництву, розповсюдженню та обміну політичним контентом на платформах і в мережах, які забезпечують взаємодію та співпрацю. Вони швидко еволюціонували протягом останніх трьох десятиліть і продовжують розвиватися новими, іноді непередбаченими шляхами. Нові медіа мають широкі наслідки для демократичного управління та політичної практики. Вони радикально змінили способи роботи державних установ і спілкування політичних лідерів. Вони трансформували політичну систему ЗМІ та переосмислили роль журналістів. Вони переосмислили спосіб участі у виборах і участь громадян у політиці.

Поява нових медіа ускладнила політичну систему медіа. Застарілі засоби масової інформації, що складаються з усталених засобів масової інформації, які виникли ще до Інтернету, наприклад газети, радіошоу та телевізійні програми новин, співіснують із новими засобами масової інформації, які є результатом технологічних інновацій. Хоча застарілі медіа зберігають відносно стабільні формати, перелік нових медіа, який включає

веб-сайти, блоги, платформи для обміну відео, цифрові програми та соціальні медіа, постійно розширюються інноваційними способами. Засоби масової інформації, створені для того, щоб доносити новини загального характеру до широкої аудиторії, приєдналися до нішевих джерел, які звужують трансляцію до окремих користувачів. Нові медіа можуть передавати інформацію безпосередньо окремим особам без втручання редакційних чи інституційних сторожів, які властиві застарілим формам. Таким чином, нові медіа внесли підвищений рівень нестабільності та непередбачуваності в процес політичної комунікації.

Відносини між застарілими медіа та новими медіа є симбіотичними. Застарілі медіа включили нові медіа у свої стратегії репортажів. Вони поширюють матеріал через низку старих і нових комунікаційних платформ. Вони покладаються на нові медіаджерела, щоб задовольнити постійно зростаючий попит на контент. Незважаючи на конкуренцію з боку нових медіа, аудиторія традиційних медіа залишається міцною, навіть якщо вона не така грізна, як у минулому. В ідеалі засоби масової інформації виконують кілька важливих ролей у демократичному суспільстві. Їхня основна мета — інформувати громадськість, надаючи громадянам інформацію, необхідну для прийняття зважених рішень щодо лідерства та політики. ЗМІ виконують роль сторожових псів, які контролюють дії влади. Вони встановлюють порядок денний для публічного обговорення питань і забезпечують форум для політичного вираження. Вони також сприяють розбудові спільноти, допомагаючи людям знаходити спільні справи, ідентифікувати громадські групи та працювати над вирішенням суспільних проблем. Отже, нові медіа покладаються на своїх старих аналогів, щоб отримати легітимність і популяризувати свій контент.

Враховуючи вищезазначене, дослідження ролі медійної сфери в політичному житті країни є актуальним та має великий потенціал для подальшого розвитку, зокрема в контексті швидких технологічних змін та політичних трансформацій.

Метою дослідження є аналіз ролі медійної сфери в політичному житті країни.

Стан наукової розробки проблеми включає теоретичні основи медіатизації політики, емпіричні дослідження впливу медіа, аналіз законодавчих та етичних аспектів, а також сучасні виклики, такі як дезінформація та концентрація медійної власності. У центрі сучасної демократії лежить публічна сфера, яка найбільше формується тими акторами, які її дискурсивно інтегрують: засобами масової інформації. ЗМІ об'єднують різні напрямки політичних дебатів; вони надають доступ до одних акторів і аргументів, виключаючи інших і таким чином рішуче формують політичний процес.

Медіа та публічна сфера сприяють глибшому та детальнішому розумінню політичного процесу, висуваючи на передній план складні відносини між медіа та публічним дискурсом, який вони утворюють. Роль ЗМІ в політиці різноманітна. Особливо вона змінилася у час російсько-української війни і набула нових форм. Від зміни способу роботи державних інституцій до впливу на управління та формування політики, засоби масової інформації є силою, яка має великий вплив. У 21 столітті відбулися різкі зміни в роботі ЗМІ. Застарілі медіа незабаром були замінені медіа нового віку, які склалися з веб-сайтів, цифрових програм, соціальних мереж і платформ для обміну відео. Замість того, щоб покладатися на канали ЗМІ для спілкування від свого імені, все більше і більше політиків обирають прямі канали та свої контакти в соціальних мережах, щоб ділитися інформацією зі своїми шанувальниками. Старі ЗМІ відповідали за донесення інформації до громадськості. ЗМІ нового часу роблять набагато більше. Від впливу на вибори до притягнення політиків до відповідальності.

ЗМІ, які часто називають четвертим станом, мають велику владу в сучасному світі. Всупереч поширеній думці, медіа-канали та платформи не просто передають важливу інформацію, вони також впливають на суспільство та притягують установи до відповідальності.

Він діє як сторожовий пес і проливає світло на особисте та професійне життя політиків. Роль засобів масової інформації в більшості вільних країн є критично важливою, оскільки вони надають громадянам знання та дозволяють їм ретельно контролювати суспільство.

Те, як сприймається проблема, більше залежить від того, як вона поставлена, ніж будь-що інше. Медіа-канали та платформи беруть участь у формуванні порядку денного, розробці наративів і оформленні проблем, таким чином впливаючи на сприйняття та реакцію громадськості.

Роблячи це, ЗМІ можуть висвітлювати та наголошувати на певних аспектах конкретного інциденту чи історії, ігноруючи або применшуючи інші. Це важливий інструмент маніпуляції, який може знизити об'єктивність вразливих умів.

Як і всі інші інституції, медіа також зазнають впливу упереджень і впливів. Це може проявлятися в репортажах, розповідях чи аналізі на ток-шоу. Повна об'єктивність була недосяжною навіть для застарілих медіаканалів.

Однак поява соціальних медіа зменшила відповідальну журналістику та дозволила більшій упередженості проникнути в ці канали комунікації. Хороший спосіб розібратися з цими проблемами – це проникливо орієнтуватися в медіа-ландшафті.

Кандидати, які раніше покладалися виключно на традиційні мітинги та агітацію від дверей до дверей, тепер використовують медіа-канали, щоб донести своє повідомлення. Політичні кампанії прославляються, і кандидати використовують ці платформи, щоб перекрутити факти та представити своїм прихильникам упереджений світогляд.

Світ побачив це на нещодавніх виборах у США між Дональдом Трампом і Джо Байденом. Обидва політики інвестували значні кошти в проведення своїх політичних кампаній в Інтернеті.

Раніше глядачі були мовчазними глядачами всіх новин, які їм повідомляли. Вони дивилися б на телевізори, слухали радіопрोगрами і не

мали можливості відповісти на новини чи прокоментувати їх безпосередньо. Однак із розвитком соціальних медіа глядачі більше не є мовчазними глядачами, вони беруть активну участь у генеруванні дискурсу.

Завдяки спілкуванню в реальному часі ці глядачі тепер можуть висловлювати свою думку, спілкуватися з політиками або ділитися інформацією один з одним. Усе це допомагає генерувати дискурс і робить глядачів важливою зацікавленою стороною в цьому процесі.

Зростання фейкових новин і дезінформації є частиною популярного політичного дискурсу. Він становить серйозну загрозу демократичним практикам і може поширюватися як лісова пожежа. Фальшиві наративи часто прославляються і можуть легко маніпулювати громадською думкою.

Крім того, фейкові новини можуть підірвати довіру до керівництва та змусити людей сумніватися в достовірності законних новин. Щоб уникнути загрози фейкових новин, потрібні механізми перевірки фактів, алгоритми та медіаграмотність.

Дипломати, політики та інші важливі учасники політики змушені були покладатися на традиційні канали комунікації, щоб донести своє повідомлення. Тепер вони можуть звертатися до глобальної аудиторії в режимі реального часу. Це дозволяє їм бути першими, хто реагує на будь-яку ситуацію, сприяє прозорості та взаємодії, однак це також призводить до нових викликів. Це дозволяє політикам маніпулювати заявами та подіями і доносити до аудиторії неправдивий наратив.

Роль ЗМІ в політиці виходить за межі конкретної країни. Це також впливає на те, як нації взаємодіють з кожним роком. Подивіться, як такі країни, як Китай і Америка, повідомляли про російсько-українську війну. Якщо перші малювали росію як захисницю своїх прав, то другі – як агресора. Природно, прихильники кожної країни прийняли наратив, який їм був представлений.

Більшість країн, що розвиваються, і розвинених країн використовують медіа як інструмент для реалізації своєї м'якої сили та просування своєї

культури. Через розважальні канали та платформи країни можуть висвітлити свою історію та свою точку зору через фільми, фільми, музику та документальні фільми. Цей культурний обмін сприяє взаєморозумінню, долаючи політичні відмінності. Однак проблема полягає в тому, щоб зберегти автентичність серед комерційних інтересів і уникнути сприйняття пропаганди. Перед обличчям переконливої риторики дуже важливий критичний аналіз. Протягом історії ми бачили, як маніпуляції ЗМІ та пропаганда впливали на громадську думку.

Подивіться на пропаганду, яку здійснювали нацисти під час Другої світової війни, або на кампанії радянських часів, які маніпулювали громадськістю. Можна було побачити плакати часів війни, які доносили переконливі повідомлення та спонукали до ідеологічних змін серед глядачів.

Сьогодні плакати та брошури – не єдиний спосіб поширення дезінформації та введення громадськості в оману. З розвитком соціальних медіа політики можуть фабрикувати контент і поширювати наративи, які відповідають їхньому фасаді.

Deepfakes використовує передову технологію для створення реалістичного, але сфабрикованого контенту, тоді як дезінформація поширює неправдиві повідомлення, щоб заплутати та розділити. Такі методи не тільки шкодять демократії та знижують згуртованість між суспільними інститутами, вони також створюють хаотичне суспільство.

Запроваджені як канал комунікації та обміну інформацією, ЗМІ еволюціонували та взяли на себе значно більшу роль у статус-кво. Медіа нового часу підірвали традиційні ролі та розширили їхню сферу. Запровадження різноманітної кількості каналів дало глядачам можливість вибирати інформацію та використовувати своє критичне мислення для прийняття обґрунтованого рішення.

З іншого боку, зростання кількості каналів також збільшило поширення дезінформації та фейкових новин. Політики використовують цю можливість, щоб відвернути своїх виборців і маніпулювати суспільним сприйняттям.

Загалом, медіа більше не осторонь; це сила, з якою слід рахуватися в політичному ландшафті країни.

Нові медіа забезпечують безпрецедентний доступ до інформації та можуть охопити навіть незацікавлених членів аудиторії через персоналізовані однорангові канали, такі як Facebook. Оскільки звичайні люди об'єднують зусилля з авторитетною пресою, щоб виконувати роль сторожового пса, державні службовці піддаються більшій перевірці. Питання та події, які можуть бути поза полем зору основних журналістів, можуть бути висвітлені звичайними громадянами. Нові засоби масової інформації можуть сприяти розбудові спільноти, яка виходить за межі фізичних кордонів завдяки широким мережевим можливостям. Хоча традиційне висвітлення політичних подій у ЗМІ корелює з підвищенням політичної активності масової громадськості, основні журналісти не вірять, що заохочення до участі є їхнім обов'язком. Однак нові медіа явно прагнуть безпосередньо залучати громадськість до політичної діяльності, такої як голосування, контакти з державними службовцями, волонтерство в їхніх громадах та участь у протестних рухах.

Водночас нова медіа-ера загострила тенденції, які підривають ідеальні цілі демократичної преси. ЗМІ поширюють величезну кількість політичного контенту, але більшість матеріалів є тривіальними, ненадійними та поляризуючими. Роль сторожового пса перед новими медіа виконували переважно навчені журналісти, які за найкращих обставин зосереджувалися на викритті фактів, пов'язаних із серйозними політичними порушеннями.

Нові медіа мали потенціал для розширення доступу людей до політичної інформації, сприяння ширшому політичному дискурсу та сприяння участі. Спочатку громадськість позитивно відреагувала на доступніші канали зв'язку, відвідуючи політичні програми та беручи участь у онлайн-зустрічах міської ради. Однак автентичний популістський потенціал нових медіа був підірваний тим фактом, що нова політична медіасистема розвивалася хаотично, без керівних принципів чи цілей. У ньому значною

мірою домінували комерційні інтереси та ті, хто вже займав привілейовані позиції в політиці та індустрії новин. Суспільний ентузіазм з часом поступився місцем амбівалентності та цинізму, особливо коли новизна першої фази нових медіа зникла.

Можна запропонувати ряд пояснень зміни якості та кількості політичної інформації. Технологічні можливості нових медіа дозволяють контенту поширюватися, здавалося б, без обмежень. Соціальні медіа мають кардинально іншу структуру, ніж попередні медіа-платформи. Вміст можна передавати без значного стороннього фільтрування, перевірки фактів або редакційного судження. Особи, які не мають попередньої журналістської підготовки чи репутації, можуть охопити багатьох користувачів із блискавичною швидкістю. Повідомлення множаться, коли ними діляться між платформами новин і через особисті облікові записи соціальних мереж.

Крім того, економічні стимули, що лежать в основі нових медіа-компаній, таких як Google, Facebook і Twitter, ґрунтуються на залученні великої аудиторії, яка отримуватиме дохід від реклами. Політичний контент використовується для того, щоб спонукати споживачів до продуктів соціальних мереж, а не для виконання суспільно корисної функції інформування громадян. Комерційний тиск змушує медіаорганізації публікувати запальні історії, які привертають найбільшу увагу. Крім того, у той час як платформи розмножуються, подібний контент широко розпорошений, оскільки влада ЗМІ зосереджена в невеликій кількості старих і нових медіа-корпорацій.

Нові медіа розширили здатність репортерів виконувати свою роль сторожового пса, навіть в епоху скорочення ресурсів для журналістських розслідувань. Інформацію можна легко поширювати через офіційні джерела ЗМІ, оскільки місцеві ЗМІ можуть передавати інформацію про надзвичайні події національним організаціям. Новини також можуть бути задокументовані та поширені громадянами через соціальні мережі.

Висновки. Нові медіа як розширили, так і підірвали традиційну роль преси в демократичному суспільстві. Позитивним є те, що вони значно збільшили потенціал для того, щоб політична інформація досягла навіть найбільш незацікавлених громадян. Вони дозволяють створювати цифрові публічні площі, де можна відкрито ділитися думками. Вони створили нові шляхи взаємодії, які дозволяють громадськості по-новому зв'язуватися з урядом і робити внесок у потік політичної інформації.

Водночас поєднання нових медіа та суспільства постправди призвело до нестабільної ситуації, яка підриває їхні корисні аспекти. Наразі здається, що існує небагато ефективних засобів перевірки наростаючої хвилі неправдивої інформації. Заміна серйозних журналістських розслідувань висвітленням скандалів послабила роль преси. Неоднозначна позиція ЗМІ як рупора політиків робить журналістів співучасниками поширення недостовірної інформації та неправдивих фактів. Медійна сфера відіграє ключову роль у політичному житті країни, значно впливаючи на формування суспільної думки, політичної культури та активності громадян. Дослідження ролі медіа у політиці виявляє декілька критично важливих аспектів.

По-перше, медіа є головним джерелом інформації для більшості громадян, що робить їх вирішальним чинником у формуванні політичної свідомості та орієнтації. Інформація, яку поширюють засоби масової інформації, сприяє створенню образу політичних лідерів, партій та урядових рішень. Відтак, якість, достовірність та об'єктивність медіа-контенту стають основними умовами для забезпечення інформованого вибору громадян.

По-друге, медіа активно беруть участь у політичній мобілізації. Через медіа-кампанії, рекламу та новини політичні сили можуть залучати підтримку громадян, впливати на їхню політичну активність та сприяти участі у виборчих процесах. Особливу роль у цьому відіграють новітні медіа, зокрема соціальні мережі, які дозволяють швидко та ефективно комунікувати з широкою аудиторією.

По-третє, медіа виступають посередником між владою та суспільством, забезпечуючи зворотний зв'язок та контроль над діями уряду. Журналістські розслідування, критичні публікації та обговорення політичних рішень у медіа сприяють підвищенню прозорості та підзвітності влади, що є основою демократичного управління.

По-четверте, в умовах сучасних викликів, таких як гібридні війни та інформаційні атаки, медіа відіграють важливу роль у національній безпеці. Протидія дезінформації, боротьба з фейковими новинами та підвищення медіаграмотності населення стають пріоритетними завданнями для держави та медійної спільноти.

У той же час, сучасна медійна сфера стикається з низкою проблем, які впливають на її ефективність та суспільну роль. Концентрація медіавласності, залежність від політичних та економічних інтересів, недостатня професійна етика журналістів, а також швидке поширення неперевіреної інформації ставлять під загрозу об'єктивність та неупередженість медіа. Відтак, необхідно вдосконалювати законодавче регулювання, підтримувати незалежність та професіоналізм медіа, а також активно розвивати медіаосвіту серед населення.

Особливу увагу слід приділити ролі медіа в Україні під час війни. У контексті російсько-української війни медійна сфера зазнала значних трансформацій, адаптуючись до нових викликів і обставин. Українські медіа стали важливим інструментом національної безпеки, активно протидіючи ворожій пропаганді та дезінформації. Вони виконують функцію об'єднання суспільства навколо ідеї національної єдності, підтримуючи моральний дух населення та сприяючи консолідації зусиль для протистояння агресору.

Медіа також стали важливим каналом комунікації між владою та громадянами, оперативно інформуючи про ситуацію на фронті, заходи безпеки та дії уряду. Завдяки цьому, громадяни отримують можливість швидко реагувати на загрози та бути добре поінформованими про поточні події. Крім того, медіа активно висвітлюють героїзм українських військових

та волонтерів, що сприяє зміцненню патріотичних настроїв та національної ідентичності.

Загалом, медійна сфера залишається незамінним елементом політичного життя країни. Вона не лише формує політичні реалії, але й сприяє розвитку демократичних цінностей та участі громадян у управлінні державою. Ефективна та відповідальна медіа-система здатна забезпечити стійкий розвиток політичного процесу, підвищити рівень громадської свідомості та сприяти зміцненню демократичних інститутів. Для цього необхідні комплексні заходи з боку держави, медійної спільноти та громадянського суспільства, спрямовані на підвищення якості медіа-контенту, забезпечення незалежності журналістики та розвиток критичного мислення у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. Вісник Книжкової палати. 2019. № 1. С. 7–10.
2. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с
3. Проноза І. І. Політичні PR-технології як інструмент формування політичної свідомості. Політичне життя. 2021. № 2. С. 96–101.
4. Роль засобів масової інформації у політичній стратегії інформаційного суспільства. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27249>
5. Гаврада І. О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні : проблеми взаємодії: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Гаврада Ігор Остапович; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2007. 224 с.

6. "Інтерфакс-Україна". Трансформація українських медіа під час війни: здобутки, виклики і перспективи. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/914975.html>

7. Збрицька Л. Г. Медіатизація політичного конфлікту в умовах глобалізуючого світу (на прикладі сучасного українського суспільства): автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Збрицька Лариса Геннадіївна; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімферополь, 2010. 16 с.

8. Онуфрив С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Онуфрив Соломія Тарасівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., 2005. 193 с.

9. Пронченко О. С. Взаємодія ЗМІ і влади в контексті реалізації права громадян на інформацію: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Пронченко Олександр Сергійович ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. К., 2008. 188 с.

10. Яковлев Д. В. Медіатизація політики в умовах становлення демократичного режиму. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2008_2009/91- SevNTU/91-20.pdf

11. Шчепаньчик Д. Політизація засобів масової інформації, тобто журналісти на двох ставках. URL: <http://elekcii.org/nie-tedy-droga/polityzacjamediw.html>

12. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація

13. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рилейшнз: Моногр. К.: МАУП, 2005. 440 с.: іл. Бібліогр.: с. 432-437.

14. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. Київ : академвидав. 2010. 432 с.

15. BBC News Україна. Пол Адамс. 16 жовтня 2022. Як Україна перемагає у війні в соціальних мережах. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63275028>
16. Wilson A. Ukrainian Politics since Independence. Ст. 30
17. P. Taylor, War and the Media: Propaganda and Persuasion in the Gulf War (Manchester: University Press) стор. 274-5.
18. Chinni, Dante, and Sally Bronston. 2017. “Despite Attacks on the Press, Public Supports Watchdog Role,” NBC News, July 9. URL: <https://www.nbcnews.com/politics/white-house/despite-attacks-press-public-supports-watchdog-role-n781046>
19. Barthel, Michael, Amy Mitchell, and Jesse Holcomb. 2016. “Many Americans Believe Fake News Is Sowing Confusion.” Research Report. Washington, D.C.: Pew Research Center. URL: <http://www.journalism.org/2016/12/15/many-americansbelieve-fake-news-is-sowing-confusion/>
20. Kiley, Jocelyn. 2017. “In Polarized Era, Fewer Americans Hold a Mix of Conservative and Liberal Views.” Research Report. Washington, D.C.: Pew Research Center.

Федоряк Максим,
студент першого року навчання
магістерської програми
спеціальності «Політологія»,
Монолатій І.С.,
доктор політичних наук, професор

ПРОБЛЕМАТИКА АНАЛІЗУ МІЖЕТНІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що при розгляді і формалізації міжетнічної комунікації невичерпність об'єкту дослідження ускладнює процес виділення і формалізації складових явища для подальшого синтезу моделей. Дана проблематика є наслідком тягlosti нерівномірного заселення західноукраїнських земель, як в історичному, так і в географічному вимірі. На даному етапі дослідження міжетнічної комунікації на західноукраїнських землях зібрано та узагальнено багато матеріалів про предметні відносини різних етносів, їх розвиток, появу та зміну. Також новим поглядом на аналіз відносин є використання системного та математичного методу для моделювання об'єкту дослідження, що робить подібні дослідження міждисциплінарними, включаючи в себе результати дослідження з суспільних та комп'ютерних наук. Дослідженням модельної складової соціальних процесів та їх програмним реалізаціям традиційно приділяють увагу західні дослідники, що обґрунтовує актуальність даної роботи, як такої, що фокусується на західноукраїнських землях та враховує їх специфіку, адаптує точні методи для об'єктивного вираження та підрахунку міжетнічних відмінностей, як соціального явища, їхній зв'язок у комунікації.

Мета дослідження: визначити основні критерії міжетнічної взаємодії та їх застосування для аналізу комунікації на західноукраїнських землях. Проблематику міжетнічної комунікації на західноукраїнських землях вивчали такі українські вчені, як Дністрянський М., Гулай В., Монолатій І., В'ятрович В. та інші. Проблематику моделювання міжетнічних відносин вивчали такі зарубіжні вчені, як Роберт Аксельрод, Джон Беррі, Казуя Ямамото.

Соціальна взаємодія, як явище, обмежені просторовими, тобто територіальними, та історичними рамками, що визначають характери взаємодії та є базовими об'єктивним якостями етносів, що слугують основою для об'єктивного порівняння інших факторів взаємодії та самої сутності

комунікації, її характер та тяглість в рамках територіально-історичного простору існування етносів. Західноукраїнськими територіями можна вважати території, які входили в склад Австро-Угорської імперії, проте були населені численною кількістю представників українського етносу, таким як Галичина, Буковина та Волинь. Специфікою визначення етнічної ідентичності є те, що дана форма соціальної ролі не є такою, що придатна для об'єктивної ідентифікації стороннім актором, а проявляється і ідентифікується тільки при взаємодії з носіями інших етнічних ідентичностей, проявляючись таким чином на контрасті взаємодії різних складових ідентичності.

Об'єктивною складовою ідентичності людини є територіальна ідентичність групи відносно конкретної території до якої відноситься сам індивіда, що є членом даної групи та є суб'єктом взаємодії. Етнічна ідентичність в даному випадку грає роль основної рольової ознаки в комунікації між різними групами населення, стаючи основною для ідентифікації групи і фактором, навколо якого починає вибудовуватися політична та економічна взаємодія. Економічний аспект соціальної взаємодії впливає із “земельної” ідентичності, що вплітається в етнічні відносини та визначає вже їхній аспект боротьби за ресурси, що актуалізується в контексті різниці класової належності етносів, тобто їхнього доступу до засобів виробництва та вироблені на основі цього рольові стереотипи в поведінкових стратегіях для подальшого розширення доступу до ресурсів, як засобу етнічного та політичного впливу на даній території, тобто основи для “перетягування” балансу результатів взаємодії на свою користь [4, с. 10-12].

В історичному вимірі перехід до такої форми поділу суспільства на групи заміняє собою релігійну ідентичність, як основну форму ідентичності, навколо якої люди вибудовували своє життя та самосприйняття. Проте, етнос не відкидає релігію та її інститути, а робить своєю складовою, продовжуючи тяглість наративів груп, що знаходилися на даній території задовго до переходу етносу на етап домінантної форми самоідентичності і подальшої

трансформації в конструкт нації, як закономірний процес розвитку суспільства протягом індустріальної епохи. Таким чином часові рамки переходу на новий етап можна назвати 1848-1918 роки, коли відбувається вищезгаданий транзит від етнічної до національної взаємодії, специфікою якої є перехід на новий етап самосвідомості та поглинання конструкту етносу національним конструктом, роль якого зростає протягом процесу самоусвідомлення етносів та їх потреби у власній державі, як політичній сутності, що буде репрезентувати їхню форму самоідентичності. Визнання національної держави означає визнання своєї форми ідентичності як такої, що дійсно існує і має значення, на відміну від етнічної ідентичності, визнання якої є політичним питанням, яке залежить як від внутрішньосистемної, так і зовнішньо системної взаємодії конкретного політичного режиму та ставлення політичної еліти до визнання етносу, а відповідно і закріпленням за ним певних політичних цінностей, мети та ресурсів — включення етносу у “гру”[1, с. 57-68].

Поява і перехід до національного конструкту, аналогічно до переходу на етнічний етап, не знищує попередню основну форму ідентичності, а поглинає її, продовжуючи тяглість властивостей етносів, що сформували націю. Таким чином нація продовжує бути носієм певних історичних наративів, політичних цінностей та мети, що були притаманні етносу, використовуючи їх як призму при комунікації з іншими етносами та націями. На західноукраїнських землях процес вироблення національної ідентичності відбувався одночасно майже у всіх етносів, проте першою сталою національною державою була утворена національна польська держава — Друга Річ Посполита. Дане утворення стало можливим внаслідок завершення Першої Світової Війни і розпаду Австро-Угорської Імперії, завершуючи вищезгаданий період становлення національної ідентичності. Утворенню української держави та ігнорування питання українського етносу зі сторони Антанти можна пояснити, як наслідок внутрішньосистемного зв'язку історичного антагонізму українського та польського етносів, в тяглоті

історизму яких польський володів набагато довшою і об'єктивнішою державністю, що формувало зовнішньосистемний зв'язок зі сталими національними державами Атлантичного узбережжя і робило його очевидним кандидатом для відновлення державності з подачі країн Антанти, які не могли втручатися в подальший внутрішньосистемний процес колонізації, зважаючи на паралельний процес завершення циклу Модельського, тобто деконцентрації політичної сили міжнародного гегемона Британської Імперії, що є закономірним процесом після витрати значної кількості ресурсів протягом Першої Світової Війни та переходу статусу гегемона (концентрації сили) до США [8, с. 4].

Наступним етапом комунікації, який передує і формує теперішню епоху відносин, в парадигмі якої ми знаходимось на даний момент, є період Другої Світової Війни, протягом якого закінчується процес польської колонізації, що полягав в заселенні територій Другої Речі Посполитої етнічними польськими колоністами, таким чином перерозподіляючи площу земельних володінь не на користь української нації, для якої був притаманний сільськогосподарський сектор економіки, а отже земельне питання було основним фактором для конкуренції за ресурси, в цьому випадку засоби виробництва. Окупація західноукраїнських земель спочатку радянськими військами та інтеграція цих територій в систему УРСР змістила роль українців з пригніченого другорядного етносу до ролі титульної нації, помінявшись таким чином з поляками. В цей період відбуваються політичні репресії та депортації, які покликані радянізувати захоплені території, що прямо впливає на формування реакції, яка проявить себе в майбутньому. Наступною ітерацією цього етапу стало розширення німецької окупації з етнічних польських земель на територію сучасної України — повторне зміщення позиції польської нації до рівня багатостороннього протистояння, проте особливу роль тут займало протистояння з українською нацією, як противником “свого рівня”, що пояснюється наявністю польського та українського підпілля і часткової української колаборації з німецькою

окупаційною владою, що стало основою для посилення тяглого ресентименту, що спричинив подальше загострення комунікації, шляхом прямої конфронтації на цій території. Цей епізод загострення міжетнічного протистояння є важливим моментом в контексті сучасного націотворення та одним з маркерів ідентичності при комунікації з представниками інших етносів та націй в наш час, показуючи на практиці роботу механізму прояву самоідентичності [2, с. 30-55].

Другою важливою зміною в структурі населення та комунікації, яка впливає на сучасні відносини і формує політику в даний момент — стала політика Голокосту на західноукраїнських територіях протягом періоду окупації третім Райхом. Проблема сприйняття цього історичного періоду полягає в зміні контексту етнічної комунікації, який викликаний тяглістю влади Габсбургів — німецької влади на території західноукраїнських земель та бачення повернення контексту попереднього етапу, як політичної цілі для різних рухів на даних територіях. Також проблема полягала в матеріальному вимірі сформованих економічних ролей різних етносів. Єврейський етнос традиційно проживав в містах та був зайнятий у вторинному та третинному секторах економік, таким чином виділяючись в дихотомії “свій — чужий” відносно українського етносу, який був зайнятий в первинному і частково вторинному секторах економіки. Через тяглість репресій та загальне загострення етнічного протистояння в контексті історизму Голокост не розглядався, як екстраординарна міра, що контрастує на фоні інших форм репресій. Результатом цього періоду стало зменшення частки представників всіх етносів, крім українського внаслідок як військових дій(людських втрат, біженців), так і репресій зі сторони режимів, чії імперські інтереси сходилися на західноукраїнських землях. Також особливістю цього та наступного періоду є переселення українців зі східних територій УРСР, реалізуючи перервану політику колонізації зі сторони СРСР [3, с. 167-179, 294-303].

Описані вище періоди вказують на значний вплив зовнішньосистемних факторів на міжетнічну комунікацію, що пояснюється знаходженням західноукраїнської території на межі двох імперій. Отже ґрунтуючись на зміні контексту зовнішнього впливу можна виділити 4 періоди: до Першої Світової Війни, міжвоєнний період, Друга Світова Війна та поствоєнний(сучасний) стан комунікації, кожний з яких змінює контекст історизму незалежно від результатів попереднього етапу міжетнічної комунікації, так як периферійний характер західноукраїнських земель не давав змогу впливати на міжнародні відносини, проте результати комунікації впливали на наступні етапи, так як вони впливають на такі модельні показники як етнічні стереотипи, етнічні упередження, етнічне ставлення та поведінкові стратегії.

Зміна балансу відносин впливає на процес акультурації між етносами, який виражається значеннями двох поведінкових стратегій — збереження власної культури (S) та взаємодії з іншими групами (I). Ґрунтуючись на цих стратегіях можна візуалізувати модель обчислення наслідків впливу відносин на взаємодію груп, де при значенні “+” група дотримується вищезазначеної стратегії, а при значенні “-”, відповідно, ігнорує її [6].

Першим наслідком буде випадок (S+, I+) — інтеграція, коли групи одночасно взаємодіють між собою та підтримують власну культуру реалізуючи таким чином взаємопроникнення ідентичнісних особливостей, що на рівні політичного підходу відображається як мультикультуралізм. Другим наслідком буде випадок (S-, I+) — асиміляція, коли групи одночасно взаємодіють між собою, проте не зберігають власну культуру через “сплавлення” культур, відповідаючи політиці плавильного котла. Третім наслідком буде випадок (S+, I-) — сепарація, коли групи не взаємодіють між собою, проте зберігають власну культуру, тобто відділяються на культурному рівні та реалізують політику сегрегації слабшої групи. Четвертим наслідком буде випадок (S-, I-) — маргіналізація, коли група не взаємодіє з іншою і втрачає власну культуру. Якщо виражати S та I через

призму міжетнічної комунікації, то S – це комунікація всередині групи, а I — міжгрупова комунікація. Також варто зазначити небінарний характер цих показників — маргіналізована група може мати фактичну взаємодію з іншими, що не має впливу на процес інтеграції через малу частоту таких взаємодій [12].

Аналогічно працюють і інші стратегії — міжгрупова комунікація не відбувається неперервно, її частота достатня для підтримки процесу взаємообміну елементами культури або синтезу нової культури. Загальним же результатом цих стратегій є зміна або утримання статусу відношення груп між гармонійним і конфліктними станами, як кінцевим об'єктивним для стороннього спостерігача наслідком [9].

Вищезазначені стратегії формально описують можливий простір дій в історичному вимірі при співіснуванні груп з різною ідентичністю, проте вони є наслідком контексту, приклади якого перелічує Р. Аксельрод: соціальна диференціація (свідоме виділення та поширення культурних відмінностей носіями ідентичності серед відмінної групи), примхи та мода (члени групи завжди слідує за представниками з високим статусом), надання переваги екстремальним поглядам (при гомогенізації поглядів всередині групи люди можуть надавати перевагу протилежним екстремальним поглядам), дрейф (повільна еволюція культурних конструктів), географічна ізоляція (як самовільна, так і географічно детермінована), спеціалізація (схильність носіїв ідентичності опиратися суспільному впливу) та зміна середовища (адаптація групи до постійних змін як природного так і суспільного середовища). Із зазначених форм контексту для західноукраїнських земель характерними є соціальна диференціація, спеціалізація, зміна середовища та частково географічна ізоляція [5].

Диференціація є притаманною на всіх етапах міжетнічної комунікації, що є наслідком історично і географічно обумовленого етнічного різноманіття Австро-Угорської Імперії, влада якої не надавала великого значення етнічній

ідентичності народів на захоплених територія та визнаючи факт існування українського та інших слов'янських етносів на своїй території, на відміну від неоднозначної ситуації зі сприйняттям статусу єврейського етносу. Таким чином це дозволяло реалізовувати даний контекст соціальної взаємодії, що створило підґрунтя для подальшого загострення взаємодії, коли статус відношення груп продовжив зміщуватися в сторону конфліктів [4, с. 128]. Аналогічними є спеціалізація, яка виражалася у збереженні своєї етнічної ідентичності та сприйняття політичних цілей протягом різних етапів комунікації відповідно до цієї форми соціальної ролі. Яскравим прикладом є період Другої Світової війни, коли підпільні групи польського та українського етносів протистояли не тільки зовнішній окупації зі сторони двох імперій, але й вчиняли розправи над представниками протилежних етносів, не піддаючись на вплив попередніх ітерацій влади, що намагалася асимілювати населення західноукраїнських земель, а загострюючи протистояння як форму реакції на ці спроби асиміляції. Зміна середовища це власне зовнішньосистемний вплив — міжнародні відносини імперій, що не розглядали Україну як суб'єкт міжнародної політики, а як засіб для досягнення власних політичних цілей на міжнародній арені. Головна проблематика теми моделювання міжетнічної комунікації на західноукраїнських землях полягає в відсутності впливу внутрішньосистемних — міжетнічних комунікацій на політику держав, що своєю ідентичністю не пов'язані з даною територією. Головним наслідком зміни політичного середовища кожного разу є зміщення балансу влади від одного етносу до іншого — первинно влада належала імперській владі, що не мала відношення до даної території, наступними етапами були провідна роль польського та українського етносів і на завершальних етапах знову повернення влади до імперської влади, що не має прямого відношення ідентичності до даної території та її історії. Географічна специфіка даної території це гірська місцевість, що історично обмежувала дану територію від транзиту, таким чином сприяючи частковій ізоляції та деконцентрації

населення. Вона дозволяла створити точку протистояння різних етнічно обумовлених груп під час світових війн, що мали зовнішньосистемний характер і впливали на великі держави, а отже мали прямий вплив на зміну етапів комунікації.

Вищезазначені поведінкові стратегії опираються на поняття культури, проте опис культури та безпосередньо процес обміну або проникнення культурних конструктів також потребує формальної моделі для опису. Очевидним тут є системний підхід до формалізації культури шляхом поділу її на елементи, які об'єктивно відрізняються. Так як ідентичність проявляється при взаємодії, то культури можна виражати як множини значень елементів ідентичності, що контрастують між собою. З цього ж визначення слідує, що подібність культур можна виражати через збіг (однаковість) елементів описових векторів. Таку модель використав Аксельрод при моделюванні процесів поляризації культури в процесі гомогенізації — її суть полягає в визначенні кількості особливостей культури, заданні випадкових значень цих особливостей та переймання — інтеграцію однією групою особливостей іншої з імовірністю, що дорівнює подібності групи, що робить процес інтеграції швидшим там, де культури мають більше спільного [5].

Проте така модель має проблему, яка полягає в рівній “силі” поширення однієї особливості (культурного конструкту) на інші культури, незважаючи на відсутність влади, тобто здатності нав'язувати свою волю конкретною групою іншим. Також Аксельрод спростив модель, використавши рівномірний простір, тобто не враховуючи контекст географічного детермінізму та зовнішні впливи на процес (в даному випадку ймовірність поширення) взаємодії елементів культури двох груп. Також відсутній алгоритм, який би дозволило предметно оцінювати складові культури та їхнє кількісне або якісне вираження в цифровій формі. Вирішення цієї проблеми могло би полягати у модифікації механізму взаємодії між культурами, адаптувавши його до динамічності культури. При такому підході наперед визначаються правила взаємодії між елементами культури,

тобто ймовірність взаємодії (правила фільтрування) та напрям взаємодії елементів.

Використання моделі на графах дозволить оптимізувати обчислення та більш точно відтворити структуру комунікації у просторовому вимірі. Також важливим є питання розподілу культурних особливостей в популяції — історично ми можемо бачити відхилення в політиці, яку підтримували представники одного етносу протягом одного етапу комунікації, особливо коли баланс взаємодії етносів схилився в сторону конфліктів [7].

Також комплексним питанням є вплив демографії на поведінкові стратегії — зміна контексту середовища нелінійно впливає на зміну структури населення, проте ефект зміни також немає прямого впливу на баланс політичної сили етнічної групи на західноукраїнських землях. Питання полягає у виявленні причинно-наслідкових зв'язків динаміки демографії та зміни поведінкової стратегії всередині системи.

Підсумовуючи, варто зауважити, що вивчення та формалізація суспільних відносин це комплексний процес, який потребує моделі що враховуватиме контекстні обмеження конкретних суб'єктів (агентів) міжетнічної комунікації. На даний момент відсутня змога створення універсального підходу до моделювання відносин на західноукраїнських землях, зважаючи на історичні особливості системи міжнародних відносин та результатів тяглої комунікації між різними етносами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Уявлення щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 273 с.
2. Галичина в етнополітичному вимірі / авт. кол.: В. О. Котигоренко (керівник), В. А. Войналович, О. Я. Калакура, Л. Л. Ковач, В. В. Коцур, Н. І. Кочан, О. О. Ляшенко, Н. Ю. Макаренко, Ю. О. Ніколаєць, М. І. Панчук, О. В.

Позняк, О. О. Рафальський, М.Ю. Рябчук. К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 840 с

3. Гулай В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні в роки Другої світової війни: монографія. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. 460 с.

4. Монолатій І. С. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867-1914 рр. Монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 736 с.

5. Axelrod R. The Dissemination of Culture: A Model with Local Convergence and Global Polarization. *Journal of Conflict Resolution*. 1997. Vol. 41, no. 2. P. 203–226.

6. Berry J. W. Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. 2005. Vol. 29, no. 6. P. 697–712.

7. Buskell A., Enquist M., Jansson F. A systems approach to cultural evolution. *Palgrave Communications*. 2019. Vol. 5, no. 1.

8. Modelski G. *Exploring Long Cycles: Studies in International Relations*. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1987. 278 p.

9. Paolillo R., Jager W. Simulating Acculturation Dynamics Between Migrants and Locals in Relation to Network Formation. *Social Science Computer Review*. 2020. Vol. 38, no. 4. P. 365–386.

10. *Exploring Long Cycles: Studies in International Relations* / edited by George Modelski, 1987.

11. *Acculturation: Living successfully in two cultures* / John W. Berry, 2005
<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>

12. *Simulating Acculturation Dynamics Between Migrants and Locals in Relation to Network Formation*. Rocco Paolillo, Wander Jager.
<https://doi.org/10.1177/0894439318821678>

**Ткачова Ангеліна,
студентка четвертого року навчання
бакалаврської програми
“Політологія. Національна безпека”,
Кобець Ю.В.,
кандидат політичних наук**

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ В БЕЗПЕКОВОМУ КОНТЕКСТІ

З моменту проголошення незалежності 24 серпня 1991 року Україна почала активно займатися власною зовнішньою політикою - почала розвивати двосторонні дипломатичні відносини з провідними державами світу, в тому числі із Великою Британією.

Як член ЄС (до Brexit 2020 року), постійний член Ради Безпеки ООН та одна з найрозвиненіших держав світу з тісними союзницькими зв'язками з США, Велика Британія стала ключовим дипломатичним партнером та стратегічним союзником України. Вона була однією з перших європейських країн, яке визнала незалежність України та уклала низку договорів, підтримуючи її у прагненнях увійти до кола країн-членів ЄС.

Загалом, Україна та Сполучене Королівство уклали близько 50 двосторонніх міжнародних договорів, в тому числі 10 двосторонніх міжнародних договорів, які було укладено за часів Радянського Союзу.

Українська внутрішня та зовнішня політика значною мірою залежить від партнерства з Великою Британією в міжнародних організаціях. Ця співпраця особливо важлива в сучасному геополітичному контексті, оскільки вона дозволяє обом країнам вирішувати проблеми та виклики глобального рівня. Вона відображає спільний інтерес у забезпеченні міжнародного миру, безпеки та стабільності.

Однією з перших значимих угод став договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), адже, як було згадано у попередньому розділі, наявність в Україні ядерної зброї дещо відштовхувало Велику Британію від

встановлення та розвитку із нею дипломатичних зв'язків. Під час візиту міністра закордонних справ Д. Херда у 1994 році, від імені Великої Британії Україні була висунута пропозиція: разом із відмовою від наявної в Україні ядерної зброї, доєднатися до ДНЯЗ. Як наслідок, приєднання України до ДНЯЗ і підписання Меморандуму про гарантії безпеки України з боку РФ, Великої Британії та США 5 грудня 1994 року в Будапешті стало поштовхом до поліпшення дипломатичних відносин між Україною та Великою Британією.

У період з 2001 по 2004 роки Україна та Велика Британія активно працювали над розробкою ряду важливих двосторонніх договірних актів у військовій сфері. Це свідчило про високий пріоритет, який вони відводили розвитку своїх відносин та спільність інтересів у питаннях колективної безпеки. Значна увага фахівців обох країн до зміцнення правової бази військової співпраці була зумовлена розширенням відносин України з НАТО та успіхами у виконанні двосторонньої програми міждержавного співробітництва [2].

Співпраця між Україною та Великою Британією ґрунтується на міцному фундаменті угод та договорів, які охоплюють широкий спектр сфер. Ці документи окреслюють політичні та правові рамки співпраці, створюючи основу для взаємодії в ключових секторах, таких як політичний, економічний, оборонний, культурний та інші.

Зважаючи на тему нашого дослідження, пропонуємо ознайомитися з частиною підписаних у двосторонньому порядку договорів у сфері безпеки, які ми навели в табл.1.

**Основні договори у сфері безпеки та оборони підписані між
Україною та Сполученим королівством Великобританії та Північної
Ірландії**

Назва укладеного договору	Дата підписання
Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії [6]	10.02.1993
Протокол про подальший розвиток військового співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Великої	20.02.1996

Британії та Північної Ірландії [11]	
Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії стосовно використання українських полігонів збройними силами Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії [8]	18.07.1996
Меморандум про взаєморозуміння стосовно співробітництва та координації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії [4]	12.04.2000
Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері оборони [7]	06.09.2004
Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Міністерством енергетики й кліматичних змін Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про співробітництво у сфері радіаційної безпеки, фізичного захисту й нерозповсюдження ядерних матеріалів [9]	31.08.2009
Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо співробітництва у сфері оборони [6]	02.11.2016
Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою фінансового моніторингу України та Підрозділом фінансової розвідки Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії за погодженням Генерального Директора Агенції з питань національної злочинності щодо співробітництва в сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [5]	29.11.2018
Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії [13]	08.10.2020
Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії [14]	12.01.2024

Зауважимо, що окрім зазначених у табл. 1 договорів, між Україною та Великобританією було підписано багато інших, не менш важливих угод, які охоплюють і інші сфери міждержавних відносин:

1. Угода про вільну торгівлю між Україною та Великою Британією, укладена у 2021 році, яка націлена на зростання обсягів торгівлі та інвестицій між цими двома країнами. Підписаний документ допоможе усунути перешкоди для вільного обміну товарами та послугами, а також створить нові можливості для українських підприємств

2. Угода про партнерство та співпрацю між Україною та

Європейським Союзом (2014 рік). Незважаючи на те, що Велика Британія вийшла з Європейського Союзу у 2020 році, Угода продовжує відігравати важливу роль у відносинах між країнами. Цей документ визначає спільні цінності та цілі обох країн, забезпечуючи основу для співпраці навіть після виходу Великої Британії з ЄС.

3. Декларація, узгоджена між Україною, Великою Британією та іншими країнами G7 у 2023 році, підтверджує солідарність та підтримку України в її зусиллях протистояти агресивній політиці росії.

Всі підписані країнами угоди та договори є фундаментальними елементами, що формують основу для глибокого та різностороннього співробітництва між Україною та Великою Британією. Вони не лише сприяють зміцненню політичних, економічних та культурних зв'язків між країнами, але й підтримують стратегічні цілі України щодо її наближення до євроатлантичного простору.

Україна та Велика Британія продовжують активно співпрацювати у багатьох міжнародних організаціях, включаючи Раду Безпеки ООН, НАТО, ОЕСР та інших.

Обидві країни, як було зазначено вище, мають широкий спектр двосторонніх угод, що охоплюють різні сфери співробітництва, такі як торгівля та інвестиції, оборона та безпека, ядерна енергетика, освіта та наука, культура. Разом з тим Україна та Великобританія мають спільні проекти та ініціативи, в яких обидві країни приймають активну участь. Такими є, наприклад, Програма посилення спроможностей Військово-Морських Сил України, Фонд партнерства Україна-Велика Британія та Угода про вільну торгівлю, які, безперечно, сприяють зміцненню відносин між країнами. Важливими елементами є ключові угоди та договори, такі як Угода про співробітництво у сфері безпеки, Угода про вільну торгівлю, Угода про політичне співробітництво та співпрацю, Угода про партнерство та співпрацю з ЄС, які забезпечують стійку основу для розвитку відносин між Україною та Великою Британією в різних сферах.

Співпраця між Україною та Британією в рамках міжнародних договорів ґрунтується на загальних цінностях демократії, захисту прав людини та верховенства права. Ця взаємодія має велике значення для підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, а також для її стрімкого руху в напрямку євроатлантичної інтеграції. Спільне визнання цих цінностей сприяє зміцненню відносин між країнами та сприяє створенню сприятливого для стабільності та розвитку міжнародного середовища.

Співпраця між країнами у сфері безпеки стає надзвичайно важливою в сучасному світі, де загрози безпеці стають складнішими та глобальнішими. Україна у своїй співпраці із Великобританією зацікавлена в спільних проєктах і ініціативах, спрямованих на підтримку стабільності та запобіганні небезпекам у світі.

Через активну участь у міжнародних організаціях та формування власних національних стратегій безпеки, Україна та Велика Британія проявляють потенціал для зміцнення безпеки як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Їхні спільні дії в цьому напрямі сприяють не лише захисту власних територій та громадян, а й сприяють міжнародній стабільності та подоланню викликів, що постали перед всією світовою спільнотою. Активна співпраця на міжнародній арені дозволяє обмінюватися досвідом та кращими практиками, що відображається у розробці та впровадженні ефективних заходів безпеки.

Розглядаючи співпрацю України із Великою Британією ми розділили її на два періоди:

1. Від становлення незалежності до 2014 року.
2. Від 2014 року до сьогодні.

Перший період. Після здобуття Україною незалежності в 1991 році співпраця у сфері безпеки з Великою Британією стала одним із ключових пріоритетів у зовнішній політиці країни. Цей напрямок розвивався поетапно, заснований на загальних цінностях демократії, верховенства права та поваги до міжнародного правопорядку. Спільна спрямованість на підтримку

міжнародного миру та стабільності дозволила обом країнам спільно працювати над вирішенням різних викликів у сфері безпеки, сприяючи взаємному розвитку та співпраці.

У 1994 році Україна вступила до Програми НАТО "Партнерство заради миру" (ПЗМ), що відкрило шлях до близького співробітництва з НАТО та її членами, у тому числі з Великою Британією. Ця ініціатива включала широкий спектр заходів, таких як спільні військові навчання, обмін розвідданими та спільні програми реформування в секторі безпеки. Участь в цій програмі дозволила Україні поглибити свої військові та безпекові зв'язки з НАТО та її партнерами, а також сприяла підвищенню рівня професіоналізму та ефективності військово-безпекових структур країни.

Наступним нормативно-правовим актом, на який, як ми вважаємо, варто звернути увагу є історична Угода про співпрацю у сфері оборони, яку країни уклали у 1998 році під час візиту прем'єр-міністра Тоні Блера до Києва. Цей документ відзначився як перша офіційна оборонна угода між країнами, що засвідчила глибокий інтерес обох сторін до співробітництва у цій стратегічно важливій сфері. Серед головних положень угоди були обмін військовими експертами, спільні дослідження та розробки в галузі оборони, а також проведення спільних навчань. Ця угода відкрила нові можливості для поглиблення співпраці між Україною та Великою Британією в оборонній галузі та зміцнення військово-технічного партнерства між країнами.

Угода про співпрацю у сфері боротьби з тероризмом, укладена у 2004 році, стала важливим кроком для підсилення взаємодії між Україною та Великою Британією у контексті глобальних загроз безпеці, зокрема після терактів 11 вересня 2001 року. Головною метою угоди було посилення співпраці у таких напрямках, як обмін розвідданими, боротьба з фінансуванням тероризму та запобігання терористичним актам. Ця угода відображала спільну рішучість обох країн боротися з міжнародним тероризмом та сприяти зміцненню безпеки не лише на національному рівні, але й на міжнародній арені.

Україна та Велика Британія брали активну участь у спільних миротворчих місіях у різних країнах, серед яких Косово, Боснія та Герцеговина та Афганістан. Цей спільний досвід допоміг зміцнити співпрацю та взаєморозуміння між обома країнами. Участь у таких місіях сприяла не лише забезпеченню стабільності та миру у відповідних регіонах, але й сприяла розвитку військово-технічного співробітництва та військового досвіду. Це підкреслило глибоке зобов'язання обох країн до спільного вирішення міжнародних проблем та підтримки мирних ініціатив у світі.

У Косово та Герцеговині місії спрямовувалися на підтримку відновлення міжетнічної гармонії та побудови демократичних інститутів у контексті постконфліктної реконструкції. У свою чергу, участь у місіях в Афганістані мала на меті боротьбу з тероризмом, забезпечення безпеки та підтримку демократичного розвитку в країні. Ці місії стали важливими кроками у забезпеченні міжнародного миру та стабільності та свідчать про зобов'язання обох країн сприяти стабільності та мирному врегулюванню конфліктів у світі.

У 2004 році Європейський Союз та НАТО в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС) впровадили програму «Ширша Європа», спрямовану на підтримку країн Східної Європи, включаючи Україну, у покращенні їхніх секторів безпеки та оборони. У цьому процесі Велика Британія відіграє важливу роль, забезпечуючи Україні технічну допомогу та експертизу. Участь Великої Британії у програмі підкреслює глибоке зобов'язання сприяти стабільності та безпеці в Європі та підтримувати реформи в країнах, що прагнуть до партнерства з ЄС та НАТО. Ця спільна ініціатива свідчить про важливість співпраці та взаємодії між країнами для зміцнення міжнародної безпеки та стабільності. Важливо відзначити, що це лише декілька з ключових ініціатив. Протягом цього періоду існувало багато інших програм та проектів, які сприяли співпраці у сфері безпеки між Україною та Великою Британією.

Співпраця між Україною та Великою Британією відіграла важливу роль у зміцненні безпеки та стабільності в Європі, проте з 2014 року співпраця у цій сфері значно поглибилася та розширилася у відповідь на агресію росії проти України.

Другий період. Від початку російської агресії по відношенню до України активна підтримка Сполученого Королівства стала неабиякою опорою для нашої країни, яка на той момент не змогла досягти стабільності навіть на державному рівні. У цьому контексті Лондон вживав низку заходів, включаючи введення санкцій та інших обмежувальних заходів, як у вигляді односторонніх дій, так і в рамках багатосторонніх форматів. Зокрема, Британія активно сприяє Україні на різноманітних міжнародних форумах, включаючи ООН, ОБСЄ, НАТО, Раду Європи, ЄС та ЮНЕСКО. Політичний діалог на найвищому рівні досяг несамовитої активності, що відзначається найвищим рівнем за всю історію відносин між країнами [12].

Починаючи з 2014 року Велика Британія розпочала надавати Україні нелетальну військову допомогу, включаючи бронежилети, каски та медичне обладнання, після анексії Криму Росією та початку війни на Донбасі, а британські інструктори розпочали проведення навчань для українських військових з питань тактики, логістики та розвідки.

У 2015 році Україна та Велика Британія підписали Угоду про безпеку та оборону, яка передбачала посилення співпраці у сфері оборони, включаючи обмін розвідданими та спільні військові навчання. У цей період Велика Британія асигнувала 30 мільйонів фунтів стерлінгів на створення Фонду оборонних реформ з метою надання допомоги Україні у модернізації її військових сил.

У листопаді 2018 року була випущена спільна заява міністерств оборони, в якій були визначені основні пріоритети у сфері безпеки, зокрема кіберзахист, протидія гібридним загрозам, військова розвідка, розширення операції «Orbital» (Об'єднана цільова група Збройних Сил Великої Британії –

Україна), військова освіта, військово-технічне співробітництво та розвиток оборонної інфраструктури.

Процес українсько-британської військово-політичної співпраці розвинувся в кілька основних напрямів. Ці напрями включають в себе активний діалог між штабами всіх родів та видів збройних сил для координації позицій, інституційне реформування української армії та досягнення сумісності, проведення спільних навчань («Козацький степ», «Козацький експрес», «Козацька булава») з військовими підрозділами інших держав НАТО, спільну участь у миротворчих місіях, таких як у Іраку, організацію курсів перепідготовки для українських військових, які включають вивчення англійської мови, права та інформаційних технологій. Зокрема, з 2015 року реалізується навчально-тренувальна місія "Orbital", яка надає можливість перепідготовки для великої кількості осіб, аби вони здобули актуальні навички та знання [1].

Протягом 2017 року Україна та Велика Британія оголосили про стратегічне партнерство, яке передбачало поглиблення співпраці у сфері оборони, торгівлі та енергетики, а також провели спільні військові навчання Sea Breeze та Amber Rose [16].

2018-2020 роки були також доволі продуктивними в контексті співпраці між Україною та Сполученим Королівством. Велика Британія продовжувала підтримувати санкції проти Росії, запроваджені через її агресію проти України, а також збільшила свою військову допомогу Україні до 130 мільйонів фунтів стерлінгів, включаючи постачання патрульних катерів та броньованих машин Wolfhound. У 2018 році Львові було відкрито військовий госпіталь, який був побудований за допомогою Великої Британії.

2019 рік відзначився підписанням Кримської декларації, в якій країни не визнали анексію Криму росією. Велика Британія продовжувала підтримувати суверенітет та територіальну цілісність України та продовжувала співпрацювати у сфері оборони, проводячи спільні військові навчання та обмін розвідданими.

Після вторгнення росії у 2022 році, Велика Британія надала Україні значну військову, фінансову та гуманітарну допомогу, виявляючи велику солідарність у цей непростий час. Крім того, у відповідь на це вторгнення, Велика Британія вжила одні з найжорсткіших санкцій проти Росії, що відображає її рішучу позицію у відстоюванні міжнародного правопорядку та територіальної цілісності України. Не менш важливою є і дипломатична підтримка Великої Британії, яка активно лобіює на міжнародній арені, націлившись на підтримку України, і виступає за збереження міжнародного миру та безпеки.

Від 1991 року співпраця між Україною та Великобританією у сфері безпеки пройшла значний етап еволюції. Вона розвивалася від початкового партнерства до стратегічного альянсу, що став особливо важливим у контексті російської агресії. Починаючи з взаємних зусиль у формуванні безпекових стратегій та обмінів військовим досвідом, співпраця просунулася до глибокого співробітництва в сфері військової підготовки, спільних військових навчань та координації у сфері кібербезпеки. Нинішній стратегічний альянс між обома країнами відображає спільне прагнення забезпечити мир та стабільність у регіоні, враховуючи виклики, які ставить перед ними російська агресія. Зауважимо, що саме обставини воєнної загрози Україні, а не мирного часу стали головним стимулом для виходу українсько-британських відносин на якісно новий рівень [1].

Україна та Велика Британія співпрацюють у миротворчих місіях у різних куточках світу, взаємодіючи одна з одною для забезпечення міжнародної стабільності та безпеки. Спільні дії країн виявляються в різноманітних сценаріях, включаючи допомогу в складних регіональних

конфліктах та участь у миротворчих операціях та гуманітарних місіях. Обидві країни активно співпрацюють у мультинагальних місіях ООН та операціях НАТО. Це свідчить про їхню відданість загальним цілям демократії, прав людини та міжнародного порядку. Така співпраця не тільки підтверджує тісний зв'язок між країнами, але і висвітлює необхідність спільних зусиль для збереження миру та безпеки в світі.

Отож, Україна та Велика Британія є активними учасниками багатьох миротворчих місій. Наприклад, KFOR (Kosovo Force) від 1999 року, що була започаткована з метою забезпечення стабільності та безпеки в Косово після закінчення конфлікту [15]. Співпраця в рамках цієї місії мала ключове значення у подальших глобальних зусиллях з вирішення кризових ситуацій та збереження миру в цьому регіоні.

Військові з України та Великої Британії разом виконують патрулювання на території Косова задля забезпечення безпеки місцевого населення та уникнення можливих конфліктів. Крім того, вони співпрацюють з місцевим урядом та іншими міжнародними організаціями для підтримки у Косово правопорядку та встановлення верховенства права .

Свого часу Сполучене Королівство надзвичайно допомагало Україні у навчанні та підготовці миротворців для місії KFOR, проводячи навчання тактиці, надання першої допомоги, використання зброї та інших ключових навичок, необхідних для миротворчої діяльності.

Україна та Велика Британія активно обмінюються досвідом і знаннями щодо миротворчих операцій, що допомагає їм ефективніше співпрацювати в рамках місії KFOR. Крім того, вони співпрацюють з іншими міжнародними партнерами задля вирішення політичних та дипломатичних питань, пов'язаних із ситуацією в Косово, таких як підтримка діалогу між сторонами конфлікту та сприяння мирному врегулюванню конфлікту, а також надають гуманітарну допомогу населенню Косово, зосереджуючись на питаннях охорони здоров'я, освіти та продовольчої безпеки.

Співпраця між Україною та Великою Британією в місії KFOR має

важливе значення у забезпеченні миру та стабільності в Косово. Їхні спільні цінності та бажання створювати безпечніше середовище роблять їх важливими союзниками у цьому важливому завданні.

Окрім KFOR країни мали можливість прийняти участь і в інших миротворчих операціях, наприклад, тренувально-дорадчій Місії НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан (Місія РП-А) [15].

З 2014 по 2021 рік Україна та Велика Британія активно співпрацювали в рамках місії «Рішуча підтримка» в Афганістані. Їхня співпраця була важливою для забезпечення стабільності та безпеки країни, а також для допомоги афганським силам безпеки в боротьбі з талібами.

Україна та Велика Британія надсилали до РП-А військових, які служили в різних підрозділах місії. Афганські солдати та працівники сил безпеки отримали допомогу у вдосконаленні своїх навичок і можливостей через навчання та підготовку, які проводили військові з обох країн. Українські та британські військові співпрацювали в операціях з патрулювання, контролю над натовпом, захисту цивільного населення.

Місія була завершена 31 серпня 2021 року, коли Сполучені Штати вивели свої війська з Афганістану, що спричинило повернення талібів до влади та значне погіршення безпекової ситуації в країні. Попри досить песимістичне завершення місії, варто відмітити, що співпраця України та Великої Британії в РП-А досить довгий період сприяла миру та стабільності в Афганістані. У них були спільні цінності та бажання створити для афганців краще майбутнє.

Україна та Великобританія активно співпрацювали в Місії НАТО з тренувань в Іраку (NTMI), яка діяла з 2004 по 2011 рік [15]. Партнерство України та Великої Британії відіграло значну роль у навчанні та підготовці іракських сил безпеки, що сприяло підвищенню навичок та здатностей у протидії тероризму та забезпеченні безпеки у країні.

Військові інструктори, які були відправлені від кожної країни-учасниці до Іраку, співпрацювали у розробці та безпосередньому навчанні іракських

солдатів тактиці, бойовій підготовці, зосереджуючись на розвідці, саперній справі та медичній допомозі.

Участь британських і українських військових у миротворчих операціях з іракськими колегами була важливою частиною зміцнення обороноздатності Іраку та підготовки країни до самостійного забезпечення власної безпеки.

Існує безліч інших, не менш важливих місій, в яких брали участь Україна та Велика Британія. Серед таких відмітимо операцію ООН «MONUSCO» (Демократична Республіка Конго, 2010 р.); Операцію ООН «UNMISS» (Південний Судан, 2011 р.); Операцію ООН «MINUSCA» (Центральноафриканська Республіка, 2014 р.); Операцію ООН «MINUSMA» (Малі, 2013 р.) [10]. Україна надсилала до виконання місій своїх миротворців, а Сполучене Королівство зайнялося фінансовою та логістичною стороною підтримки місій. Однак, у зв'язку із подіями 2022 року, Україна була змушена відкликати деяку частину наданих зі свого боку миротворців, хоча станом на 2024 рік Україна залишає на територіях близько 400 осіб задля підтримки миру у цих регіонах.

Незавдовго до повномаштабного вторгнення росії на територію України, остання мала намір приєднатися до ще декількох місій НАТО, в яких Великобританія виступає одним із ключових контрибуторів, а саме - Місія НАТО в Іраку та операції «Морський охоронець» у Середземному морі. Проте, обставини, що склалися після 24 лютого 2022 року, сприяли відкладенню прийняття рішення відносно участі України у зазначених вище операціях.

Підсумовуючи викладений вище матеріал, зазначимо, що співпраця України та Великобританії в миротворчих операціях відіграє важливу роль у збереженні миру та стабільності у світі. Спільна участь в миротворчих місіях протягом багатьох років зміцнювала стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством, миротворчі операції дають українським та британським військовослужбовцям цінний досвід роботи в міжнародному просторі і, що не менш важливо, участь в миротворчих місіях підвищує

міжнародний авторитет України та Британії, яка після виходу із Європейського Союзу націлена на пошук свого місця у світі поза межами ЄС та запровадження практики ведення діалогу із цивілізованим світом у форматі двосторонніх відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Буглай Н., Грубінко А. В. Історичний шлях українсько-британських відносин (до 30-річчя стратегічного партнерства). Український історичний журнал. 2022. № 1. С. 206–219.

2.Грубінко А. В. Українсько-британські відносини у 1991-2004 рр. (політичне та військове співробітництво) : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Тернопіль, 2007. 187 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/841>

3.Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_040#Text

4.Договірно-правова база між Україною та Великою Британією. Консульство України в Единбурзі. URL: <https://edinburgh.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrayinoyu-ta-velikoyu-britaniyeyu>

5.Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою фінансового моніторингу України та Підрозділом фінансової розвідки Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії за погодженням Генерального Директора Агенції з питань національної злочинності щодо співробітництва в сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-18#Text

6.Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо співробітництва у сфері оборони. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_038#Text

7.Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері оборони // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_024#Text

8.Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії стосовно використання українських полігонів збройними силами Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_029#Text

9.Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Міністерством енергетики й кліматичних змін Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про співробітництво у сфері радіаційної безпеки, фізичного захисту й нерозповсюдження ядерних матеріалів. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_031#Text

10.Миротворці ООН: у яких країнах проходять операції з підтримки миру. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/06/15/infografika/svit/myrotvorczy-oon-yakux-krajinax-prohodyat-operacziyi-pidtrymku-myru> (дата звернення: 18.05.2024)

11.Протокол про подальший розвиток військового співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Великої Британії та Північної Ірландії. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_027#Text

12.Скляренко К. Політико-правова співпраця України та Великобританії на початку ХХІ століття. Емінак. 2017. № 2(2). С. 81–85.

13.Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20#Text

14.Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії . Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>

15.Участь України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під проводом Альянсу, Силах реагування НАТО та навчаннях. Місія України при НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/uchast-ukrayini-u-mirotvorchih-operaciyah-pid-provodom-alyansu>

16.UK training Ukrainians to fight in 'Western way' with less ammunition - minister. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/uk-training-ukrainians-fight-western-way-with-less-ammunition-minister-2023-02-15/>

Перепічка Мар'яна,
студентка четвертого року навчання
бакалаврської програми
«Середня освіта (історія)»,
Міщук А.І.,
кандидат історичних наук, доцент

ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕВКА ЛУК'ЯНЕНКА

Впродовж своєї довгої та бурхливої історії український народ постійно вів боротьбу за власну культуру, мову, самобутність. В різні періоди часу ця

одвічна боротьба мала різний зовнішній вигляд, але її центральний наратив не змінювався.

24 серпня 1928 року в селі Хрипівка, Городнянського району, Чернігівського округу, Української СРР, в родині Грицька й Наталки Лук'яненків народився син, якого назвали Левко [14, с. 8].

Родину маленького Левка не оминув Голодомор 1928-1929 рр. штучно вчинений радянською владою. Порятувало від голодної смерті сім'ю майбутнього дисидента лише винахідливість його батька, якому вдалося заховати мішок з картоплею в ямі під стежкою [13].

Під час Другої світової війни Левко на власні очі побачив обидва тоталітарні режими та їх ставлення до українського населення. При цьому повернення комуністичної влади в 1943 р. на Чернігівщину ознаменувало мобілізаційні процеси серед місцевого населення в яких були залучені всі дорослі чоловіки з села Хрипівка та сам Левко Лук'яненко наприкінці 1944 р. [18].

Тоді попри недостатній для призову вік юнака силою забрали до Червоної армії: “Я 1928 року, мені 15 років”. Наказали принести довідку, а довідки немає – РАЦС рознесли під час війни. От і прийшлося йти в армію. Нас учили стріляти, воювати...” [24].

Отримавши військовий вишкіл в Чернігові Лук'яненко спочатку був направлений до українських міст Новгород-Волинський, Житомир, Київ, а згодом до Австрії. Там попри завдання військового характеру юнак здобув технічну освіту у місті Медлінг, де навчався у річній школі автомеханіків [24].

Перебуваючи поза межами Радянського союзу пробував себе в письменницькій діяльності та часто читав. Особливо були до вподоби роман Етель Ліліан Войнич “Овід” і поеми Кіндрата Рилєєва “Войнаровський” та “Наливайко”. Різкий контраст життя в Австрії та СРСР вже тоді заклав певні сумніви до голови молодого солдата [8].

Хоча Левка Лук'яненка і вражала Австрія своїми краєвидами, архітектурою та рівнем життя, але туга за батьківщиною нікуди не зникала. З надією на швидше повернення до рідної землі він наприкінці 1949 р. подав заявку на набір курсантів-автомеханіків до автомобільного училища, що нібито розміщувалося у Києві. Втім ця спроба не дала бажаного результату, а Левко був направлений на Закавказзя, в Нахичеванську АРСР [12, с. 14].

Одночасно проходячи навчання в автоучилищі та проходячи службу на Закавказзі Л. Лук'яненко впродовж 1949-1953 рр. побував в містах Орджонікідзе, Тбілісі, Джульфи та Нахичевань де той за званням був командиром мотоциклетного зводу 75-тої стрілецької дивізії [28].

Зневіра в комуністичний порядок, закладена на військовій службі та посилена вдома змусила Лук'яненка прагнути змін. І ці зміни, на його думку, могли бути реалізовані саме з середини цієї протиправної структури [1].

В 1951 р. Левко Лук'яненко вступає у комсомол, а ще через два роки отримує місце в компартії. З розумінням що подальше просування неможливе без вищої освіти майбутній дисидент з закінченням військової служби в 1953 році стає студентом юридичного факультету Московського державного університету імені Ломоносова: “Усі великі революціонери – юристи. Значить, це найкраща освіта, щоб боротися” [25, с. 216].

Навчання було важким як у фінансовому, так і в моральному плані, адже Левко Григорович постійно зазнавав дискримінації через свою національність. Лук'яненко починаючи зі студій зайнявся активною громадською діяльністю. За нею прийшов і шлюб скріплений в 1954 році зі своєю односелицею – Надією Никонівною Бугаєвською. Та так само не переносила на дух комуністичну владу та була дуже релігійною жінкою [26].

Після прочитання двох томів праць Михайла Грушевського в 1956р. Левко Лук'яненко вирішив змінити тактику власних дій. Того ж року Лук'яненко призупинив свою громадську діяльність й перестав вдавати з себе зразкового партійця, а з 1957 року вирішив орієнтуватися на підпільну боротьбу [6].

По закінченню навчання Лук'яненко, як штатний пропагандист Радехівського райкому КПРС, направився до західних регіонів України, де хотів дізнатися більше про повстанську боротьбу УПА [14, с.18].

Починаючи з 1959-го року Лук'яненко Левко Григорович стає працівником адвокатури Глинянського району Львівської області. Того ж року він разом з партійним працівником Степаном Віруном та іншими однодумцями утворює Українську робітничо-селянську спілку (УРСС) чим затверджує себе як дисидента та запеклого ворога для радянської влади [5].

Учасники новоствореної організації помилково думали, що правозахисна діяльність та ненасильницький характер їх об'єднання порятує їх від радянського репресивного апарату, проте 21 січня 1961 р. Левка Григоровича та інших небайдужих до прав людини в СРСР членів організації було заарештовано, а судова справа супроти них отримала назву “Справа юристів” [2].

Суд над “українським буржуазними юристами” відбувся 20 травня 1961 р. в одній з численних кімнат слідчого ізолятора Львівського КДБ. Лук'яненку було винесене звинувачення в тому, що той “з 1957 року виношував ідею відриву УРСР від СРСР, підривав авторитет КПРС, зводив наклепи на теорію марксизму-ленінізму”. Левко Григорович Лук'яненко був засуджений за ст. 56, ч. I КК УРСР до розстрілу. Через кілька днів розстріл був замінений на 15 років позбавлення волі за ст. 64 КК УРСР [14, с. 22-23].

20 жовтня 1961р. його привезли до 7-го концтабору, що розташовувався в с. Сосновка, Мордовської АРСР. Навіть там він боровся з режимом, тільки вже тюремним. В щорічних характеристиках звинувачувався в: неодноразовому порушенні режиму відбування кари, розповсюдженні антирадянських рукописів та ідей, “брехливих вигадок” про комуністичну владу, виготовлені заборонених предметів (свічок), організації разом з іншими в'язнями релігійних свят, й що “оголошував необґрунтовані голодівки” [16, с. 95].

Час ув'язнення Левка Лук'яненка в Мордовських таборах припав на появу нової генерації політв'язнів – шістдесятників. Починаючи з 1966 р. вони розпочали боротьбу проти адміністрації таборів за фактами грубого порушення прав в'язнів та законодавства загалом. Інформація про цю боротьбу просочиться крізь табірні стіни й отримає світовий розголос. Не сидів на місці й Левко, який 30 жовтня 1975 р. разом з іншими в'язнями склав заяву, яка зібрала понад 70 підписів й також зуміла потрапити у відкритий світ [14, с. 25-26].

Під час ув'язнення Л. Г. Лук'яненко крім тиску фізично зазнавав також моральних тортур. Його спрямували до рибінської психіатричної лікарні, де під час першої перевірки у нього не виявили жодних хвороб, але під тиском КДБ через місяць він покинув стіни лікарні з діагнозом – іпохондричний синдром та II групою інвалідності [3, с. 58]

У січні 1976 року завершився термін дії ув'язнення Лук'яненка. Він повернувся до Чернігова, адже жити в столиці йому як “небезпечному рецидивісту” було заборонено [3, с. 223].

Дисидента сильно здивували зміни яких зазнало суспільство за 15 років його перебування за ґратами. Особливо Левка Григоровича вразив масовий дефіцит товарів, який він вважав приниженням для українського населення з його завжди родючими землями [24].

Радянська каральна система не змогла змусити замовкнути Лук'яненка та припинити його правозахисну діяльність. Наступною дисидентською організацією до створення якої Левко Григорович приклав руку стала Українська Гельсінська група, створена у вересні 1976 року за ініціативи його доброго знайомого Миколи Руденка [16, с. 141-142].

Одразу ж зі створенням дисидентської організації в її осередку завирувало створення програмних документів та меморандумів. Вони таємно надсилалися до закордонної преси, телепередач та радіостанцій (“Свобода”, “Німецька хвиля” і т.д. [20, с.72-73].

Другий арешт Левка Григоровича Лук'яненка та більшості членів УГГ відбувся 12 грудня 1977 року. Іронічно, що постанова про арешт була підписана начальником облуправління КДБ в День Декларації прав людини ООН. Причина – текст звернення від імені УГГ до Белградської наради 35 держав про дискримінацію українців в радянському союзі [14, с. 28].

Цього разу засідання суду призначене на 1978 р. відбулося в Чернігівському обласному суді у Городні, було “відкритим” що привернуло чимало небайдужих та просто зацікавлених в чутках громадян. Джерелом цих чуток були незвично обережні дії радянських органів безпеки які повиставляли по периметрі Городні велику кількість міліціонерів та ретельно перевіряли під'їзні дороги до міста [29, с. 201].

Ще один суд без правосуддя. Суд над українцем за те, що той знав хто він і хто ворог його народу. Лук'яненко на суді був визнаний “особливо небезпечним рецидивістом” і засуджений до 10 років ув'язнення та 5 років заслання за т. зв. антирадянську націоналістичну пропаганду [3, с. 14].

В лютому 1980 р. з метою повністю ізолювати від навколишнього світу та морально зламати головних діячів дисидентського руху їх направляють до спеціально збудованої тюрми суворого режиму на Уралі в селі Кучино. Справжньої душогубки наповненої “гебістами” головним завданням яких було змусити покаятися і зректися своїх поглядів антирадянських “злочинців”. Не відреклися від своїх поглядів та загинули за них в стінах катівні: Олекса Тихий (дата смерті 5 травня 1983), Валерій Марченко і Юрій Литвин (1984), слідом за ними Василь Стус (1985) та інші [14, с. 30].

По закінченні відведеного терміну ув'язнення Левка Лук'яненка направляють в заслання. Місцем заслання призначається російське село Березівка, розташованого в Томській області. Там він впродовж 1988-1989 рр. працював лісорубом. Та навіть перебуваючи далеко від батьківщини політв'язень все ж допомагав дисидентському руху. Принаймні морально, адже погодився стати номінальним головою виконавчого комітету

відновленої Української Гельської групи (УГГ) перейменованої в Українську Гельсінську спілку (УГС) [30].

Повернувшись в 1989 р. на українську землю Лук'яненко одразу взявся до роботи – очолив діяльність УГС [7].

Через кілька місяців після звільнення до Лук'яненка надійшло запрошення на візит до Бельгії. Надіслане воно було Бельгійською групою Міжнародної амністії. Левко вбачав в запрошенні можливість “побачити Захід” тож погодився на поїздку. Сама подорож зайняла два місяці й налічувала чотири країни: Бельгію, Францію, Англію та Німеччину. Впродовж цього часу Левко Григорович Лук'яненко неодноразово проводив пресконференції та зустрічався з такими шанованими людьми як: міністром закордонних справ Бельгії Ескенсом, графом Де Меюз, членом Європарламенту Симон Вейль, Головою Сенату Франції Поттером, й зокрема тогочасним очільником ОУН (б) Василем Олеськівим [16, с. 451-457]

Того ж року в контексті періоду “перебудови” в СРСР було оголошено про перші демократичні вибори 1990 р.. Від всіх попередніх радянських виборів різнилися вони можливістю брати участь кандидатам не від компартії. Цією можливістю одразу скористалися опозиційні демократичні сили, серед яких й Левко Григорович. Місцем боротьби за депутатський мандат дисидент вибрав Залізничний виборчий округ міста Івано-Франківськ, а пояснив це тим, що “Прагнення до державної самостійності в Західній Україні було апріорі позитивним і отже, моя національна боротьба була сильним виграшним козирем” [16, с. 390].

Також під час передвиборчої кампанії дисидент зустрів свою майбутню другу дружину – секретаря обласної організації УГС Надію Іванівну Стасів [21].

4 березня 1990 року були оголошені результати виборів, за якими Левко Григорович виграв з результатом 54 % та став депутатом Верховної Ради [11].

Колишній політв'язень, а з цього часу депутат УРСР почав активну політичну діяльність. 30 квітня 1990 року відбувся з'їзд УГС, на якому Українську Гельсінську спілку перейменували на УРП – Українська республіканська партія. Надалі Левко Лук'яненко маючи депутатську недоторканість міг репрезентувати партійну антирадянську діяльність як лінію парламентської опозиції, як “самодіяльну партію на противагу КПРС” [22].

Освоївшись на депутатській посаді одразу взявся за реалізацію своєї головної мети – незалежності України. Першим кроком до неї стала Декларація про державний суверенітет УРСР написана в липні 1990 р. серед співавторів якої був і український дисидент [10].

Крім внутрішньополітичної діяльності Лук'яненко також намагався налагоджувати взаємозв'язки з державними діячами інших країн. З діловою метою та задля вшанування важливих дат подорожував до Австралії, США, Канади, Бельгії [16, с. 464-465].

В той період як ніколи було очевидно – “колос на глиняних ногах” доживав останні роки. 24 серпня 1991-го розпочалася позачергова сесія українського парламенту на якій був затверджено Акт проголошення незалежності України, головним автором якого став Левко Григорович Лук'яненко [9].

Значно пізніше один з депутатів які представляли демократичні сили парламенту – Володимир Яворівський написав: “Кожен з нас десь на коліні писав свій Акт про незалежність. Але в нього (Лук'яненка) був найкращий, бо він був юрист, і саме його акт був зачитаний з трибуни Верховної Ради” [23].

24 серпня 1991 р. Лук'яненка без перебільшення назвав початком нової Української ери. Ери яка зустріла українське суспільство проблемами державного будівництва, однією з яких були вибори президента незалежної країни до яких долучився також “дисидентський патріарх”. Але вибори Левку Лук'яненку виграти не вдалося. Зайнявши 3 місце (4,7% голосів) він

поступився В. Чорноволу на 2 місці (23.27%) та Л. Кравчуку на 1 місці (61.59%) [19].

Левко Григорович брав активну участь у державотворчих процесах, що відбувалися в перші роки української незалежності. Одним з перших порушив питання Голодомору в контексті історичної пам'яті українського народу та брав участь в діяльності організацій направлених на його дослідження [12, с. 49]

У травні 1992 – листопаді 1993 Лук'яненко був назначений Надзвичайним і Повноважним послом України в Канаді [16, с. 446-447].

Проте згодом через незгоду з діями українського уряду у листопаді 1993 року подав у відставку з посади українського посла в Канаді. Надалі Левко Лук'яненко став в опозицію до тогочасної влади. Брав активну участь в протестних акціях, зокрема грудня 2000 р. – березні 2001 р., більш відомій як акція “Україна без Кучми”. Лише в 2002 році український діяч відновив свою депутатську діяльність у Верховній Раді України (2002-2006 рр.) [27, с. 327]

Розкол УРП у 2005 р., достроковий розпуск Верховної Ради у червні 2007 року а також похилий вік змусили дисидента відійти від активної діяльності. Лук'яненко відійшов від політичної діяльності, але залишив за собою право критикувати її в книгах, на сторінках газет та соцмережах [27, с. 328].

Події які відбувалися з 30 листопада 2013 року до лютого 2014 року були в очах Лук'яненка продовженням одвічної боротьби українського народу. Він одразу виступив перед протестуючими з закликами щодо ліквідації Комуністичної партії та Партії регіонів. Всіма силами підтримував їх дії [15, с. 18]

Останні роки свого життя дисидент, правозахисник та політик присвятив публіцистичній діяльності, інтерв'ю та підтримці бойового духу українських солдатів на сході [19]

Левко Григорович Лук'яненко закінчив свій тернистий життєвий шлях 7 липня 2018 року. Йому залишалось півтора місяця до власного 90-річчя та 27-річчя незалежності України. Земне тіло борця за українську незалежність було поховане на Байковому кладовищі, але його діло залишилося в історичній пам'яті українського народу [21].

За свої заслуги перед вітчизною Лук'яненко прижиттєво отримав: почесну відзнаку Президента України (орден “За заслуги” III ступеня) (1991 р.), медаль ім. Святого Володимира “Борцям за волю України” (1992)р. , звання Героя України з врученням ордена Держави (2005), орден Ярослава Мудрого V ступеня (2007), Шевченківську премію у номінації “Публіцистика та журналістика” (2016 р.), став кавалером ордену Свободи, а також нагороджений ювілейною медаллю “25 років незалежності України” (2016 р.) [4].

Таким чином, Левко Лук'яненко прожив складне життя. Життя дисидента там де будь-яке інакодумство суворо карав тоталітаризм. Життя правозахисника там де термін “право” міг бути інтерпретований лише через компартійний діалектичний матеріалізм. І нарешті життя бувши моральним орієнтиром для наступних поколінь в незалежній державі. Як український правозахисник він поставив свободу власного народу вище своєї власної та цим викарбував свою постать в історії українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артимишин П. Батько української незалежності. Левко Лук'яненко
URL:<https://localhistory.org.ua/rubrics/photo/batko-ukrayinskoyi-nezalezhnosti-levko-lukianenko/>
2. Денисюк В. В. Левко Лук'яненко – Сумління України. Матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару. Правова політика України: історія та сучасність, Ж.: Житомирська політехніка, 2023. С.126-128

3. Зупиніть кривосуддя! Справа Левка Лук'яненка. упоряд. довід. і передм. Садовський С. Зошити українського самвидаву, вип. III. Нью-Йорк: Сучасність, 1980. 264с.

4. Іщенко В. Народжені в один день: Левко Лук'яненко й Україна
URL: <https://surma.com.ua/975-narodzheni-v-odyn-den-levko-lukianenko-i-ukraina.html>

5. Кіпіані В. Т. Дисиденти: Чути правду. Х.: Віват, 2021. 352 с.

6. Клочко Р. В. Невидима битва. Як дисиденти боролися за незалежність України. Київ: Віхола, 2023. 288 с.

7. Коцур В. Українська гельсінська спілка як складова молодіжного руху в Україні наприкінці 80-х років ХХ ст. Гуманітарний вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Педагогіка. Психологія. Філософія, (34), 2014. С. 262-264

8. Краще загалом не писати, ніж писати неправду всупереч своєму сумлінню. Рубрика “Цей день в історії”. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових
URL:<http://libkor.com.ua/news/5818-krashe-zagalom-ne-pisati-nizh-pisati-nepravdu-vsuperech-svoemu-sumlinnyu-rubrika-cei-den-v-istoriyi>

9. Кульчицький С. За лаштунками Акту проголошення незалежності України Верховною Радою УРСР. Світогляд, 2018. № 3(71). С. 7-15

10. Лавренюк С. Декларація про державний суверенітет – предтеча незалежності України URL:<http://www.golos.com.ua/article/372243>

11. Лелик С. Україна, демократія і любов. Надія Лук'яненко про чоловіка, Франківськ і штаб у власній квартирі
URL:<https://report.if.ua/statti/ukrayina-demokratiya-i-lyubov-nadiya-lukyanenko-pro-cholovika-frankivsk-i-shtab-u-vlasnij-kvartyri-foto/>

12. Лук'яненко Л. Г. Внесок АДГУ в проблему визнання Голодомору за геноцид української нації. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Вип 18, 2008. С. 45–50

13. Лук'яненко Л. Г. Необхідно, щоб кінофільми про голодомор показували не серед ночі, а коли люди можуть їх дивитися
URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/952918.html>

14. Лук'яненко Л. Г. Сповідь у камері смертника. Київ: Вітчизна, 1991. 124 с.

15. Лук'яненко Л.Г. Народження нової ери. Дніпропетровськ: Арт-прес, 2008. 196с.

16. Лук'яненко Л. Г. Не дам загинуть Україні! Київ: Софія, 1994. 510с.

17. Лук'яненко Н. Згадаймо про нескореного Левка Лук'яненка
URL:https://glavcom.ua/columns/nadiya_lukyanenko/zgadaymo-pro-neskorenogo-levka-lukyanenka-691335.html

18. Лук'яненко Л. Г. Маршал Жуков і українці у Другій світовій війні
URL: <https://exlibris.org.ua/text/zhukov.html>

19. Огородник С., Титикало Р. Смертник ЛУК'ЯНЕНКО: "Я дав обітницю небу–здобути Україні волю" URL:
<https://www.chesno.org/t/97/smertnyk-lukjanenko.html>

20. Парахотіна Ю. Меморандуми Української Гельсінської спілки як джерело вивчення правозахисного руху в Україні. Міжнародна науково-технічна конференція Матеріали конференції: Сталий розвиток промисловості та суспільства, Том 2, 2015. С.72-73

21. Самченко В. Левко Лук'яненко: трохи особистого про “батька” Незалежності України. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3770001-levko-lukanenko-trohi-osobistogo-pro-batka-nezaleznosti-ukraini.html>

22. Секо Я. Вячеслав Чорновіл та Левко Лук'яненко: дискусія щодо розвитку Української гелсінської спілки. Офіційний веб-сайт УІНП
URL:<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/dopovidi/konferenciya-ugs/vyacheslav-chornovil-ta-levko-lukyanenko-dyskusiya-shchodo-rozvytku-ukrayinskoyi-gelsinskoyi-spilky>

23. Смертник і “волхв”: спогади про Левка Лук'яненка
URL:<https://www.bbc.com/ukrainian/features-44782778>
24. Судокова Н. Левко Лук'яненко. Вічний революціонер
URL:<https://www.pravda.com.ua/articles/2018/07/7/7177986/>
25. Терехова А. Ю. Еволюція правничої думки України. Матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару. Правова політика України: історія та сучасність, Ж.: Житомирська політехніка, 2023. С. 213-216
26. Чепурний В. Надія Никонівна Лук'яненко. URL:
<https://www.istpravda.com.ua/columns/2020/11/12/158448/>
27. Чістякова І. М., Кривдіна Б. І. Еволюція світогляду Л. Г. Лук'яненка. Інтелігенція і влада. Серія: Історія Вип. 31, 2014. С. 319-331
28. Шляхтін А. Помер Левко Лук'яненко: біографія справжнього батька Незалежності України. URL:https://24tv.ua/pomer_levko_lukyanenko_chomu_tso_go_diyacha_nazivayut_batkom_nezalezhnosti_ukrayini_n995640
29. Ячменіхін К., Братиця Є. Постать Левка Лук'яненка, в суспільному дискурсі. Матеріали науково-практичної конференції “Восьмі Фльорівські читання”. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 198-204
30. The Ukrainian Weekly, 21 March 1988 and Ukrainian Press Agency, press release no. 63 (1988)

Круліковський Богдан,
студент першого року навчання
магістерської програми
спеціальності «Політологія»,
Монолатій І.С.,
доктор політичних наук, професор

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1914-1923 РР.)

Українська революція розпочалася в умовах післявоєнних процесів та революційних потрясінь. Ключовим її рушієм став український народ,

зокрема українська політична еліта, що еволюціонувала від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення власної державної незалежності. Історія формування Української держави показує, що кожен раз, коли українці намагалися звільнити свою рідну землю від панування, їхні вороги використовували різноманітні стереотипні маркери, щоб викривати, наклепувати та забувати імена патріотів. Це також стосується видатної події, яку ми сьогодні вважаємо Українською революцією. За своїм масштабом та соціально-політичним значенням вона була важливим явищем у визвольних процесах Європи, ставши своєрідним феноменом.

Період від 1914 до 1923 року є важливим в контексті історії українського державотворення, оскільки саме тоді відбувалися процеси формування сучасної політичної, соціальної та культурної ідентичності України. Розуміння потенціалу українських державних утворень у цей період дозволить краще зрозуміти джерела сучасних політичних та соціальних процесів. Розширення знань про історію Української революції та потенціалів її державних утворень є важливим завданням наукової спільноти, яке сприятиме поглибленню розуміння минулого, що формує наше сьогодення.

Отже, дослідження потенціалу українських державних утворень у добу Української революції (1914 -1923) є актуальним і важливим кроком для розуміння тогочасних суспільно-політичних процесів та їх впливу на формування сучасної держави України.

Мета дослідження: визначити основні особливості потенціалу українських державних утворень доби Української революції у 1914 – 1923 роках.

Дану проблематику досліджували такі дослідники, як Я. Грицак, І. Монолатій, В. Солдатенко, М. Когутяк, Г. Павлик, І. Дацків, В. Литвин, Г. Турченко, Н. Барановська Л. Дубровіна, Т. Антонюк, В. Горовий, Т. Осташко, К Джос та ряд інших дослідників.

Виклад основного матеріалу. Після Першої світової війни ситуація на українських землях була складною і непростою. Політичні чинники, що виникли, призвели до нового поділу українських територій. Повоєнний період та перші повоєнні роки були особливо важкими для України. Період української революції з 1914 по 1923 роки був періодом важливих політичних, соціальних та економічних змін на території України. У цей період виникли різні українські державні утворення, спрямовані на створення незалежної української держави. Зовнішньополітичне становище українських територій у цей період значною мірою визначалося їхнім входженням до складу сусідніх держав - Чехословаччини та Польщі. Ці держави проводили власну зовнішню політику, яка включала різні підходи до українських територій. Чехословаччина загалом підтримувала українські культурні та освітні інституції, тоді як Польща мала на меті асиміляцію українського населення та придушення будь-яких проявів української національної ідентичності. Проте, в окреслений період формуванню державних утворень існувало кілька передумов, серед яких політична нестабільність, актуалізація етнічної, національної ідентичності, соціально-економічна ситуація, політичні амбіції окремих лідерів, зовнішні впливи тощо.

Таким чином, під час 1914-1923 років на терені українських земель сформувалось кілька державних утворень, котрі мали власні потенціали, а саме:

- Доба Української Центральної Ради;
- Українська Народна Республіка
- Українська Держава Павла Скоропадського
- Директорія Української Народної Республіки
- Західно-Українська Народна Республіка[11].

Перший етап Української революції розпочався після перемоги Лютневої революції в Петрограді у 1917 році, коли у Києві було створено Українську Центральну Раду (УЦР). Після Всеукраїнського національного конгресу вона перетворилася на загальноукраїнську організацію. У першому

Універсали УЦР висловила мету отримати українську автономію у складі демократичної Російської республіки. Згідно з II Універсалом було утворено виконавчий орган влади - Генеральний Секретаріат. В різних містах імперії почалося національне пробудження. Українці, що служили в імператорській армії та флоті, виражали підтримку УЦР. Після захоплення влади більшовиками у Петрограді надії на демократичні зміни в Росії розчаровувалися.

Третій Універсал УЦР проголосив Українську Народну Республіку (УНР), але вона швидко стала об'єктом більшовицької агресії з боку Росії. У розпалі боїв УЦР проголосила незалежність УНР (IV Універсал). Попри героїзм під Крутами та в інших боях, українські війська відступили. УНР уклала перший міжнародний договір в Бресті. Дипломатичне визнання та військова допомога Центральних держав зміцнили УНР і дали можливість відвоювати окуповані більшовиками території[11].

Проголошення Української Народної Республіки викликало невдоволення більшовицького уряду Росії в Петрограді — Ради народних комісарів. В ніч з 29 листопада (11 грудня) на 30 листопада (12 грудня) 1917 року більшовики спробували підняти повстання у Києві проти Центральної Ради, але зазнали поразки. Українізовані частини роззброїли їхні загони й вислали з України. У відповідь 4 (14) грудня 1917 року офіційний Петроград висунув українському уряду ультиматум, вимагаючи припинити роззброєння і, фактично, здати владу. Одночасно з цим більшовики відкрили в Києві Всеукраїнський з'їзд рад, на якому планували заволодіти Центральною Радою шляхом переобрання її складу і керівництва. Попри тиск, 6 (19) грудня делегати з'їзду висловили підтримку чинній Центральній Раді і її курсу, проголошений III Універсалом, а 7 (20) грудня сама Центральна Рада відхилила ультиматум. Плани більшовицького керівництва були зруйновані й воно розпочало відкриту агресію проти УНР.

Українська Народна Республіка (УНР), створена у 1917 році, мала кілька потенціалів як суб'єкт державотворення. УНР мала на меті встановити

демократичну систему управління. Центральна Рада, найвищий виконавчий і законодавчий орган УНР, була обрана в результаті демократичного процесу, який включав пряме голосування українського населення. Також, УНР мала на меті сприяти розвитку української національної ідентичності та мови. Вона прийняла українську мову як офіційну і підтримувала культурні та освітні установи, які прагнули просувати українську мову та культуру. УНР проводила економічну політику, спрямовану на модернізацію української економіки, покращення інфраструктури, розвиток промисловості та сільського господарства. УНР прагнула міжнародного визнання як суверенної держави, що допомогло б легітимізувати її владу та забезпечити можливість для іноземних інвестицій. УНР створила власні збройні сили для захисту України від зовнішніх загроз та підтримки внутрішньої безпеки.

Наступною настала доба Української Держави або Гетьманату Скоропадського (квітень–грудень 1918). Скориставшись слабким становищем УНР та здобувши владу, гетьман Павло Скоропадський використав короткий період миру для зміцнення основ української державності. Під час Гетьманату була організована ефективна регіональна адміністрація, яка контролювала найбільшу територію за всю Українську революцію і вела перемовини про входження до складу Української Держави Криму та Кубані. Українська Держава отримала визнання від 30 країн.

Під час гетьманату було відкрито Кам'янець-Подільський університет, засновано Академію наук, закладено основи Української автокефальної православної церкви та здійснено інші важливі заходи. Однак амбітна військова реформа не була завершена через несприятливу зовнішню та внутрішньополітичну ситуацію. Українська Держава була визнана 30 країнами, що відображало зростаючий міжнародний статус країни та підтримку з боку світової спільноти. Ці потенціали свідчать про можливість та перспективи Української Держави в умовах Гетьманату під керівництвом Павла Скоропадського. Цими досягненнями державотворення Скоропадського, пізніше скористалась відновлена УНР. Після повалу

Гетьманату, у грудні 1918 року по листопад 1921 рік панувала Доба Директорії УНР[10,с.341].

Великі державотворчі потенціали і прослідковуються в Західно-Українській Народній Республіці, котра сформувалась на західно-українських землях зі столицею у Львові (до 13 листопада 1918 року - Українська Держава). ЗУНР охоплювала територію Східної Галичини, Буковини й Закарпаття.

Слід зазначити, що після розпаду Австро-Угорської монархії, відомої як «клаптикова імперія», народи її територій стали претендувати на незалежність. Галичина, що була її східною частиною, з самого початку стала ареною суперництва між українським та польським національно-визвольними рухами. Як Українська Національна Рада, так і Польська ліквідаційна комісія претендували на права на цю територію. Українці Закарпаття та Північної Буковини підтримували своїх галичан, але їхні землі також стали об'єктом амбіцій сусідніх народів і держав.

У Львові перемогу здобули українці, які швидко й рішуче завоювали контроль над краєм. Ці події стали відомі як Листопадовий чин. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії оголосив про створення нової держави – Західно-Української Народної Республіки. Однак галичани не змогли утвердити своє переважання. Після місяця важких боїв українці були змушені залишити свою столицю. Утворився протяжний українсько-польський фронт, який спочатку вівся у позиційній війні. Це дало можливість Західно-Українській Народній Республіці налагодити державні справи, провести реформи та сформувати дієвий уряд, адміністрацію та військові сили.

Після приєднання Закарпаття та Буковини до ЗУНР було створено 40 повітів, керівництво яких було покладено на державних повітових комісарів. Спочатку цих комісарів обирали місцеві громади на повітових Національних Радах, але пізніше це право було передано Державному Секретаріату внутрішніх справ. У повітах державні повітові комісари мали практичний

контроль над усіма цивільними справами території, крім військових, судових, залізничних, поштових та телеграфних питань, які відомствами виконували спеціальні повітові та окружні коменданти. Деякі повіти, зокрема ті, що знаходилися на фронті, не мали робочих нарад. Державний секретаріат розробив закон про повітові трудові ради, за яким нова адміністрація повітів обиралася загальним голосуванням, але ця ініціатива не була реалізована через активний опір польських шовіністів.

Щодо військово-адміністративного устрою, територія країни була розділена на три військові області з центрами у Львові, Станіславові та Тернополі, які, в свою чергу, поділялися на 12 військових округ з центрами у містах Львові, Перемишлі, Раві-Руській, Самборі, Станіславові, Стрию, Коломиї, Чернівцях, Тернополі, Золочеві, Чорткові та Бережанах[7,с.213].

Однак допомога Києва, на яку розраховували представники ЗУНР, підписуючи Акт Злуки 22 січня 1919 року, не допомогла виграти війну з Польщею. Підтримані переможною Антантою польські війська окупували практично всю Східну Галичину. Навіть відчайдушний контрнаступ, відомий як Чортківська офензива, тимчасово не зміг змінити ситуацію. Уряд та армія ЗУНР були змушені перетнути Збруч і об'єднатися з силами Директорії на Поділлі[11].

Державотворчі потенціали Західно-Української Народної Республіки) були визначені рядом особливостей, які вплинули на її зовнішню політику та загальний розвиток. ЗУНР була створена з метою забезпечити самовизначення українського народу та його право на державність. Це привело до активного розвитку національних інституцій, які були спрямовані на забезпечення самостійності та суверенітету новоствореної держави. ЗУНР прагнула включити до свого складу території, на яких проживали українці, що призвело до конфліктів з сусідніми державами, особливо з Польщею. Вона прагнула забезпечити собі належні кордони та території, де український народ мав би можливість самовизначення. ЗУНР намагалася забезпечити захист прав українського народу на підконтрольних їй територіях,

включаючи розширення освітніх та культурних програм, підтримку української мови та культурних традицій. ЗУНР шукала підтримку від міжнародних партнерів, особливо від країн Антанти, для забезпечення своєї незалежності та захисту від зовнішніх загроз. Водночас, вона розвивала дипломатичні відносини з іншими державами для забезпечення своїх потреб та інтересів. Військова політика ЗУНР відіграла важливу роль у зміцненні її державного потенціалу також. Характерним є й те, що площа території ЗУНР співмірна із площею таких сучасних країн, як Австрія, та Чехія [6].

Наступним державотворчим утворенням можна виділити Директорію УНР, котра функціонувала в період з грудня 1918 року по листопад 1921 року. Директорія відновила республіканський устрій та демократичне управління в Україні. Акт Злуки Української Народної Республіки із Західно-Українською Народною Республікою відображав волю українського народу до єдності. Трудовий конгрес, заснований Директорією, забезпечив широку представницьку базу української влади. Українська делегація взяла участь у Паризькій мирній конференції, де вирішувалася доля учасників Першої світової війни[11].

Протягом цього періоду УНР вела складні бої за незалежність та територіальну цілісність. Разом з Галицькою армією, Армія УНР виявляла героїзм, не капітулюючи навіть тоді, коли під українським прапором залишалося лише кілька невеликих повітів. Контрнаступи в березні 1919 року, Офензива на Київ–Одесу, Перший Зимовий похід підтвердили волю українців до боротьби. Укладення Варшавської угоди встановило основи тривалого українсько-польського альянсу і надало можливість на перемогу навесні 1920 року. Проте навіть після цього українські вояки, залишаючись без підтримки союзників, не припиняли спроб зберегти контроль над рідними землями. До листопада 1921 року тривав масовий повстанський рух[7,с.302].

Попри те, що до середини 1920-х років усі землі сучасної України опинилися під владою чотирьох держав, питання єдності української нації

вже ніколи не ставилося під сумнів. Саме під час Української революції було проголошено незалежність України, продемонстровано можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу. Це був вагомий і багато в чому трагічний досвід державницько-правової розбудови України.

Доба Директорії в Україні також має низку потенціалів українського державотворення, які виявилися в різних аспектах суспільно-політичного життя.

Зокрема, після завершення боротьби за незалежність від Австро-Угорщини та Росії, Директорія здійснила реорганізацію державних інститутів, відновивши принципи республіканської форми правління. Директорія спрямувала зусилля на встановлення демократичних інститутів управління, зокрема Трудового конгресу. Акт Злуки УНР з ЗУНР відображав волю українського народу до єдності та формування єдиної держави. Весь період Директорії був відзначений складними бойовими діями проти загроз зовнішніх та внутрішніх ворогів для збереження незалежності та територіальної цілісності. Українська делегація брала активну участь у міжнародних форумах, таких як Паризька мирна конференція, для визнання незалежності та закріплення державного статусу України.

Після повалу Директорії, було сформовано Українську Радянську Соціалістичну Республіку (УРСР) 30 грудня 1922 року як одну з республік Радянського Союзу. Як зазначив історик Я. Грицак, в окреслений період українські землі перебували під важким зовнішньополітичним впливом: до кінця 1918 р. тривала Перша світова війна, й українська територія була одним з головним воєнних театрів у Східній Європі; після її закінчення тут розгорілися нові міжнародні конфлікти, пов'язані з повоєнним влаштуванням цих земель, які завершилися лише після Ризького миру 1921 року, прийняте рішення Ради амбасадорів стосовно Галичини у 1923 році[3,с.254] – усі ці чинники здійснювали суттєвий вплив на формування тогочасних українських державотворчих потенціалів.

Висновки. Як висновок, слід зазначити, що під час Української революції у 1914-1923 році на українських землях існувало кілька державних утворень, серед яких УНР, ЗУНР, Українська Держава Скоропадського тощо. Кожне з цих утворень мали ознаки держави, формуючи як внутрішньополітичні, так і зовнішньополітичні зв'язки. Складний етап українського державотворення під час Директорії ознаменувався об'єднанням обох українських державних утворень, чим український народ заявив про єдність та прагнення до незалежності та самобутності. Хоч, українській політичній еліті не вдалося повною мірою втілити в життя ідею відродження державності, проте ті державні утворення та їх потенціали політичного, освітнього, оборонного та міжнародного характеру стали важливими етапам в історії українського державотворення та історії української нації в цілому. Проте, тогочасні проблеми внутрішнього та зовнішнього характеру, зокрема внутрішні конфлікти, зовнішні втручання, економічна нестабільність, військові протистояння, міжетнічні конфлікти тощо суттєво послаблювали тогочасні українські державні утворення, котрі стикались з численними викликами та проблемами, які ускладнювали їхні можливості розвитку та зміцнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вегеш М. Державотворчі процеси в Україні. Методичні рекомендації для аспірантів Ужгородського національного університету / Видання друге, доповнене і змінене. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. 170 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України : формування модерної укр. нації ХІХ – ХХ ст. К. : Генеза. 2000. 360 с.
3. Грицак Я. Українська революція, 1914-1923: нові інтерпретації. *Ukraina Moderna*. 1977. №2. С. 254-269.

4. Кугутяк, М., Литвин, М. Західно-Українська Народна Республіка. ЗахідноУкраїнська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. 2019.Т. 2 (З–О), Івано-Франківськ, с. 54– 64.
5. Монолатій І. (2022). Синтетичні виміри потенціалу Західно-Української Народної Республіки. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей: Чернівецький національний університет*. 2022. Т. 45. С. 228-246. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15160>
6. Монолатій, І. (2019), Потенціал ЗУНР: виміряти не можна моделювати? URL:<http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2693-ivan-monolatiy-taksonimiya-sili-potentsiyaluzakhidnoukrajinskoji-narodnoji-respubliki-5-potentsiyal-zunr-vimiryati-ne-mozhna-modelyuvati>
7. Солдатенко В. Концепції української революції та національної соборності у світлі політичної практики 1917–1920 років: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 608 с.
8. Солдатенко В. Українська соборність: ідея й досвід її реалізації в 1919 році у сучасному науковому дискурсі. *Україна у світовій історії*. 2014., №1.С.104-122.
9. Турченко Г. Соціальний потенціал українського державотворення напередодні Першої світової війни. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2002. №1.14 С. 72-97.
10. Українська революція і державність (1917–1921 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / НАН України ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) та ін. ; наук. ред.: С. С. Кіраль ; наук. консультант В. Ю. Омельчук ; вступ. ст. В. Капелюшного ; авт. кол.: В. С. Гоїнець, Л. М. Ковінченко, Л. В. Лісовська: Київ, НБУВ. 2018. 817 с.
11. Українська революція 1917-1921 років. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/ukrayinska-revolyuciya-1917-1921-rokiv>

Дідійчук Сергій,
студент першого року навчання
магістерської програми
спеціальності «Політологія»,

РЕАКЦІЯ ТА ПОЗИЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ НА РОСІЙСЬКУ ІНФОРМАЦІЙНУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Тема реакції та позиції міжнародної спільноти на російську інформаційну агресію проти України залишається актуальною і досі через постійний характер цієї проблеми. Використовуючи різноманітні методи, росія старається дискредитувати українську владу та сформувати враження про неможливість і непридатність українського суспільства до управління державою.

Ця агресія має великий вплив на громадську думку у всьому світі, особливо в контексті російського вторгнення в Україну. Використання фейкових новин, маніпулювання громадською думкою і інші методи дезінформації та пропаганди становлять небезпеку для світу [2].

Реакція міжнародної спільноти на цю проблему проявляється в різноманітних заходах, такі як санкції проти російських державних і не державних акторів, політична та дипломатична підтримка України, допомога українських ЗМІ та цивільного суспільства.

Отже, проблема реакції та позиції міжнародного спільноти на російську інформаційну агресію проти України досі є актуальною, потребує постійного моніторингу, аналізу та відповідної реакції для міжнародної безпеки та стабільності.

Мета дослідження: визначити реакцію та позицію основних акторів міжнародної спільноти на російську інформаційну агресію проти України.

Україна знаходиться у складній ситуації через триваючу війну з росією. Цей війна призвела до великої кількості жертв і масового руйнування цілих

міст. У контексті цієї напруженої ситуації, росія використовує дезінформацію та пропаганду для впливу на громадську думку в Україні та за її межами. Поширення фейкових новин та маніпулювання інформацією створює додаткові перешкоди для більшої підтримки України у міжнародній спільноті. Ця тактика сприяє напрузі та поглиблює поділ у Українському суспільстві.

Різні актори міжнародної спільноти мають різні позиції та реакції на російську інформаційну війну, тому розглянемо основних акторів.

Сполучені Штати Америки активно реагують на російську інформаційну агресію проти України, вважаючи її досить серйозною загрозою для безпеки та стабільності міжнародної спільноти. Державний департамент США виклав посібник по протистоянню російській дезінформації та пропаганді та описав основну брехню кремля стосовно вторгнення в Україну. Цей крок був зроблений для протистоянню щодо впливу на суспільство, адже там підняті такі основні тези росії як: «росія невинна жертва» звинувачуючи у загарбницькій війні росії Сполучені Штати і їх демократичних союзників, а її агресивні дії як примусову реакцію не передумові дій США і їх союзників. Наступна пропаганда це «Історичний ревізіонізм» у якому росія заперечує або спотворює історичні події щоб представити їх у більш вигідному світлі і покращити свою геополітичну позицію. «Наближення краху західної цивілізації» це знову ж таки дезінформація стосовно «неправильних» цінностей західної цивілізації стосовно сімейних цінностей, традицій і духовності. «Популярні рухи це спонсорвані США «Кольорові революції»» якими росія звинувачує захід у організації і підтримці повстань у Грузії, Казахстані, Молдові та Україні, де вони засуджували Революцію Гідності 2013-2014 років, і перекладали відповідальність за це на Вашингтон. І останній компонент пропаганди, «Реальність, це те чого хоче кремль». У цьому компоненті описано як росія часто намагається створити «фальшиві реальності» і впровадити плутанину в інформаційне середовище, коли правда не відповідає інтересам москви [3].

Також США ввели санкції на пропагандистські канали росії, заборонивши трансляцію на території своєї країни [4]. Цей перелік є гарним прикладом реакції та протидії російській інформаційній агресії проти України.

Позиція Європейського Союзу відображає його важливість та підтримку міжнародного права та суверенітету України. Протягом перших днів після вторгнення Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн заявила що підтримувані кремлем канали «рт» і «спутнік» будуть заборонені на території ЄС. Підтримувані кремлем канали зазнали великого тиску після початку російського вторгнення в Україну [4]. Відповідні органи Польщі та Естонії та Угорщини заборонили російське телебачення.

Також у Європейському Союзі команді під назвою «East Starcom», яка діє в рамках Європейською служби зовнішніх справ, було доручено стежити за онлайн пропагандою росії [7]. Пізніше вони змогли написати аналітичний звіт про тактику кремля, основі тези якого наступні: Оскільки росія продовжує порушувати міжнародне право та угоди, намагаючись поширити свій вплив центральній та східній Європі. Намагання кремля обмежити суверенітет і свободу прийняття рішень у його сусідах, у тому числі в країнах-членів ЄС, таких як Швеція та Фінляндія, а також членів НАТО, таких як країни Балтійського регіону. Інформаційна агресія росії активно підтримує ці амбіції, малюючи Західний світ як загрозу росії та її сусідів. Пропаганда кремля намагається змалювати Україну як маріонетку Заходу та створює міфічне зображення загрози України та Заходу для росії. Всі вищенаведені маніпуляції спонукають частину європейського населення до підтримки агресивного вторгнення росії в Україну [8].

Тому для протистоянням цим методам Європейська комісія звернулася до популярних соціальних мереж з вимогами блокувати російську пропаганду. Facebook перервав російську операцію з дезінформації спрямовану проти України. Крім того, була заблокована хакерська група, яка намагалася скомпрометувати аккаунти відомих українців. Також Facebook і

YouTube заборонив російським державним ЗМІ розміщувати рекламу на їхніх платформах [9].

Після блокування російських державних каналів у Європі та обмеження у всьому світі, російська пропаганда про війну в Україні зменшилася. Однак за останній рік Китай став потужним джерелом дезінформації кремля. Китайські державні канали, які мають понад мільярд підписників лише на Фейсбук[10] надають путіну простір для формування глобального розуміння війни, яку часто називають «спеціальною операцією» згідно з кремлівською риторикою.

Відтоді, як росія вторглася в Україну, китайські канали поширювали неправдиві твердження, включаючи інформацію про лабораторії які виготовляють біозброю в Україні, розбомблення ЗСУ дитячої лікарні, яку насправді розбомбили російські війська, і маніпуляції над президентом України Володимиром Зеленським [13].

Китайські канали також надають ефірний час високопоставленим російським урядовцям і ведучим російських урядових каналів, чиї шоу були обмежені або заблоковані у всьому світі. Ведучий російського пропагандистського каналу «спутнік» опублікував відео на особистому каналі YouTube, в якому обговорював зростання неонацистів в Україні, цей ролик опублікували у X китайське урядове видання [4].

Китай є найбільшим промоутером росії на міжнародній арені. Згідно з дослідженням некомерційної організації Center of Countering Digital Hate (CCDH) чотири провідні китайські ЗМІ CGTN, Global Times, Xinhua News і T-House мають загальну аудиторію 283 мільйони підписників на Фейсбук. За даними Alliance for Securing Democracy, китайські канали Facebook мають понад 1 мільярд підписників — це набагато більше, ніж приблизно 85 мільйонів підписників основних каналів Росії [5].

Китай і Росія вже давно є союзниками, починаючи з часів холодної війни, і розглядають свій альянс як оплот проти західної влади. Дві країни

зміцнили свій зв'язок перед вторгненням в Україну, опублікувавши спільну заяву 4 лютого, описуючи свої стосунки як «безмежну» дружбу.

Також у вересні 2023 року Європейська обсерваторія цифрових медіа (EDMO), орієнтована переважно на Європейський Союз, розпочала співпрацю з Africa Check, організацією з перевірки фактів, що має редакції в чотирьох африканських країнах. Ця співпраця була ініційована для збору та аналізу дезінформації щодо війни в Україні та російської втручання в цей війна, що поширюється в африканських країнах [6].

Під час розслідування було виявлено велику кількість неправдивих новин що активно поширювалися в Африці. Хоча континент і може здаватися далеким від подій у Європі, Африка є важливою сценою, на якій міжнародні гравці прагнуть послабити вплив свої суперників і підвищити свій. Таким чином спроби просунути неправдиві наративи також зачіпляють Африку.

Початковий період після вторгнення ознаменувався сплеском дезінформації в соціальних мережах. Після кількох місяців поширення неправдивих новин зменшилося, можливо у зв'язку з переходом дезінформації на інші платформи, де заяви часто не підлягають модерації вмісту. Тим не менше, аналіз звітів по російським новинам щодо України з лютого 2022 по жовтень 2023 вказує на кілька поширених наративів дезінформації [1].

1. Росія має підтримку Африки і навпаки.

Більшість перевірених фактами тверджень можна пов'язати з одним ключовим наративом дезінформації – що Росія користується широкою підтримкою африканського континенту, і навпаки. Цей наратив був значною мірою увічнений через дописи та статті в соціальних мережах, які підкреслювали близькі стосунки між Росією та африканськими лідерами чи людьми. Хоча це правда, що Росія справді має тісні стосунки з деякими африканськими державами, багато тверджень перебільшували ці зв'язки або були відверто брехливими.

Наприклад, невдовзі після вторгнення Росії знову з'явилося фото, на якому стверджувалося, що путін тренує африканських борців за свободу, зокрема Самору Машел з Мозамбіку та Еммерсона Мнангагву з Зімбабве, у 1973 році. Фотографія циркулювала на веб-сайтах і в соціальних мережах принаймні з 2018 року. Останнім часом її використовували, щоб стверджувати, що африканці повинні підтримати росію у війні, оскільки путін навчив борців за свободу з Південної Африки, Мозамбіку та інших сусідніх країн «вистояти проти західних хуліганів». Після розслідування та перевірки фактів, фотографія і новина були класифіковані як пропаганда і дезінформація[8]. Претензії також були зосереджені на поточній підтримці Росією африканських країн, зокрема в Західній Африці, де зростають настрої проти зовнішньої політики Франції.

Наприклад, після виведення французьких військ із Малі в лютому 2022 року у Facebook поширювалися зображення, на яких стверджувалося, що російські солдати прямують до західноафриканської країни. Зображення насправді були зроблені роками раніше, у 2014 році[9]. Пізніше стверджувалося, що відео показує Путіна на 77-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2022 року, де він сказав, що Росія «продовжуватиме надавати всю свою підтримку малійському народу». Відео було знято в 2015 році, а Путіна на 77-й сесії не було[2].

У міру того, як заклики до французьких військ залишити Нігер, зростали також заяви про підтримку країни Росією.

Наприкінці липня 2023 року обраний уряд Нігеру було повалено в результаті військового перевороту. Президент Мохамед Базум та інші політичні лідери були заарештовані, конституція країни призупинена, а державні установи закриті. Генерал Омар Чіані оголосив себе новим лідером хунти, або військового уряду країни.

Через кілька годин після перевороту демонстранти вийшли на вулиці Ніамея, столиці Нігеру, щоб святкувати. Цікаво, що деякі махали

російськими прапорами в сценах, схожих на ті, що відбувалися в Малі в травні 2021 року та Буркіна-Фасо в жовтні 2022 року.

У вересні 2023 року в соціальних мережах Нігеру, Нігерії та Південної Африки почало поширюватися зернисте відео великого літака, що приземляється над курним містом, стверджуючи, що це «витік» ролика російського літака, який приземлився в Нігері з терористичною організацією групи вагнер. Хоча Вагнер офіційно не пов'язаний з Кремлем, широко відомо, що він є проксі-силою російського уряду. З 2017 року найманці вагнера активно діють у кількох африканських країнах, зокрема в Лівії, Судані, Центральноафриканській Республіці та Малі[2]. Повідомляється, що лідери перевороту в Нігері дійсно просили найманців вагнера допомогти їм утриматися при владі, але дане відео було знято 18 років тому, тому немає ніякого прямого зв'язку [3]

Також у вересні зображення, поширені в Сенегалі, стверджували, що демонструють військову техніку, доставлену росією в Нігер. Жодне із зображень не може бути пов'язане з жодною з країн [4].

Набагато менша кількість тверджень була пов'язана з протилежним наративом – що Африка підтримує Україну. Наприклад, скріншоти, опубліковані у Facebook у Намібії та Південній Африці, стверджували, що президент Намібії Хаге Гейнгоб сказав, що війська його країни «прилетять до України наступного тижня в понеділок». Схоже, що повідомлення були з офіційного облікового запису щоденної газети «The Namibian» . Офіційна назва газети в Твіттері – «@TheNamibian», але обліковий запис, який зробив деякі неправдиві заяви, був «@Thenamibianews1». Використання ідентифікатора або імені користувача, схожого – але не ідентичного – на довірених облікових запис, є поширеним методом розповсюдження дезінформації в Африці [5].

2. росія це глобальна держава з якою потрібно боротися.

Не менш популярним є наратив що представляє росію як глобальну державу. Наприклад у Південній Африці у березні 2022 року у соціальних

мережах Facebook і X поширювалися заяви про представлення росією ядерну зброю під назвою «Сатана-2» здатною знищити все живе. Ця заява почала поширюватися незабаром після того як путін заявив що ядерні сили його країни будуть приведені у стан підвищеної готовності. Однак це чергова брехня. російська рідкопаливна ракета «Сатана-2» дійсно існує, але вона ще в розробці і близько не здатна знищити все живе, а також жодна з фотографій її не показує [7].

Інші заяви стосувалися загроз і наслідків для країн Африки за засудження російські дії в Україні. Наприклад відеоролик який поширювався у Facebook та TikTok в Кенії стверджував, що росія націлила на країни Африки ракети, за те що вони розповідали про російське вторгнення в Україну. Кліп з путіном був справжнім, але субтитри були підставлені. Це сумнозвісне відео де путін оголошує війну Україні, і там не було жодних згадок про Кенію або інші країни континенту [8].

Подібним чином, коли Міжнародна федерація футбольних асоціацій (ФІФА) оголосила, що російські команди будуть відсторонені від участі в змаганнях, зображення цитує путіна: «росія буде грати на чемпіонаті світу з футболу в Катарі 2022 року, або чемпіонату світу не буде», воно було поширене у Facebook у кількох африканських країнах. Немає доказів, що Путін сказав це [9].

3. В Україні немає війни.

У перші тижні війни у Південній Африці почала поширюватися пропаганда що війна є повністю сфабрикованою. Твердження про те що війни немає було підкріплено заявами про те, що американський канал новин CNN неправильно повідомив дані про вибух у Києві 24 лютого 2022 року. Вони стверджували що фотографія була зроблена у 2015, а не 2022 році.

Через кілька місяців, у жовтні 2022 року, Africa Check перевірили ще один ряд тверджень, які поширювалися в Південній Африці, що кадри війни в Україні насправді були зняті американським актором Шоном Пенном [13]. Як це часто буває з дезінформацією, твердження використовували зерно

правди. У листопаді 2021 року, за кілька місяців до вторгнення, Пенн дійсно відвідав Україну для зйомок документального фільму [3]. Однак це не є доказом того, що Пенн готувався до вторгнення росії. Звіти новин, написані під час візиту Пенна, чітко показують, що документальний фільм мав на меті розповідати про те, що тоді було лише «проксі-війною» між двома країнами.

Висновки. Війна росії в Україні заставляє багато держав задуматися про свою інформаційну безпеку, а також заставляє визнати це як загрозу для демократії та міжнародної безпеки. Реакція полягає у введенні санкцій проти російських діячів у сфері культури та медіа, підтримці України та різних недержавних або державних організацій та структур, які стараються протистояти пропаганді москви. Проте, як ми бачимо, багато країн обирають нейтралітет через політичні чи економічні міркування. Більше того, деякі держави активно допомагають та просувають пропаганду та дезінформацію росії через свої платформи. Загалом, боротьба з російською інформаційною агресією вимагає спільних зусиль та постійної уваги з боку міжнародної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційна війна і Україна. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/e_biblioteka/naukovi_resursi/voenni_konflikti/Malik
2. Russian disinformation undermining Western democracy. URL: <https://www.epp.eu/papers/russian-disinformation-undermining-western-democracy>
3. Russia's Top Five Persistent Disinformation Narratives. URL: <https://www.state.gov/russias-top-five-persistent-disinformation-narratives/>
4. US imposes sanctions on trio of Russian broadcasters. URL: <https://www.digitaltveurope.com/2022/05/09/us-imposes-sanctions-on-trio-of-russian-broadcasters/#close-modal>

5. Russia's RT, Sputnik media outlets, von der Leyen says. URL: <https://www.politico.eu/article/ursula-von-der-leyen-announces-rt-sputnik-ban/>
6. Poland blocks Russian channels. URL: <https://www.broadbandtvnews.com/2022/02/25/poland-blocks-russian-channels/>
7. Four Russian TV channels banned from Estonian airwaves. URL: <https://news.err.ee/1608512162/four-russian-tv-channels-banned-from-estonian-airwaves>
8. Hungary Joins EU Suspension of Russia Today and Sputnik Broadcast. URL: <https://hungarytoday.hu/hungary-russia-today-sputnik-suspension-broadcast/>
9. The roar of the Russian war machine cannot hide Kremlin insecurities. URL: <https://euvsdisinfo.eu/there-is-no-crisis-in-ukraine-but-a-naked-russian-attempt-to-overthrow-structures-that-uphold-peace-in-europe/>
10. Facebook and TikTok ban Russian state media in Europe. URL: <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/02/28/facebook-ukraine-russian-disinformation/>
11. Chinese media mount huge campaign against Zelensky. URL: <https://asiatimes.com/2022/06/chinese-media-mount-huge-campaign-against-zelensky/>
12. Fact-checked: Viral social media posts about Russia, Ukraine and Africa. URL: https://africacheck.org/search?search_api_fulltext=ukraine&sort_bef_combine=created_ASC&page=2
13. HISTORY CHECK: Mystery solved? On the trail of much-shared photo supposedly of Putin, Machel and Mnangagwa in the 1970s. URL: <https://africacheck.org/fact-checks/blog/history-check-mystery-solved-trail-much-shared-photo-supposedly-putin-machel-and>

Пучко Яніна,
студентка четвертого року навчання
бакалаврської програми
«Політологія. Національна безпека»

ВПЛИВ ТА РОЛЬ КРАЇН КОЛЕКТИВНОГО ЗАХОДУ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що події в Україні 2022 року привернули увагу всієї міжнародної спільноти та викликали негативну реакцію стосовно дій російської федерації. Повномасштабна інтервенція російських військ на територію України зумовила порушення стабільності та безпеки в регіоні Європи. У зв'язку з цим, деякі європейські держави навіть переглянули власні військові спроможності та забезпеченість оборонно-промислового комплексу. Свою реакцію та політичну активність з цього приводу проявили такі міжнародні організації, як ООН, НАТО, ЄС. НАТО розгорнув військові навчання, які стали першими для нових учасниць 2023-2024 років – Фінляндії та Швеції. На таке рішення двох країн підштовхнули російський наступ та територіальна близькість до країни-агресора, тим більше для Фінляндії росія є сусідньою державою. Майже всі країни-учасниці ООН засудили російську агресію, наполягали на припиненні військових дій та відступу з території України, адже такі дії є порушенням статуту ООН, основних принципів міжнародного права і законів та звичаїв війни. Зі сторони ЄС були застосовані обмежувальні заходи, які мають значний вплив на росію. Політична, військова та фінансова підтримка української держави, гуманітарна допомога європейських держав, США, міжнародних об'єднань визначає їхню роль у цьому протистоянні та фактично робить їх опосередкованими учасниками конфлікту. Така підтримка сприяє забезпеченню безпеки та стабільності у регіоні та свідчить

про міжнародну солідарність з Україною в її боротьбі за незалежність та територіальну цілісність.

Мета дослідження: проаналізувати вплив країн колективного Заходу на перебіг подій російсько-української війни та наслідки їхньої діяльності для обох сторін конфлікту.

Російсько-українські відносини завжди були напруженими, складними та нестабільними. Такі взаємовідносини держав зумовлені спільним історичним минулим, в якому кожна з них провадила свій політичний курс та будувала власну культуру, які і ставали предметом протиріч. В очах російських державних політиків Україна завжди вважалася лише однією з провінцій росії, нездатна до державотворення та без права на суверенітет й незалежність. До того ж, родюча українська земля, вихід до моря, забезпеченість корисними копалинами, людський ресурс розігрували в російській федерації загарбницькі прагнення та бажання забрати такі багатства собі. З такою метою політика росії спрямувалася на знищення української нації та захоплення її територій. Кульмінацією таких російських настроїв став повномасштабний наступ на українську територію у 2022 році, який є одним з етапів розв'язаної у 2014 році війни. Конфлікт між росією та Україною вплинув на міжнародну спільноту та викликав реакцію союзників та партнерів обох країн. З перших днів повномасштабного вторгнення багато світових лідерів виразили засудження агресії Росії та особисто президента Путіна через розгортання військової операції. Офіційно висловили свою підтримку України 5 міжнародних організацій та 48 країн, включаючи країни Європи, США, а також певні держави Південної Америки. Деякі держави пропонували фінансову та гуманітарну допомогу, обладнання для оборони [5].

Крім офіційного засудження російської агресії, західні партнери України застосували проти росії санкції. Метою санкцій було змусити російські війська припинити бойові дії, відступити з території України, а також знизити спроможності оборонно-промислового комплексу російської

федерації. Вони включали заходи політичного й економічного характеру і були застосовані проти ряду компаній, організацій, окремих осіб, в тому числі військовослужбовців, чиновників, політичних діячів, причетних до дестабілізаційних подій в Україні. Перші санкції були запроваджені ще в 2014 році і стосувалися економічного та нафтогазоносного сектору, підприємств військової промисловості, а також окремих політиків та військових осіб. В липні того ж року приводом до застосування нових санкційних заходів стало збиття російськими терористами літака Боїнг-777, на борту якого перебувало 298 людей із 18 країн світу, зокрема Нідерландів, Великої Британії, Малайзії, Індонезії та інших. Згодом Європейський Союз ввів санкції третього рівня. В них йшлося про заборону експорту і реекспорту високотехнологічного устаткування до росії, фінансові обмеження, вироблення продукції військового та подвійного призначення. Важливо зазначити, що Дональд Трамп в 2017 році підписав закон «Протидія супротивникам Америки через санкції», який став вагомим документом в процесі застосування санкцій проти росії. В ньому містилися вимоги до влади росії про припинення дій проти України, серед яких виведення російських військ та повернення Україні контролю над кордонами. Крім того, зазначалося про підтримку суверенітету та територіальної цілісності України. Одним з пунктів було закріплено неспроможність відмінити як нові, так і попередні санкції проти рф президентом США без згоди Конгресу [7, с. 80-82]. Такі дії репрезентують не тільки консолідацію поглядів демократичного світу з позицією України, а й свідчать про розуміння небезпеки, яку провадить російська влада для мирного співіснування та безпеки всього цивілізованого світу.

У зв'язку з продовженням російської агресії, санкційні пакети поповнювалися новими обмежувальними заходами. Крім того, санкції затверджені раніше постійно продовжувалися. Масовому розширенню санкцій сприяло повномасштабне вторгнення, здійснене російською армією 24 лютого 2022 року. Наразі список затверджених та діючих санкцій налічує

тринадцять пакетів, останній з яких був прийнятий 23 лютого 2024 року. Більше 2000 фізичних та юридичних осіб зараз підпадають під обмежувальні заходи ЄС, що спрямовані на протидію процесам, які підривають або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України. Щодо цих осіб застосовуються такі заходи, як замороження активів та заборона на в'їзд до країн ЄС, заборона вести фінансові операції з громадянами та компаніями цих країн. Зокрема, до списку додано 27 компаній з Росії та інших країн, які безпосередньо підтримують військово-промисловий комплекс Росії у її агресивній війні проти України. 10 таких організацій розташовані в третій країнах, таких як Індія, Казахстан, Сербія, Таїланд, Китай, Шрі-Ланка, Туреччина. Тринадцятий пакет санкцій також розширив список заборонених товарів, які можуть сприяти технологічному розвитку російського сектору оборони та безпеки [2]. Європейські санкції стосуються не тільки обмежень для компаній, підприємств, держслужбовців, а також і звичайних громадян російської федерації. Наприклад, з вересня 2022 року Рада ЄС підтримала повне припинення чинності угоди між ЄС та Росією щодо спрощення візового режиму. Для російських громадян це означає складніший, дорожчий та триваліший процес оформлення візи, ретельнішу перевірку при бажанні здійснити подорож до країни ЄС. До того ж, видані Росією на окупованих територіях України проїзні документи не вважаються дійсними при перетині кордонів Шенгенської зони чи оформленні візи [4].

Наразі російська федерація є найбільш підсанкційною країною, що є найефективнішим інструментом впливу з боку цивілізованої міжнародної спільноти на цю країну-агресора. Економічний тиск, створений накладеними санкціями спричинив обвал російської національної валюти: рубль подешевшав з 34.37 за 1 долар США до 40.94. Відбулося погіршення торговельних зв'язків з деякими країнами, зокрема з 2022 року було зупинено 58% всього обсягу імпорту ЄС з Росії, на 60% зменшився імпорт енергетичних товарів, а загальні прибутки Росії від продажу нафти

зменшилися на 27% у порівнянні з попереднім роком [3]. Забезпечення ресурсами енергетичної галузі – газом та нафтою – інших країн, зокрема європейських держав, була однією з найприбутковіших діяльностей російської федерації. Втрата клієнтів на купівлю нафтопродуктів спричинила зниження рівня продажів та змусила росію шукати нових покупців, якими стали Індія, Туреччина, Китай. Щодо природного газу, то знайти покупців для цього виду палива взагалі не вдалося. У 2023, за деякими прогнозами, доходи від нафтогазового видобутку могли впасти – до 166 млрд. доларів. Варто додати, що експорт продуктів нафтогазоносної промисловості приносить 40 % доходів до бюджету країни. Унаслідок зниження прибутків від нафти та газу, фінансові втрати, скорочення податкових надходжень і збільшення витрат на мобілізаційні заходи, восени 2022 року Міністерство фінансів росії було змушене шукати додаткові кошти для покриття бюджетного дефіциту [1]. Накладені санкції спричинили серйозні перешкоди для торгівельних відносин та економічної співпраці з європейськими державами та країнами G7. У свою чергу, така ситуація вплинула на якість дипломатичних відносин з провідними державами світу і перетворило росію на країну-ізгоя, з якою мало хто бажає співпрацювати, окрім держав подібного ідеологічного спрямування - Білорусі, Ірану, Північної Кореї, Китаю, деяких країн Європи.

Зусилля країн колективного Заходу також спрямовані на підтримку обороноздатності та допомогу цивільному населенню й військовим України. Насамперед, йдеться про фінансову допомогу відсутність якої спричинила б в Україні потужну кризу та унеможливила здатність до спротиву. За даними Міністерства реінтеграції України, міжнародними партнерами було надано фінансової допомоги на суму приблизно 170 мільярдів доларів від 24 лютого 2022 року. Серед країн-лідерок, що підтримують українську державу у цій війні варто виділити США, Литву, Латвію, Естонію, Польщу. Не менш важливий внесок для можливості українського спротиву зробили Великобританія, Німеччина, Данія, Японія, Канада, Фінляндія та багато

держав ЄС. США надали Україні приблизно 71 мільярд доларів, з яких 43 мільярди – військова допомога. Країни Європейського союзу також надали значну підтримку, виділивши майже 62 мільярди євро, з яких 36 мільярдів спрямовано на потреби українського бюджету. Фінансування країн Прибалтики, відносно до їхнього рівня ВВП сягнуло 1%. Польща витратила 0,68% свого ВВП на оборону України, що в грошовому еквіваленті складає 6,21 мільярда доларів [8].

Саме США, країни ЄС, Прибалтики найбільше підтримують Україну і в політичному сенсі. В березні-квітні 2022 року столицю нашої держави відвідали прем'єр-міністри Польщі, Великобританії, Чехії, Словаччини, президенти Польщі та країн Балтії. В результаті приїзду іноземної делегації в червні того ж року вдалося отримати підтримку лідерів присутніх країн з питання членства України в Євросоюзі [9]. Практично всі важливі резолюції та рішення, що стосуються російсько-української війни приймаються на засіданнях ООН. Наприклад, резолюція про територіальну цілісність та засудження псевдореферендумів, про затвердження основних положень української формули миру, рішення про виведення російських сил з території України та інші документи були ухвалені завдяки схвальним голосам багатьох країн світу. Окрім цього, важливу роль для України відіграє співпраця та порозуміння з міжнародними об'єднаннями, такими як ЄС та НАТО. Російська агресія посприяла побудові тісніших зв'язків зі згаданими організаціями. Через кілька днів від початку вторгнення український президент підписав заявку на членство в ЄС, а країни Балтії, Болгарія, Чехія, Польща, Словаччина, Словенія наполягали на прискореному вступі України до союзу. Наразі тривають переговори щодо українського членства в ЄС, проте такий важливий та необхідний для українців крок зроблено – отримано статус кандидата. Україна також подала заявку на членство в НАТО. В заявці, підписаній 30 вересня 2022 року, йдеться про прискорену процедуру вступу. Зустрічі з представниками альянсу НАТО почастишали, а залагодження конфлікту та підтримка України в цій війні стали ключовими

питаннями всіх засідань. Крім того, країни-члени НАТО надають українському війську військово обладнання й техніку та здійснюють навчання персоналу, щоб Україна була спроможна на самооборону, що є правомірно відповідно до Статуту ООН. Альянс НАТО працює над ініціативами, спрямованими на допомогу відновленню України в майбутньому [6, с.149]. Можна впевнено стверджувати, що колективний Захід грає значну роль у забезпеченні міжнародної підтримки для України та протистоянні російській агресії. Його вектор дій спрямований на об'єднання зусиль країн у спільному протистоянні агресивним діям росії та намаганні вплинути на вирішення конфлікту на міжнародному рівні.

Отже, держави колективного Заходу відіграють вагому та важливу роль у російсько-українській війні. Їхній вплив виявився вкрай необхідним для підтримки України у відстоюванні своєї територіальної цілісності та суверенітету. Україна досягла зростання свого впливу та авторитету на міжнародній арені, ставши вагомим гравцем у міжнародних відносинах. Така військово-політична ситуація сприяла розбудові більш міцних та тісніших зв'язків з такими європейськими об'єднаннями, як ЄС та НАТО. Неспровокована збройна агресія, розпочата росією знизилася її авторитетність і престиж на глобальній арені як вагомого глобального гравця та підірвала довіру цивілізованих, демократичних держав. Ставлення та заходи, вжиті демократичним західним світом відображають міжнародну підтримку України та усвідомлення загрози, яку представляє російська агресія для регіонального порядку. Також простежується узгодженість поглядів західних країн та їхня готовність діяти відповідно до установлених міжнародних стандартів і принципів. Санкційні обмеження, застосовані ЄС проти російської федерації вплинули на політичну та економічну сфери діяльності, суттєво знизили рівень продуктивності багатьох російських компаній та підприємств, що забезпечували функціональність військово-промислового комплексу. Стратегічні дії США, країн ЄС, такі як застосування санкцій, фінансова підтримка та підтримка обороноздатності, мають безпосередні

наслідки для обох сторін конфлікту. Особливо важливою є їх активність для України, оскільки вона може сприяти справедливому розв'язанню конфлікту та підтримує сприятливі умови для українського спротиву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. KSE Institute (аналітичний підрозділ Київської Школи Економіки). У 2023-му нафтогазові доходи РФ обвалюються вдвічі, а ВВП впаде на 8%. Прогнози деградації російської економіки від KSE – Forbes.ua. Forbes.ua | Бізнес, мільяртери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/money/u-2023-naftogazovi-dokhodi-rf-obvalyatsya-vdvichi-a-vvp-vpade-na-8-prognozi-degradatsii-rosiyskoi-ekonomiki-vid-kse-03012023-10874> (дата звернення: 15.04.2024).

2. Russia: two years after the full-scale invasion and war of aggression against Ukraine, EU adopts 13th package of individual and economic sanctions. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/23/russia-two-years-after-the-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-13th-package-of-individual-and-economic-sanctions/> (date of access: 12.04.2024).

3. Slovo і Dilo. Боррель розповів про наслідки західних санкцій для росії. *Слово і Діло.* URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/08/27/novyna/bezpeka/borrel-rozpoviv-pro-naslidky-zaxidnyx-sankcij-rosiyi> (дата звернення: 13.04.2024).

4. Візові заходи. *Солідарність ЄС з Україною.* URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/visa-measures_uk (дата звернення: 13.04.2024).

5. Вторгнення Росії в Україну: як реагують світові лідери. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/24/infografika/polityka/vtorhnennya-rosiyi-ukrayinu-yak-reahuyut-svitovi-lidery> (дата звернення: 09.04.2024).

6. Кручиніна О. УКРАЇНА–НАТО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2 (16). С. 145–156. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-145-156> (дата звернення: 19.04.2024).
7. Лазарович М. Російсько-Українська війна (2014-2017 роки): короткий нарис. Лілея-НВ, 2017. 239 с.
8. Скільки та від кого Україна отримала допомоги в 2023 році. *finance.ua*. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/dopomoga-ukraini-2023> (дата звернення: 15.04.2024).
9. Хто зі світових лідерів приїжджав до України за час повномасштабної війни. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/26/infografika/polityka/xto-svitovyx-lideriv-pryizhdzhav-ukrayiny-chas-povnomasshtabnoyi-vijny> (дата звернення: 18.04.2024).

Ківерський Денис,
студент третього року навчання
бакалаврської програми
«Політологія. Національна безпека»,
Матвієнків. С. М.,
кандидат політичних наук, доцент.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЄС

У статті розглянуто комплекс заходів та принципів, спрямованих на забезпечення безпеки інформації в сучасному цифровому середовищі. Досліджено основні принципи забезпечення інформаційної безпеки, зосереджено увагу на їх важливості для захисту конфіденційності, цілісності та доступності даних. Перспективні напрями дослідження включають розвиток нових методів захисту від кіберзагроз та удосконалення систем

ідентифікації користувачів з метою підвищення ефективності заходів безпеки. Результати цього дослідження можуть бути корисними для розробки стратегій кібербезпеки в Європейському Союзі та в інших країнах.

Актуальність теми. Інформаційна безпека – це галузь, що займається захистом інформації від небажаних втручань, несанкціонованого доступу, втрати, руйнування чи модифікації. Це важливий механізм у сучасному цифровому світі, де інформація стає все більш цінним ресурсом. Інформаційна безпека включає в себе різноманітні фактори, наприклад, кібербезпека та захист від кібератак, захист персональних даних, управління ризиками та політику безпеки. У сучасних умовах ЄС стикається із проблемами, що пов'язані з кібератаками, які, у підсумку, можуть нанести шкоду інфраструктурі, економіці та громадянам. Зміна технологічного ландшафту і поширення концепції цифровізації створюють нові виклики для захисту інформації та даних. Із розвитком Інтернету речей інформаційна безпека стає ще більш вагомим проблемою через збільшену кількість точок доступу до мережі. Інформаційна безпека ЄС також має значення у контексті захисту особистих даних та впровадження відповідних регулятивних механізмів. Оскільки кіберзагрози стають все глобальнішими та складнішими, вивчення та розвиток стратегій інформаційної безпеки в ЄС стають критично важливими для забезпечення стабільності, захищеності та продуктивності у цифровій епісі.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей формування та стратегій вдосконалення системи інформаційної безпеки Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд і аналіз літературних джерел показав, що за різні періоди в сучасній науковій літературі широко розглядається спектр проблем, що стосується вивчення концепцій стратегій забезпечення інформаційної безпеки у країнах Європейського Союзу. Цій проблемі присвячені численні наукові розробки відомих вітчизняних учених: М. Білоусова [1], І. Боднар [2], С. Кавин [7], М. Копійки [8], Є. Макаренко

[10], С. Федонюка [12] та інших науковців, що прямо чи побічно досліджували цю тему.

Виклад основного матеріалу. У всіх розвинених економічно країнах світу використовують переваги інформаційних технологій у виробничій, комерційній та банківській сферах. Це пояснюється тим, що традиційні методи не забезпечують необхідної орієнтації в сучасному інформаційному середовищі та аналізу динамічних процесів у сфері економіки підприємств. Зокрема, активно розвиваються технології, пов'язані з глобальною мережею Інтернет, що призвело до виникнення нових понять, таких як електронна торгівля, електронний бізнес, електронне управління та інші.

З ростом науково-технічного прогресу зростає і необхідність у вирішенні проблеми інформаційної безпеки. Інформація є фактором, який може спричинити технологічні аварії, військові та політичні конфлікти, дезорганізацію державного управління та фінансової системи [11, с. 157].

Правильно налаштована інформаційна політика може значно вплинути на вирішення внутрішньо- та зовнішньополітичних, а також військових конфліктів. Інформаційна безпека є ключовою складовою національної безпеки країни, і вона може бути забезпечена шляхом послідовного впровадження дієвої національної інформаційної стратегії. Це сприятиме успішному розв'язанню завдань у політичній, соціальній, економічній та інших сферах державної діяльності [2, с. 70].

У 1980 році Л. Дж. Хоффман вперше сформулював визначення поняття інформаційної безпеки. Він вважав, що інформаційна безпека означає стан інформації, у якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей цієї інформації [13, с. 28]. Сформульована в доцифрову епоху дефініція інформаційної безпеки, яка визначає її як стан інформації з врахуванням збереження певних властивостей за допомогою політики безпеки, виявилася надзвичайно стійкою. Навіть у контексті активного розвитку інформаційного права та термінологічної бази, сприйняття

інформаційної безпеки як стану або захищеності інформації залишається найбільш поширеним серед інших підходів до цього явища [14, с. 135].

О. Литвиненко розглядає інформаційну безпеку як комплексний підхід, що включає захист інформації, контроль та захист національного інформаційного простору, а також забезпечення достатнього рівня інформаційної достатності [9, с. 4].

Національні інтереси в інформаційній сфері залежать від ефективності системи інформаційної безпеки держави у виявленні та протидії викликам та загрозам. Оцінка зовнішнього та внутрішнього інформаційних середовищ стає важливою складовою безпеки в цілому. SWOT-аналіз є універсальною методикою, яка дозволяє оцінити вплив зовнішніх та внутрішніх загроз, визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози в інформаційному середовищі, що визначають рівень захищеності держави [4, с. 170].

Як вже зазначалось вище, інформація стає важливим ресурсом у XXI столітті, особливо у зв'язку з глобалізацією, що породжує нові виклики для країн Європейського Союзу. Інформаційне суспільство відіграє ключову роль у сучасних економічних, соціальних та технологічних змінах, впливаючи на функціонування суспільства взагалі. Це забезпечує широкі можливості зв'язку та обміну інформацією, зокрема, на міжнародному рівні через доступність глобальних мереж і служб. Це особливо важливо на європейському рівні з урахуванням культурної, мовної різноманітності та економічного потенціалу.

Європейський Союз приділяє велике значення інформаційній безпеці, яка є необхідною складовою загальної безпеки держави, громадян та організацій. У цьому контексті ЄС розробляє підходи до забезпечення інформаційної безпеки, які є рамковими стандартами в цій сфері. Ці підходи можуть бути успішно адаптовані і використані різними країнами, враховуючи їх національні особливості і правову систему [1, с. 5].

Стратегічні ризики, з якими стикаються провідні країни Європи в сучасній безпековій політиці, включають захист критичних сфер життєдіяльності від зовнішніх інформаційних загроз. Інформаційні загрози охоплюють спеціальні інформаційно-психологічні операції, кібертероризм, медіа-пропаганду, кіберзлочинність та інші деструктивні впливи. Розв'язання цієї проблеми вимагає посилення співпраці між країнами ЄС та вироблення спільних підходів до протидії кіберзлочинності та ворожої пропаганди. Такі ініціативи важливі для зміцнення колективного оборонного потенціалу та реформування механізмів європейської безпеки, враховуючи при цьому національні інтереси кожної країни [8, с. 87].

Політика інформаційної безпеки в провідних країнах ЄС відображається у застосуванні передових цифрових і квантових технологій, використанні систем штучного інтелекту у сфері безпеки, удосконаленні інформаційного озброєння та використанні комунікативного інструментарію. Крім того, вона ставить за мету протидію деструктивним інформаційно-психологічним впливам у геополітичному протистоянні міжнародних акторів. Експертні аналізи вказують, що стратегії інформаційної та кібербезпеки в Європі спрямовані перш за все на розробку рішень і програмних документів для інтеграційного об'єднання та національної безпеки країн із значним економічним, науковим та технічним потенціалом, як-от Велика Британія, Франція та Федеративна Республіка Німеччина. Оновлення національних стратегій інформаційної безпеки обумовлені змінами у регіональній безпеці та викликами сучасного інформаційного середовища, включаючи нові технології для захисту критичної інфраструктури [12, с. 88].

Безпека в цій сфері розглядається на рівні ЄС в аспекті саме кібербезпеки й актуалізувалася недавно, порівняно з країнами, розглянутими вище, – фактично лише після прийняття документа про стратегію кібербезпеки ЄС у 2013 р. [15]. Але з того часу відбувається активний розвиток політики ЄС щодо кіберпростору. Починаючи з 2013 р., багато чого досягнуто з погляду політики ЄС у сфері кібербезпеки, яка поставлена в

центрі політичних пріоритетів Європейської комісії та зайняла високі позиції в Стратегії єдиного цифрового ринку. Кібербезпека й боротьба з кіберзлочинністю є одним із трьох стовпів Європейського порядку денного щодо безпеки (2015 р.), а в Глобальній стратегії ЄС (2016 р.) [16] вона вже розглядається як горизонтальна політика унії, починаючи від загальнодоступного цифрового простору та закінчуючи елементами діяльності Європейського Союзу. Глобальна стратегія ЄС утілює новий підхід до розуміння проблеми безпеки та загроз для громадян і самого Союзу, серед яких виділено й кіберзагрози поряд із гібридними загрозами, тероризмом, економічною нестабільністю, змінами клімату та енергетичними загрозами. Уперше в питаннях безпеки проголошено курс на стратегічну автономію, що, очевидно, означає необхідність пошуку шляхів протистояння цим загрозам силами самої унії [12, с. 153].

Розширення Європейського Союзу призвело до виникнення нових змін у політичному, економічному та державному розподілі в регіоні, що відображається у стратегічних підходах до євроінтеграції та структурі ЄС. Це викликало необхідність формування нових мет та завдань у сфері зовнішньої та безпекової політики, що спрямовується на стабільність та безпеку в регіоні. Однак розширення також викликало суперечності у визначенні цілей та впливі на регіональну безпекову політику, оскільки процеси інтеграції супроводжуються новими пріоритетами та викликами. У контексті цього розвивається концепція спільної політики інформаційної безпеки, яка передбачає пошук спільних стратегій у протидії інформаційним та комунікаційним загрозам, а також визначення загальних принципів та заходів для забезпечення інформаційної безпеки в регіоні та глобально. Європейський Союз активно веде роботу над стратегіями і діяльністю у цій сфері, співпрацюючи з міжнародними та регіональними партнерами для ефективного захисту інформаційної інфраструктури та забезпечення стійкості у кіберпросторі [10, с. 56].

Найважливішим результатом формування інформаційного суспільства стала поява глобального інформаційного простору, а водночас сформувались нові форми конфліктів, які значно інтенсивніші та масштабніші, отже, становлять серйозну загрозу національній безпеці держав. Досвід країн Європейського Союзу (ЄС), зокрема й країн Центрально-Східної Європи, показує, що належний захист від викликів інформаційних воєн, зокрема різних видів кіберзагроз (кібератаки, кібершпигунство), може бути реалізований лише за допомогою ефективної та надійної системи інформаційної безпеки на основі ефективної стратегії кібербезпеки та відповідних механізмів управління, якими виступають державні інститути національної безпеки.

Сьогодні країни Центрально-Східної Європи сформували національні мережі інформаційної безпеки, які здатні швидко накопичити сили та засоби державних органів для протидії, зокрема кіберзагрозам, тим самим гарантувати національну безпеку своїх країн. Але оскільки обов'язок щодо гарантування інформаційної безпеки як складової частини національної безпеки держав покладено на державні спеціалізовані інституції національної безпеки (міністерства оборони, служби національної безпеки, міністерства внутрішніх справ), то міжнародна співпраця стосовно уніфікованих підходів до боротьби з кіберзагрозами в інформаційному просторі має деякою мірою обмежений характер, оскільки інформація щодо національних критичних структур має статус секретної й охороняється відповідними національними законами [7, с. 53].

Для підвищення рівня кібербезпеки на національному рівні держав-членів ЄС, необхідно розробити національну стратегію з мережевої та інформаційної безпеки. Ця стратегія повинна включати стратегічні цілі, пріоритети, державне підґрунтя, заходи з підготовки до кіберінцидентів, їх реагування та наступне відновлення, принципи державно-приватного партнерства, програму освітніх та тренувальних заходів, а також заходи з підвищення обізнаності. Крім того, потрібно розробити план науково-

дослідницьких робіт, план оцінки та управління ризиками, а також список стейкхолдерів, які відповідають за реалізацію стратегії.

Крім цього, слід призначити один чи більше державних органів, які будуть відповідати за виконання Директиви з кібербезпеки. Також важливо створити одну чи більше команд реагування на комп'ютерні надзвичайні події, які будуть оперативно реагувати на кіберінциденти та забезпечувати швидке відновлення систем після їхнього виникнення.

Серед основних загроз національним кіберпросторам розроблені національні стратегії країн-членів ЄС визначають:

Кібершпигунство та військові дії, які здійснюються за підтримки або з відома держави. Всі технологічно розвинені держави та корпорації стають об'єктом кібершпигунства, яке має на меті заволодіння державними або промисловими таємницями, персональними даними або іншою цінною інформацією.

Використання Інтернету у терористичних цілях. Терористичні угруповання використовують Інтернет з метою пропаганди, збору коштів і вербування прихильників.

Кіберзлочинність – викрадення персональних даних та відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом. Зловмисники продають інформацію про номери банківських карток, паролі від комп'ютерних серверів та шкідливе програмне забезпечення [3, с. 29].

Відповідно, національне законодавства країн, як правило, регулюють питання:

- захисту персональних даних (Нідерланди, Естонія, Швеція, Фінляндія, Іспанія);
- захисту електронної комерції та безпеки електронних транзакцій та платіжних інструментів (Польща, Естонія, Італія);
- захисту важливих об'єктів інфраструктури та інформаційних систем (Франція) [6, с. 15].

Європа демонструє глибокий інтерес у розробці комплексної політики кібербезпеки для ЄС. З урахуванням транскордонного характеру кіберзагроз стає очевидним, що стійкість ЄС у цій сфері має безпосередній вплив на його загальну безпеку. Поточні тенденції розвитку кіберпотенціалу ЄС та його тісна співпраця з НАТО відкривають можливості для уникнення складних політичних проблем. Євroatлантичне співтовариство активно зацікавлене в уникненні фрагментації кіберпростору та збереженні його відкритого та універсального характеру, особливо в умовах зростаючих викликів міжнародної безпеки, зокрема в поширенні кіберзлочинності. Офіційні дані Агенції Європейського Союзу з кібербезпеки підтверджують зростання кількості кібератак, що порушують недоторканість приватної сфери, що ставить перед структурами ЄС та його державами-членами необхідність розробки систем захисту прав людини у цій сфері. Одним із ключових аспектів цього є оновлення законодавства, включаючи нову Стратегію кібербезпеки ЄС. Європейський Союз активно прагне посилити свої зусилля у протистоянні та попередженні кіберзагроз, зокрема шляхом посилення згуртованості та взаємодії між ресурсами та діями окремих держав-членів. Проте, для досягнення стратегічної автономії та ефективності у виконанні програм ЄС з кібербезпеки, необхідно подолати бюрократичні перешкоди та збалансувати фінансування для забезпечення ефективної розробки та впровадження систем захисту [5, с. 7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інформаційна безпека охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист інформації від незаконного доступу, руйнування та модифікації, забезпечуючи конфіденційність, цілісність та доступність даних. Основні принципи забезпечення інформаційної безпеки включають превентивні заходи, реагування на інциденти, ідентифікацію та аутентифікацію користувачів, контроль доступу, шифрування та резервне копіювання даних. В сучасних умовах зростання кіберзагроз трансформує інформаційну безпеку у необхідний інструмент захисту для державних установ, бізнесу та приватних

осіб. Стратегії та законодавство Європейського Союзу у цій сфері забезпечують високий рівень кібербезпеки через співпрацю між країнами-членами, розвиток технологій захисту та підвищення кваліфікації фахівців. Міжнародне співробітництво дозволяє обмінюватися досвідом і ресурсами для ефективного реагування на загрози, підвищуючи стійкість кіберпростору. Перспективи подальших досліджень цієї теми включають розвиток нових методів захисту інформації від все більш складних кіберзагроз, а також удосконалення систем ідентифікації та аутентифікації користувачів. Також важливими напрямками є інтеграція цифрових технологій для виявлення загроз у реальному часі та розробка сучасних міжнародних стандартів кібербезпеки, що сприятимуть більш ефективному глобальному співробітництву у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусов М. В. Інформаційна безпека країн ЄС: стан та перспективи розвитку : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / М. В. Білоусов , ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2021. 16 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1898>.
2. Боднар І. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 1. С. 68–75. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mre_2014_1_8.pdf.
3. Войціховський А. Кібербезпека як важлива складова системи захисту національної безпеки європейських країн. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 53. С. 26–37. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2dd0ed8-c884-4205-8d60-df50918d943e/content>.

4. Гридчина О. Оцінка інформаційної безпеки в умовах глобалізації. *Системи обробки інформації*. 2010. Вип. 3. С. 170. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/soi_2010_3_90.pdf.
5. Грубінко А. Особливості формування політики кібербезпеки Європейського Союзу: правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 1. С. 5–10. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42023>.
6. Законодавство та стратегії у сфері кібербезпеки країн Європейського Союзу, США, Канади та інших. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. Київ: Інфоцентр, Європейський інформаційно-дослідницький центр, Лабораторія законодавчих ініціатив, 2016. 37 с.
7. Кавин С. Правові засади забезпечення кібербезпеки в державах – членах Європейського Союзу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 87. С. 51–57. URL: http://www.apdp.in.ua/v87/87_2020.pdf#page=51.
8. Копійка М. Стратегічні ризики інформаційної безпеки європейських країн. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2019. Вип. 32. С. 85–102. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/173847/193823>.
9. Литвиненко О.В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): Автореф. дис.... канд. політ, наук . 23.00.04. К., 1997 18 с.
10. Макаренко Є. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки: регіональний контекст. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 102. С. 51–62. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/2116/1879>.
11. Северина С. Інформаційна безпека та методи захисту інформації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 1 (29). С. 155–161. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&

[IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vznu_eco_2016_1_21.pdf](#).

12. Федонюк С. Політика ЄС в аспекті основних глобальних концепцій інформаційної (кібер) безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 3 (11). С. 144–168. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/200/212>.

13. Хоффман Л. Сучасні методи захисту інформації. 1980. 57 с.

14. Шопіна І. Поняття інформаційної безпеки: концептуальні підходи до визначення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права*. 2022. № 13 (25). С. 133–140. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%A8%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>.

15. EU Cyber Security strategy: An open, safe and secure Cyberspace, 7 February, 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52013JC0001>

16. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf.

Сікора Ірина,
студентка четвертого року навчання
бакалаврської програми
«Політологія. Національна безпека»,
Міщук М.Б.,
кандидат політичних наук, доцент

**ВОЄННА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Воєнна безпека становить невід'ємну складову забезпечення національної безпеки кожної країни, відіграючи важливу роль у збереженні стабільності, захисті територіальної цілісності та суверенітету. У сучасному світі, насиченому геополітичними напруженнями, терористичними загрозами та іншими формами небезпеки, воєнна безпека виявляється невід'ємною складовою стратегії національної безпеки.

Забезпечення національної безпеки через призму воєнної безпеки передбачає комплексний підхід до ідентифікації, аналізу та відповіді на потенційні загрози та виклики, що можуть виникнути як на зовнішньому, так і на внутрішньому фронтах. Невід'ємною складовою цього підходу є співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями, спрямована на створення спільних стратегій та механізмів взаємодії у сфері оборони та безпеки.

"Воєнна сфера" є однією з ключових складових системи державної безпеки, яка є складною та тісно пов'язаною з різними аспектами суспільного життя та правовідносин держави. Ця сфера є фундаментом національної безпеки та однією з основ незалежності країни. Проте забезпечення національної безпеки охоплює не лише нейтралізацію військових загроз, але й інші аспекти, такі як роззброєння, науково-технічний розвиток, інформаційне забезпечення, економічна та екологічна ситуація, дипломатія та інші. Суть воєнної сфери полягає в створенні умов, що мінімізують ризик воєнного нападу, тому забезпечення цієї сфери є одним із найважливіших завдань держави. Однією з основних цілей у цьому напрямі є підвищення військового потенціалу країни для ефективного та своєчасного реагування на воєнні загрози [4, с. 200].

Національна безпека держави складається з цілісної та цілеспрямованої системи, яка включає самостійні, ієрархічні елементи. Ці елементи взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем, утворюючи нову якість. Науковці виділяють різні складові національної безпеки держави, такі як політична, економічна, воєнна, технологічна, екологічна, гуманітарна,

демографічна, інформаційна, банківська, інвестиційна, продовольча, енергетична безпека та інші [7, с.42].

Однією з найважливіших складових національної безпеки держави є воєнна безпека, оскільки вона забезпечує існування держави як політичного інституту. У сучасних умовах, особливо з урахуванням загрози з боку російської федерації, воєнна безпека України є найважливішим пріоритетом та завданням нашої держави.

Необхідність гарантування воєнної безпеки для держави та суспільства є не лише очевидною, але й необхідною. Однак те, що включає в себе поняття "воєнна безпека", залежить від конкретних історичних та соціальних умов, що визначають суспільні відносини на певному етапі розвитку країни. Потенційні загрози військових конфліктів змушують державу діяти для їх запобігання, мінімізації та створення умов для захисту інтересів країни, держави та населення від можливої військової агресії. Воєнна безпека стає пріоритетом для держави, що призводить до розвитку специфічних заходів для її забезпечення, включаючи формування та вдосконалення системи воєнної безпеки належного рівня, що визначається військово-політичною обстановкою та повноваженнями держави [3, с.368].

Воєнна безпека, хоча і є важливою складовою національної безпеки, виступає лише однією з її складових, яка сприяє ефективному функціонуванню суспільства, держави та особистості як у мирний, так і у воєнний час. Незважаючи на важливість цієї сфери, визначення "воєнна безпека" не завжди однозначне, і дослідження її в аспекті публічного управління не є достатнім. У деяких дослідженнях та документах використовуються інші терміни, такі як "безпека в оборонній сфері", "оборонна безпека", "публічна безпека", "безпека держави", "оборonosпроможність країни" і т. д., що може бути не повністю точним, оскільки не відображає всі аспекти, що стосуються захисту від військових конфліктів [3, с. 369].

Згідно з попередньою версією Воєнної доктрини України з 2004 року, основною метою забезпечення воєнної безпеки є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці держави у сфері оборони та створення сприятливих умов для гарантованого захисту її національних інтересів. У міжнародній практиці воєнна безпека означає право суверенної держави на самозахист та/або стримування воєнної агресії, а також можливість використання державою військової сили для захисту свого суверенітету й територіальної цілісності [4].

Воєнна безпека є складовою національної безпеки, яка прямо впливає на мирне існування громадян у державі та захищає їхні права. Згідно з Законом України «Про основи національної безпеки України» від 2003 року, об'єктами національної безпеки є людина та громадянин (їхні конституційні права і свободи), суспільство (його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне та природне середовище, природні ресурси) та держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність) [5].

Закон України "Про національну безпеку" визначає воєнну безпеку як захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших ключових національних інтересів від можливих воєнних загроз. Захищеність країни від цих загроз не лише передбачає відсутність небезпек, але й наявність ефективних механізмів реагування на них. Це означає, що важливо, щоб Збройні Сили України та інші військові структури, створені відповідно до закону, були готові вчасно захищати країну в разі потенційної воєнної агресії. Ця готовність базується на кількох ключових аспектах: бойова готовність, належне функціонування органів управління, військово-економічна готовність та мобілізаційна готовність. Впровадження цих елементів забезпечує стабільність країни, зменшує або нейтралізує воєнні загрози і допомагає у зміцненні інших аспектів суспільного життя. Для досягнення стану захищеності держави

важливо розуміти загрози, розробляти концепцію воєнної безпеки та підтримувати воєнну готовність країни на відповідному рівні [8, с. 95-106].

Розуміння воєнної безпеки включає в себе багато аспектів та компонентів, які враховуються при аналізі цього явища. Це система ідеологій і поглядів на захист держави та суспільства, спрямована діяльність для запобігання воєнним загрозам, а також стан суспільних відносин, що гарантує захист національних інтересів від потенційних загроз. Воєнна безпека також охоплює систему державних інститутів, які забезпечують захист суспільства від зовнішньої військової експансії та внутрішніх загроз, і здатність соціальної системи зберігати свою стабільність та самостійність. Крім того, воєнна безпека може бути важливим елементом суспільної свідомості та цінностей, що впливає на цілепокладання та настанови суспільства. Вона є необхідною умовою для сталого розвитку соціальної системи, забезпечуючи ефективний відповідь на зовнішні та внутрішні військові загрози. Таким чином, воєнна безпека є складною категорією, що визначає стан суспільних відносин та забезпечує умови для стабільного розвитку даного суспільства в військовій сфері [3, с.369].

Воєнна безпека може бути розглянута з двох протилежних точок зору: оборонної та наступальної. Оборонний тип передбачає, що держава або її лідерство ставить своєю метою забезпечення такої воєнної безпеки, яка спрямована на запобігання можливим військовим загрозам або ефективну реакцію на них, якщо вони стають реальністю. Цей підхід також прагне зменшити ризик військової експансії до країни (і, іноді, до її близьких союзників). Держави з оборонним типом воєнної безпеки зазвичай обмежують свої військово-політичні амбіції, акцентуючи увагу на безпеці своїх територій та прикордонних зон. Часто їхній військовий потенціал обмежений. Наступальний тип воєнної безпеки передбачає більш активну зовнішньополітичну позицію держави, яка може мати певний ступінь експансивності. Мета такої системи воєнної безпеки виходить за межі простої оборони території країни або регіону. Часто національні інтереси

держави, яка реалізує цю концепцію безпеки, розповсюджуються далеко за її кордонами. Така держава часто прагне відігравати роль світового або регіонального лідера. Її система воєнної безпеки має за завдання захищати та підтримувати свої інтереси за допомогою демонстрації або навіть безпосереднього використання військової сили там, де існують або можуть з'явитися загрози для її домінування. Цей підхід типовий для імперій або так званих наддержав, що мають величезний політичний, економічний і військовий потенціал [11, с. 370].

У контексті повномасштабного вторгнення росії на територію України та глобалізаційних загроз, воєнна безпека стає стратегічно важливим аспектом національної безпеки. Мета полягає у забезпеченні цілісного взаємозв'язку економічного, соціального, політичного, науково-технічного, духовного та військового потенціалів, кожен з яких відрізняється унікальністю та внутрішньою структурою. Виділення цих потенціалів, які взаємодіють для створення загального потенціалу воєнної безпеки, дозволяє спрямувати процес її розвитку так, щоб можливості держави та суспільства стали активними факторами, що відповідають вимогам воєнної безпеки. З'явилася необхідність формування Доктрини воєнної безпеки в умовах конфлікту, де потрібно вирішити питання професіоналізації Збройних сил України, оптимізації державного управління у сфері оборонно-промислового комплексу, збільшення фінансування на наукові розробки інноваційних засобів захисту військовослужбовців, інноваційної зброї. Також потрібно провести форсайт-дослідження у сфері воєнної безпеки з урахуванням сучасних глобальних викликів та небезпек, виокремити проблеми економічної, екологічної, кадрової та продовольчої безпеки з урахуванням гарантування воєнної безпеки, і визначити пріоритети розвитку воєнної безпеки на періоди 5, 10 та 30 років [3, с. 370].

Умови сучасної геополітичної арени відображаються у складних відносинах між Україною та росією, що протягом останніх років перетворилися на військовий конфлікт, відомий як російсько-українська

війна. Цей конфлікт, який розгорнувся в 2014 році, не тільки спричинив людську трагедію та політичні напруги, але й породив нові виклики в галузі військово-інформаційної безпеки.

В умовах цієї війни, воєнно-інформаційна безпека стала критичним аспектом національної безпеки України. Сучасні технології та засоби масової комунікації створили нові можливості для ведення інформаційної війни, дезінформації та кібератак, що ускладнює ситуацію та потребує нових стратегій та заходів забезпечення безпеки.

У світлі цих обставин, дослідження воєнно-інформаційної безпеки в контексті російсько-української війни стає надзвичайно актуальним завданням. Це вимагає ретельного аналізу впливу воєнної пропаганди, кібератак та інших інформаційних стратегій на національну безпеку та стійкість суспільства.

В цьому контексті, важливим є розгляд не лише військових аспектів конфлікту, але й впливу інформаційного простору та медіа на перебіг війни, формування громадської думки та підтримки національного духу. Дослідження цієї проблематики відкриває шлях до розробки ефективних стратегій забезпечення воєнно-інформаційної безпеки та захисту національних інтересів в умовах сучасного інформаційного простору.

24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення росії на територію України, Верховна Рада прийняла рішення про введення воєнного стану. У зв'язку з цим кроком, президент України підписав Указ, що стосується реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану. Цей закон пріоритетно ставить питання національної безпеки і передбачає об'єднання всіх загальнонаціональних телеканалів на єдиній інформаційній платформі для стратегічної комунікації. Такий захід спрямований на забезпечення громадськості оперативною та об'єктивною інформацією протягом цілодобового інформаційного марафону.

Протягом останніх років Україна прийняла низку значущих рішень у сфері регулювання інформаційної безпеки на рівні законодавства. Один із

ключових кроків - це прийняття Стратегії інформаційної безпеки, спрямованої на зміцнення здатності держави забезпечити безпеку інформаційного простору, використання інформаційних ресурсів для підтримки соціально-політичної стабільності, оборони та захисту національного суверенітету і т.д [6].

Сьогоднішня епоха характеризується тим, що зброя вже не обов'язково пов'язана з фізичною потужністю, але, скоріше, залежить від ступеня інформаційного забезпечення. Використання сучасних технологій, таких як дрони, на сучасному полі бою стає все більш поширеним явищем. Це пояснюється тим, що перевага у рівні інформації стає визначальною умовою для досягнення перемоги у повітряних, морських та сухопутних боях, що вже можна спостерігати на практиці.

Ефективна інформаційна діяльність може значно покращити усунення кризових ситуацій за мирним шляхом. Навпаки, ігнорування чинників інформації, а часто й умисне спотворення інформації, можуть спровокувати радикальні настрої, збурення та призвести до катастрофічних наслідків. Застосування військовими інформаційних технологій відкрило нові можливості для захисту держави. Володіння інформаційними ресурсами та їх захист у військовій сфері стали не менш важливими, ніж зброя, боєприпаси чи транспорт. Перемога України у інформаційному протистоянні під час війни з росією сприятиме досягненню стратегічних цілей країни [2, с.25].

Головною метою держави є гарантування безпеки, включаючи захист інформації, яка в наш час є ключовим елементом національної безпеки. Оскільки сучасна цивілізація стверджує, що інформація є важливим ресурсом, забезпечення інформаційної політики стає такою ж важливою, як і інші аспекти державної політики [1].

Незважаючи на активність бойових дій та певну невизначеність у суспільстві, держава, як інститут, має безперервно адаптуватися, аналізувати та спостерігати за реалізацією та захистом національних інтересів у сфері інформації. Основні напрямки цієї діяльності включають:

- розробку та впровадження довгострокової програми з метою встановлення статусу провідної країни світу у сфері створення інформаційних систем та управління на базі передових технологій;
- забезпечення свободи доступу до інформації для громадян та інших суб'єктів суспільних відносин;
- гарантування ефективного захисту інформаційних ресурсів держави від незаконного використання;
- створення ефективної системи навчання та підвищення кваліфікації фахівців у галузі забезпечення інформаційної безпеки;
- розвиток співпраці між державними та комерційними інформаційними системами з метою кращого використання інформаційних ресурсів держави [6].

Таким чином, інформаційна безпека відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки держави. Сучасні конфлікти все більше залежать від ефективності інформаційних технологій, що робить захист інформаційних ресурсів так само важливим, як і володіння зброєю чи іншими засобами оборони. Розвиток ефективної інформаційної політики, включаючи створення програм, заходів з підготовки кадрів, забезпечення свободи доступу до інформації та захисту інформаційних ресурсів, є критично важливими завданнями для держави. Це допоможе зміцнити національну безпеку, зменшити загрози та ризики і забезпечити стабільність та безпеку суспільства в цілому.

Отже, воєнна безпека є ключовим аспектом забезпечення національної безпеки в сучасних умовах, особливо у контексті глобальних загроз та конфліктів. Розуміння важливості цього поняття вимагає комплексного підходу, що враховує різноманітні аспекти суспільного життя та внутрішньої та зовнішньої політики держави. Воєнна безпека охоплює не лише аспекти оборони та захисту території країни, але й включає в себе забезпечення економічної, соціальної, політичної, науково-технічної, духовної та військової стабільності. Ця комплексна парадигма вимагає злагодженої

діяльності всіх сфер суспільства та державних інститутів. Важливо визначити пріоритети розвитку воєнної безпеки на різні періоди часу, щоб забезпечити стає та стійке функціонування суспільства та держави в умовах загроз та конфліктів. В контексті російсько-української війни, воєнно-інформаційна безпека стає надзвичайно важливим фактором для забезпечення національної безпеки України. російська агресія підкреслила необхідність ефективного захисту від інформаційних загроз, які можуть бути використані для дестабілізації ситуації та підриву суспільної стабільності. Це вимагає системного підходу до захисту інформаційних ресурсів, розвитку ефективної інформаційної політики, підвищення кібербезпеки та залучення суспільства до інформаційного протистояння. Відповідно, розвиток стратегій воєнно-інформаційної безпеки та впровадження необхідних заходів стають невідкладними завданнями для забезпечення національних інтересів та збереження суверенітету країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гбур З. В. Основи інформаційної безпеки держави в умовах війни. Київ. 872 с.
2. Залєвська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Проблеми становлення правової демократичної держави. Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. С. 20 - 26.
3. Пархоменко-Куцевіл Оксана, Теоретичні засади формування та розвитку воєнної безпеки України. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 367 – 371.
4. Про Воєнну доктрину: Указ Президента України від 15 черв. 2004 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

6. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки"». 2021. № 685/2021.

7. 19 Харитонов С.О. Воєнна безпека як складова національної безпеки України. «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА». 2022. С. 42 – 43.

8. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України. Харків: «Право». 2018. 328 с.

Сегедин Дмитро,
студент другого року навчання
бакалаврської програми «Політологія»,
Матвієнків С. М.,
кандидат політичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Говорячи про ведення гібридної війни російської федерації проти України варто розуміти, що ведення будь-якої гібридної війни проти будь-якої держави передбачає визначення мети, котру російські аналітики формулюють у руслі набуття здатності визначати, у довгострокових перспективах, управління і ціннісно-політичні орієнтири держави-об'єкта. Тобто, прослідковуючи за їхньою думкою, країни-переможниці та їхні коаліції у гібридній війні результативно нав'язують державі-цілі власну світоглядну, ціннісну позиції, а також “правильні” інтереси. Заразом, така гібридна війна має на меті й розчленування державі-мішені та зміни її уряду

як засобу формування орієнтацій. В такому випадку політичною метою виступає визначення управління цільової держави, тоді як ширшою метою є здобуття контролю над фундаментальним світоглядом і орієнтацією держави, тобто інформаційною метою, котра вимагає, щоб гібридна війна зосереджувалася на інформаційних кампаніях [9, с. 15-16].

Серед характерних особливостей такої гібридної війни можна виділити:

- агресію без формального оголошення війни;
- затаювання країною-нападником своєї участі;
- ігнорування нападником міжнародних правил та норм ведення бойових дій, досягнених домовленостей та чинних угод;
- двосторонній політичний і економічний тиск, при існуючих офіційних зв'язках;
- протиборство в просторі кібернетики;
- масштабну пропаганду і контрпропаганду із використанням “брудних” технологій в сфері інформаційної комунікації.

При чому, слід зазначити, що країна-нападник заперечує визначення себе стороною агресії, при створенні умов заради гарантування присутності військ нападника в державі впливу агресії на довгостроковій, постійній, умові задля забезпечення політичних, економічних та інших інтересів.

Заразом, із градацією та технологізацією головних сфер життя суспільства, війна, як політично-суспільне явище, несе характер нескінченності. Беручи до уваги даний факт, у модерних збройних конфліктах заразом із “фронтом активних військових дій” динамічно застосовується й “інформаційний фронт”, який знаходить істотне відображення в переконаннях, ідеях, думках і діях як суспільств країн, що беруть участь в конфлікті, так і у всього світового співтовариства [7, с. 52].

Завдяки новим зумовленим особливостям модерного інформаційного середовища, росія послуговується сучасними технологіями та досяжними знаряддями масової інформації. Її інструментарій, на даному етапі розвитку,

включає Інтернет, професійну та аматорську журналістику, соціальні медіа. Тому, сучасну модель російської пропаганди слід характеризувати за такими рисами:

- Багатоканальність та великий обсяг;
- Безперервність, швидкість і повторюваність;
- Відокремленість від об'єктивної реальності;
- Відсутність послідовності.

Тобто, російська пропаганда продукується в надзвичайному обсязі та передається і розповсюджується через радіо- та телемовлення, супутникове телебачення, соціальні мережі та Інтернет. Згідно досвіду ведення пропаганди, її успішність залежить від різноманітності джерел:

- Більша кількість джерел є значно переконливішими, ніж одне, особливо, якщо їхній зміст має різноманітність аргументацій, що зводяться до одного конкретного висновку.
- Одержання того ж самого чи схожого повідомлення із декількох джерел є переконливішим.
- Споживач інформації припускає, що інформація з різних джерел забарвлена різним характером, а отже заслуговує на увагу.

Крім того, кількість та обсяг поданої інформації також має значення:

- Одобрення значною кількістю споживачів інформації підвищує впевненість та довіру до неї.
- Коли інтерес нижчий середнього, впевненість залежатиме від кількості поданих, на її користь, аргументів, однак не від якості.

Разом з тим, матиме значення й думка інших, особливо, якщо джерело інформації має подібні риси з одержувачем:

- Повідомлення від груп, пов'язаних певним чином із одержувачем, сприйматимуться як достовірні.
- Довіра до інформації може нести соціальний характер: вона сприйматиметься достовірною однією людиною, якщо вона виступатиме такою в очах іншої.

- При низькому обсязі одержувач віддаватиме перевагу експертній думці, однак, при високому обсязі - віддасть перевагу інформації від інших.

Також слід сказати про те, що російська пропаганда сучасності безперервна та чула до подій. Через відокремленість від об'єктивної реальності, пропаганда не потребує перевірки фактів та тверджень. Вона поширює власну інтерпретацію на події, що виникають, котра нестиме найвигідніший характер відповідно до мети. Важливим фактором поширення власного погляду на події є першість, адже перше враження є стійким, і йому віддають перевагу у випадку зіштовхнення суперечливих точок зору.

Крім того, як вже згадувалося, для російської пропаганди не обов'язково мати точку опори на правді. Зазвичай, події, котрі подаються пропагандою є частково, або повністю, сфабрикованими. Наприклад, подання інформації про події із додатковими фотоматеріалами, що слугують доказами так званої “правдивої інформації”.

Також відмінною рисою є й те, що у російській пропаганді відсутня послідовність. Тобто, одна й та ж подія може подаватися із різними поясненнями, при тому, що, якщо суспільством не сприймається якесь твердження, то воно буде відкинуте без вагань. Однак, це викликає питання, чи можуть бути такі джерела достовірними і чому аудиторія може не помічати протиріччя. Цьому є пояснення:

- Протиріччя викликать потяг до розуміння того, чому відбулася зміна пояснень. Коли наводиться вагомий аргумент на користь зміни думки, нове пояснення може стати більш переконливим.
- При розгляданні “різних точок зору” довіра споживачів може зрости. Тобто, при зміні думки, з урахуванням певних “нових” факторів у суспільства формується думка, що темі приділено значну увагу, що й впливає на довіру до нового повідомлення [10].

Окрім згаданих вище рис, до списку характеристик російської пропаганди можна додати ще одну - наративізацію. Як вже було сказано

вище, найпарадоксальнішою рисою пропаганди росії виступає непослідовність. Різні канали можуть передавати різноманітну інформацію щодо однієї й тієї ж теми. Проте довіра споживача залишається незмінною. Пропаганда часто залишається непослідовною та суперечливою сама собі, однак загальні наративи залишаються незмінними. Наприклад, всі знають історію про бабусю з червоним прапором, котра сталася під час повномасштабного вторгнення. Вона була підхоплена російськими засобами масової комунікації та несла один загальний наратив - показ того, що на боці російських загарбників стоїть населення України. Однак певні повідомлення суперечили одне одному: місце проживання цієї бабусі було різним, то після оприлюднення інтерв'ю, де вона спростовує свою прихильність до росії, у російських ЗМІ впливали факти, що її було примушено до цієї заяви чи те, що вона належить до українських націоналістів [6, с. 12].

Така значна увага, котра виділилася методу пропаганди ведення гібридної війни, пояснюється тим, що у розумінні російського керівництва здобуття контролю над фундаментальним світоглядом і орієнтацією держави є чи не основною метою, що вимагає, в свою чергу, щоб гібридна війна зосереджувалася на інформаційних кампаніях [9, с. 16].

Тому, слід розуміти, що ведення пропаганди російською федерацією впливає на цільове суспільство в негативному руслі. Така діяльність призводить до розхитування внутрішньої ситуації конкретної держави, шляхом використання, передусім, болючих точок суспільства, котрі можуть проявлятися у потенційно руйнівних видах комунікації. Окрім умисного втручання у внутрішнє діловодство держави, метою може й розглядатися руйнування взаєморозуміння та взаємодовіри між громадянами та владою, а також, як вже неодноразово зазначалося, просування інтересів завдяки, згаданим уже вище, вразливостей суспільства із бажанням його руйнування та поляризації [6, с. 6].

Саме тому, спираючись на дане твердження, можна заявити, що такий інструмент, як мова ворожнечі, буде ключовим у досягненні покладених

цілей, з чого випливає, що його подальший розгляд, у контексті російсько-української війни, буде цілком доречним.

Сьогочасна російська пропаганда набула значного розвитку у своїй активності, організованості та агресивності щодо послуговування модерними способами дезінформації. Як вже відомо, пропаганда є могутнім інструментом у веденні війни, котра використовується з метою демонізації, формування ненависті та нетерпимості до ворога, внутрішнього чи зовнішнього, та його дегуманізації, а також, як наслідок - створення такого образу у свідомості, що не відповідає дійсності. Переважна частина заходів пропагандистської діяльності націлена на те, щоб населення власної країни було переконане в існуванні ворога, а також й те, що захист справедливості притаманний діяльності їхньої нації.

Пропаганда, заразом, є психологічної війни. Також, розуміння пропаганди може пов'язуватися із застосуванням неправдивої інформації, котра спрямовується на посилення такого ладу мислення людей, котрий потрібний пропагандисту. Гадається, що людей мучать сумніви, якщо вони вірять у неправду. У зв'язку з тим, що сумніви являються неприємними щодо певного об'єкта, виникає внутрішній конфлікт, на ґрунті якого відбувається зіштовхнення суперечливих ідей, переконань, інформації у свідомості індивіда. У відповідності до цього конфлікту характер стану індивіда формулюється сприйняттям неповноти життя, котрого людина намагається позбутися, тому перебуває у вразливому, сприятливому для впливу пропаганди, стані.

Окрім розуму зазнають впливу пропаганди й емоції людини. Вона виступає не тільки інструментарієм руйнаційних методів щодо противника, а й набором способів й методів впливу. До прикмет пропаганди можна віднести: послуговування ціннісною системою, як основи; включеність пропаганди в засоби масового впливу та комунікації; розлоге застосування нових можливостей ЗМІ; формування нової системи пропаганди, котра включає відповідні засоби, прийоми, методи, та нові технології.

Відповідно, вплив та маніпуляція людською свідомістю здійснюється за допомогою принизливою расистської або ж націоналістичної термінології, котру, власне, можна класифікувати як мову ворожнечі [1, с. 102-103].

Саме тому, через розуміння ворогом факту ефективності даного методу, теперішнє інформаційне середовище України наповнюється новими смисловими формами слів та поведінки. Форми комунікативного самовираження, спираючись на варварську політику росії та стрімку еволюцію і вдосконалення комунікативно-інформаційних технологій, трансформуються. У мові перемінюються як закони вживання слів, так і їх значення, котрі, будучи за своїм змістом нейтральними, отримують презирливий сенс та зумовлюють потрібну реакцію відповідного емоційного змісту. Реакція, власне, виступає основним завданням, адже завдяки їй критичне сприйняття інформації блокується.

Російсько-українська війна, у інформаційному просторі, виступає прикладом протистояння, в основі якого лежить можливість формування мислення як своїх громадян, так і противника. За таких умов мова перетворюється як на засіб нападу, так і захисту, навіть агресивного характеру, її норми переходять у етичну площину, що створюють пасивну свідомість, котра не може формувати критичні висновки. Відповідно, мова ворожнечі спричиняє до крайньої агресивної форми мови - насильницьких дій. Через це модерний простір інформації дедалі більше походить на площину протиборства між умовними “своїми” та “чужими” узвичаєних та вдосконалених засобів масової комунікації.

Саме подання емоційно забарвленої інформації російською пропагандою, із використанням негативно-принизливих слів щодо свого ворога, у нашому випадку - “київська хунта”, “нацисти”, “бандерівці” та інші - є результативним методом впливу на свідомість чисельної кількості осіб. Аргументом успішності являтиметься емоційно забарвлена реакція і поєднана з нею можливість розповсюдження в розумі інших осіб, формуючи новий, потрібний для пропаганди, світогляд [4, с. 93-94].

Повертаючись до негативно забарвлених принизливих слів, котрими послуговується російська пропаганда, варто додати, що саме вони формують “словник” мови ворожнечі, категорії якого утворюються завдяки:

- ототожненню із постатями або історичними фактами (хунта, п’ята колона, фашист);
- асоціації з расами, етносами та соціальними групами (хохол, село);
- дегуманізації “чужих” (укроп, воно, теляча мова);
- неприємного ракурсу (загниваючий Захід/капіталізм);

Заразом, ознакою мови ворожнечі можуть виступати й інші допоміжні способи, такі як пунктуація або прикметники. До прикладу, щоб засвідчити зневажливе відношення до України пропагандою російської федерації, навмисне застосовується прикметник “на” - на Україні - немов заперечуючи існування такої держави, а також акцентуючи увагу на відсутню самостійність.

Такий зневажливий, образливий спосіб подання інформації має на меті вплинути на споживача інформації на психологічному рівні. За умови нездатності звичних слів привести до резонансу, очікуваного результату, формуються штучні, більш “промовисті” вирази, котрі здатні до підбурювання. Такі слова стають попередниками агресивної дії, виконуючи роль зброї в боротьбі ідейної сфери, посилюючи почуття єдності певної соціальної групи, етносу або нації та вороже налаштовуючи проти іншої [5, с. 281].

Крім того, для мови ворожнечі, котра стоїть на озброєнні російської пропаганди, заразом характерною ознакою є ще й заперечення існування як Української держави, так і українського народу. Серед найпоширеніших тез, що їх використовує пропаганда можна виділити наступні:

- Українці являються частиною російського народу, виступають його субетносом, котрий з тих чи інших причин відколовся і набув певних відмінностей.

- Виникнення українського народу є штучним, адже, перебуваючи у складі чужих, ворожих росії, тому й українцям, державах, відмінність почала насаджуватися з метою роз'єднання одного “братнього” народу.
- Після 1922 року СРСР проводив неправильну політику “українізації”, котра змучила перетворитися росіян на українців.
- Саме через те, що українство є штучним явищем, воно приречене на зникнення, а українці повернуться до природного стану - росіян.

Дискредитація певних процесів, подій, феноменів та явищ є ще одним способом заперечення національної ідентичності українців з боку російської федерації. Зокрема, це може стосуватися зусиль державотворчого процесу XVII-XVIII століть, визвольно-національних змагань XX століття та інших значимих подій [8, с. 253-254].

Тобто, як вже згадувалося раніше, мова ворожнечі може бути застосована з метою до підбурювання вчиняти акти насильства, ворожості та всякого роду дискримінації проти тих, на кого вона спрямована. Вона, мова ворожнечі, схильна до тенденцій поширення шляхом електронних засобів комунікації, котрі здібні посилити її вплив. Варто усвідомлювати, що через незнання і безграмотність у медійному середовищі, а водночас і відчуження, дискримінацію, перебування під впливом ідеології та маргіналізацію людей може бути використано задля заохочення їх до мови ворожнечі, наслідків та природи якої вони можуть не розуміти. Особливий внесок, який всі форми засобів масової інформації можуть зробити як для боротьби з нею, так і для поширення мови ворожнечі, слід усвідомлювати про ті згубні наслідки, ризик відчуження та радикалізації, що випливає з її використання, для тих, проти кого вона спрямована та про ту шкоду для суспільства і його згуртованості здатна вчинити через неможливість протидіяти їй [3, с. 4].

Із сказаного вище випливає, що наративи російської пропаганди щодо України являються багаточисельними, всеохоплюючими, різноманітними за аспектами, такими як теми обговорення, його об'єкт, обсяг і масштаб, міри агресивності вербальних, і не тільки, форм ставлення, впливовості.

Наративна база російських засобів масової інформації зводиться до основного ідеологічного концепту, котра формулює систему ідей-концептів. Їхньою метою стоїть виправдання та легітимація дій російської федерації на інформаційному, а також і воєнному, рівні. Це залежить від ефективної та міцної ідеологічної бази, котру можна поширити як серед своїх громадян, так і громадян інших держав, завдяки мові ворожнечі, котра ґрунтується на емоційній складовій, що допомагає як поляризувати суспільство, налаштувати у його свідомості потрібні установки, так ідейно вплинути.

Тобто, мова ворожнечі є способом підбурення до протидії у цільовому суспільстві. Розуміння того факту, що користувач сучасних інформаційних технологій може піддатися потоку ненависті, котрий існує в соціальних мережах Інтернету, допоможе запобігти такому впливу. Крім того, ефективність маніпуляції людиною залежить від наявності безпосередньої особистісної загрози, тоді поширення ворожнечі щодо конкретних груп суспільства, котрі “можуть становити таку загрозу”, набуває масовішого значення.

Тому, завданням українського права полягає у попередженні злочинів, здійснення яких може відбуватися на ґрунті релігійної, національної чи расової нетерпимості, викликаних мовою ворожнечі. Для цього в юридичну практику слід внести чіткі критерії оцінки застосування мови ворожнечі, сформулювати межі серед видів юридичної відповідальності, а також, що найголовніше, варто сформулювати у громадян відчуття відповідальності за застосування мови ворожнечі, розуміння наслідків, шкоди і можливого насилля, до якого вона може привести [2, с. 36-37].

Теперішня війна, розпочата російською федерацією, цілком і повністю носить характер гібридності. Щоденно наша держава зіштовхується як із воєнними, цілком протиправними та ганебними, атаками, так і з інформаційно-психологічними впливами, останні з яких націлені і на українське суспільство, і на власних громадян.

Це стало можливим завдяки стрімкому розвитку засобів масової комунікації, до яких можна зарахувати друковану пресу, радіо- і телемовлення, а також, що найважливіше, інтернет. Адже, проводячи кампанії інформаційно-психологічного змісту, маніпулювання громадською думкою стало набагато простіше, особливо з використанням такого засобу пропаганди, як “мова ворожнечі”.

Використовуючи пропаганду в тих параметрах і темпах, в яких вона існує і сьогодні, російська федерація, спираючись на розвиток сучасних інформаційних технологій, досягає значного успіху, в якому не найменшу роль зіграла саме “мова ворожнечі”. Громадяни росії, потрапивши під такий емоційно-психологічний вплив, очікувано для своєї держави реагують на подану нею інформацію - агресивне і зверхнє ставлення як до українців, так і до інших народів.

У свою чергу, через недостатню інформаційну обізнаність, громадяни України залишаються у зоні ризику таких же впливів. Тому, щоб не зазнавати розхитувань в українському суспільстві на ґрунті мовної, політичної та інших сфер, владі потрібно розвивати системи інформаційної оборони, поглиблювати діалог із власними громадянами, дбати про їхню інформаційну гігієну та обізнаність, діяти згідно інтересів держави та її суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюшин В. О. Основні підходи до розуміння пропаганди тероризму. *Інформація і право*. 2016. Т. 17, № 2. С. 99–105.
2. Головка О. М. Правові засади протидії мові ворожнечі: ретроспективний огляд та аналіз перспектив. *Інформація і право*. 2021. Т. 2, № 37. С. 28–38.
3. Загальнополітична рекомендація Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) № 15: протидія мові ворожнечі URL:

- <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-hatespeech-ukrainian-tran/1680a11674> (дата звернення: 08.03.2024).
4. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. 2016. Т. 4, № 41. С. 90–97.
 5. Камчатний М. В. Основні ознаки поняття "кібервійна" в сучасному міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2017. № 15. С. 12–22.
 6. Команда Центру стратегічних комунікацій та інформ. безпеки. Гібридна війна Росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті. Аналітичний посібник / ред. Команда Центру демократії та верховенства права. Центр стратег. комунікацій та інформ. безпеки. Центр демократії та верховенства права, 2023. 55 с.
 7. Комарчук О. Гібридна війна: сутність та структура феномену. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 1. С. 48–54.
 8. Світова гібридна війна: український фронт / ред. В. П. Горбулін. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж., 2017. 496 с.
 9. Clark M. Russian hybrid warfare. *Military Learning and the Futures of War Series*. 2020. Т. 1, № 5. С. 33.
 10. Paul C., Matthews M. The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model. Why It Might Work and Options to Counter It. *RAND*. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html> (дата звернення: 08.03.2024).

Тутов Олексій,
студент першого року навчання
бакалаврської програми
«Політологія. Національна безпека»

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анексія Криму та розгортання військової агресії на Донбасі в 2014 році росією ознаменували катастрофічне зіткнення системи національної безпеки України з сучасними для неї викликами і новітніми тенденціями ведення війни. Ці сумні події для нашої держави показали, що рф активно розробляє та тестує на практиці концепції гібридних, нелінійних воєн, які забезпечують вплив на всю глибину держави противника. З цього випливає, що військово-політична верхівка нашого ворога чітко усвідомлює сучасний дискурс воєнної думки і активно намагається її реалізовувати, більш того, вона перетворила на зброю різні галузі суспільства: економічну, дипломатичну, інформаційну, політичну та ін. Повномасштабне вторгнення стало продовженням їхніх амбіцій по захопленню нашої держави з використанням всього спектру напрацьованих можливостей і заточених на новітню війну з рф, ознаменуванням чого стало масштабне створення в їх складі батальйонно-тактичних груп та значне технологічне оснащення.

Отже, наш противник має набагато більші ресурси в своєму розпорядженні, розвиває свою воєнну думку та намагається оснащувати власні ЗС відповідно до новітніх тенденцій, інтегрує і перетворює на зброю різні сфери суспільства, та має в своєму розпорядженні такий специфічний інструмент, як ядерний арсенал. Також, рф має більшу перевагу в мобілізації своєї ресурсної бази, будь-то особовий склад чи техніка. За такого стану справ, зважаючи на можливості нашої країни, формування цілковитого паритету є згубною політикою. Найбільш ефективною відповіддю було б створення асиметричного арсеналу нашої держави, що включає в себе як силові елементи у вигляді ЗСУ, Територіальної оборони, ССО та ін. структур, так і несилові, пропаганда, протидія ІІСО та ін.

Зважаючи на окреслені вище переваги противника, Україна має свою найбільш вагому - це бажання власних громадян захищати свій дім, яка, якщо

поглянути на історію нашої цивілізації, має величезну силу. «Війну починають кадрові військові, а закінчують вчителі, інженери, бухгалтери», - в цих словах Валерія Федоровича криється твердження, яке впливає з окресленого вище бажання народу, що виграють війни не тільки військові, а народ загалом. Тому, в даній статті, я хотів би розглянути такий важливий елемент силових асиметричних можливостей держави, як Територіальна оборона.

Мета статті: проаналізувати розвиток ТрО України, визначити перспективи їх розвитку та сформуванню перспективну модель.

Виклад основного матеріалу. Історія територіальної оборони України бере свій початок в рік проголошення незалежності, і до сьогоднішнього дня пережила умовно п'ять періодів: існування на папері (1991-2013), різке відродження (2014-2015), період певної стагнації (2015-2017), закладання основи (2018-2020), період реформ (2021-2022). Останній шостий період від 24.02.2022 до сьогоднішнього дня 2024 року - ТрО переживають безпосереднє бойове застосування.

Територіальна оборона періоду існування на папері згадувалась тільки одним документом правового поля нашої країни, а саме Законом України «Про оборону України». Тоді у першій редакції (від 6 грудня 1991 року) територіальну оборону було описано всього двома абзацами статті 17,3 в яких декларувалося її створення: «...з метою прикриття, оборони та захисту державного кордону, морського узбережжя, острівних зон, важливих об'єктів і комунікацій від нападу агресора, боротьби з його десантами та диверсійними групами, підтримання режиму воєнного стану».

Важливо зазначити, що на той час функціонування тероборони передбачалося і в мирний час, у взаємодії з Національною гвардією України першого формування.

У редакції Закону від 21 листопада 1994 року згадка про діяльність територіальної оборони у мирний час було вилучено з тексту.

Починаючи з 2000 року, територіальній обороні було присвячено статтю 18 того самого ЗУ «Про оборону України».

Також, відтоді в законі унормували термін «особливий період», під час якого, власне, і передбачалося функціонування тероборони.

Після цього зазначений Закон зазнав ще понад двох десятків редакцій, проте кардинальних змін у розрізі нормування територіальної оборони не відбулося.

Загалом, у той період тероборона, по суті, існувала виключно «на папері», а відповідні навчальні заходи (збори, вишколи тощо) фактично не проводилися, або були несистемними та не мали суттєвого результату. [3]

Причиною ігнорування подальшого оформлення територіальної оборони, та її розвитку аж до 2014 року, на мою думку, була неправильна політика скорочення ЗС в рамках перетворення армії на маленькі і сучасні сили зразка НАТО, до того ж, загроза масштабних війн вищим керівництвом вважалась малоімовірною. Тому, завдання територіальної оборони перекладались на Сухопутні війська, а згодом цю діяльність повністю прибрали з мирного часу. Окремо, я вважаю, каденцію Віктора Януковича відрізок, коли наша обороноздатність навмисне руйнувалась в рамках підготовки до поглинання країни росією. Сюди ж додаю і думку написану командою ЦДАКР: «проблеми захисту української держави полягають не у помилковості курсу формування ЗС країни, а у тривалому зневажливому відношенні уряду країни до системного підтримання обороноздатності держави. Відсутність необхідного забезпечення війська та легковажне (зазвичай популістське) втручання політичної еліти на хід цього важливого державного процесу, що спонукало військове керівництво ЗСУ до безвідповідальних практичних кроків, з виконання заходів Державних програмах розвитку ЗС, іноді навіть шкідливих дій на згоду політикам». [5]

З початком агресії росії на Донбасі, на руках у військово-політичного керівництва країни опинились небоездатні ЗСУ, повністю вичерпаний бюджет країни та території, якими ширився сепаратизм, підтримуваний

кремлем. Проте, попри ці негативні чинники, їх перекрыла висока мотивація народу стати на захист держави, утворена патріотичним вибухом у суспільстві. Тому, зважаючи на загальну ситуацію, тодішнє вище керівництво держави швидко прийняло рішення про формування батальйонів ТрО по одному на область. Їхня комплектація проводилась здебільшого добровольцями, проте були і певні нюанси, які виражались в тому що:

1. Сформованої кількості батальйонів ТрО було замало для виконання завдань територіальної оборони. [5]

2. Фактично ці батальйони відіграли роль військового резерву. [3]

З кінця 2014 року ТрО в такому вигляді було реорганізовано. Більшість батальйонів передано в бригади ЗСУ, інші розформовано, з деяких створили нові бригади в складі діючої армії.

По завершенню періоду різкого відродження, територіальна оборона опинилась в тій же точці, що й на початку, фактично її знову не існувало. Проте агресія росії дала поштовх, і стало зрозуміло, що без цього компоненту в арсеналі держави нам не сформувані ефективної системи обороноздатності.

Після реорганізації в 2015-2017 рр. відразу почався пошук ефективної реформи, що призвело до створення загонів тероборони тільки на папері, суттєвих змін не відбулося. Але в цей період стагнації розробили та затвердили документи, які заклали основу для подальших реформ, а саме:

- Положення про територіальну оборону України, затверджене указом Президента України від 23 вересня 2016 року №406/2016 дск;25

- Тимчасову настанову з територіальної оборони (частина І), затверджену наказом начальника Генерального штабу ЗСУ від 1 березня 2017 року №04;

- Тимчасову настанову з територіальної оборони (частина ІІ), затверджену наказом начальника Генерального штабу ЗСУ від 30 серпня 2017 року №305 дск;

- Програму підготовки з питань організації роботи штабу зони (району) територіальної оборони, затверджену командувачем СВ ЗСУ [3]

2018-2020 рр. ТрО набрала форми більш схожої на сьогоднішню. Відбувся перехід на бригадну структуру, створено командування ТрО у складі СВ ЗСУ, було здійснене реформування адміністративно-територіального устрою. Також, важливим моментом були проведення навчань, з метою такої собі «обкатки» діючої системи ТрО, та визначення наявних проблем. Показовим в цьому плані є експериментальне навчання «Північна фортеця - 2018». На навчаннях «Об'єднанні зусилля 2020» було проведено відпрацювання розгортання системи ТрО. [3]

Ці чотири коротко описані мною періоди історії ТрО, згідно мого аналізу, вирізнялись такими загальними особливостями:

- Відсутність системного розвитку ТрО
- Зосередження тільки на військовому компоненті ТрО
- Переважне існування на папері
- Відсутність ініціативи з боку вищого політичного керівництва країни
- Постійне перекладання функцій ТрО на ЗС
- Прийняті рішення не були узгоджені з сучасними реаліями ведення бойових дій
- Неналежне документальне забезпечення ТрО

Окремо зазначу каденцію Петра Порошенка, коли, здавалось, після подій на сході країни, повинні були створити і розвинути надійну систему ТрО (цьому сприяли б патріотичні піднесення в суспільстві). Відсутність активності у вирішенні цього питання експерти переважно поклали на побоювання створення політичними опонентами кишенькових приватних армій[1]

Від себе додаю, що, можливо, це пов'язано з обраним курсом реформування ЗС, яке відверто кажучи, стало створенням маленької осучасненої радянської армії. Але спостерігались і позитивні моменти, до

яких я зараховую: усталення розуміння потрібності ТрО, початок дискусій з її оформлення та розвитку, проведення нечисельних навчань з розгортання.

В заключний період перед розгортанням повномасштабного вторгнення, було зроблено значні кроки щодо оформлення ТрО, чому сприяла низка ухвалених документів: План оборони України, Стратегічний оборонний бюлетень, Стратегія воєнної безпеки України, Про основи національного спротиву. В них сформувалась концепція на забезпечення всеосяжної оборони держави, що повинно сприяти стрімкому розвитку ТрО дивлячись на неї, як на оформлення державою включеності всього народу в забезпечення спротиву. Центральним для ТрО став ЗУ «Про основи національного спротиву», який закріпив розвиток і оформлення цих сил в правовому полі, а також включив його в комплекс національної протидії агресору, як основний компонент.

Важливим є і період до ухвалення цих документів, в якому спостерігались жваві дискусії, щодо оформлення та вигляду ТрО. Результатом цього стали законопроекти №4504 та №5557, який зрештою і був прийнятий. Основні відмінності полягали в різних поглядах на підпорядкування (в першому передбачалось підпорядкування МОУ, як окремого збройного формування, в другому створення роду військ в ЗСУ), також, законопроект №5557 мав ширший зміст і охоплював спектр національного спротиву загалом. До того ж, точились різні дебати стосовно фінансування, завдань, розташування, кількості, озброєння, мотивації до служби та ін. Деякі, на мою думку, пропоновані доцільні рішення, я розгляну в наступних розділах.

Отже, була створена доволі непогана основа, яка закріпила курс на створення асиметричного потенціалу держави, а в рамках цього, почався розвиток такого важливого елемента в цьому комплексі протидії, як ТрО. Проте, зазначають і певні недоліки, що закон Про основи національного спротиву, не наповнений повною мірою тим змістом, який дозволив би створити потужну і безкомпромісну Територіальну оборону. [1]

Також, варто відзначити, що великий пласт часу було витрачено на розробку та прийняття відповідних документів, під час якого ТрО залишалась на тих позиціях, на яких завершила 2019 рік, фактичне розгортання ухваленої моделі розпочалось 1 січня 2022 року. Це все відбувалось на фоні накопичення росією великого ударного угруповання військ з весни 2021 року.

В загальному, попри здебільшого правильний заданий курс розвитку, спостерігалось багато недоліків, основними з яких стала повільність, легковажність до сфери оборони, і не побоююсь припустити, надії влади на мирне врегулювання конфлікту, попри повну відсутність такого бажання в росії.

Отже, перед початком повномасштабного вторгнення війська ТрО, не були повністю розгорнуті, не провели жодних навчань і не були в достатній мірі матеріально і технічно забезпечені. Прописана в нещодавно ухвалених документах модель, починала реалізовуватись тільки на початковому рівні. Боездатність цього роду військ була вкрай малою.

З 24 лютого 2022 року до військ ТрО почали вступати численні добровольці, здебільшого цивільні люди, в багатьох випадках навіть такі, що жодного разу в житті не тримали зброю. Це були люди з майже нульовою підготовкою, але великим бажанням нищити ворога. Ситуація склалась схожа з 2014 роком, коли ТрО екстрено розгорталась, щоб допомогти кадровому війську здійснювати завдання захисту держави. Проте, ці схожі події мають і серйозні відмінності, на початок російсько-української війни ТрО фактично не існувала, і створювалась з нуля, а перед початком повномасштабного вторгнення була закладена документальна основа і модель побудови, більш того, розпочались і початкові етапи формування. Це все посприяло швидкій мобілізації людей до лав цього роду військ в тій критичній ситуації. Але повільність у вирішенні питання ТрО, з вище описаних причин, показала свої катастрофічні наслідки, коли влада була вимушена видавати зброю непідготовленим людям, щоб забезпечити

виживання держави, а деякі території не мали достатнього забезпечення, щоб банально навіть одягти щойно сформовану ТрО в перші дні повномасштабного вторгнення. З того моменту стало очевидно всім, що питання ТрО повинно було бути вирішене декілька років тому, і якби так і сталось, то можливо хід бойових дій пішов би по зовсім іншому сценарію, набагато несприятливішому для росії.

На сьогодні Сили ТрО вже пройшли чималий бойовий шлях, і чимало важливих битв цієї війни: оборонні бої за Харків, Суми, Київ та чимало інших. Також, певні дискусійні питання, як, наприклад, питання чи потрібно використовувати ТрО поза межами своїх регіонів, були вирішені потребами війни. Законодавча основа теж зазнала змін, наприклад, тероборонівці отримали право на використання артилерії. Ці війська остаточно підтвердили свою життєву необхідність для держави, адже вони успішно приймають участь не тільки безпосередньо на лінії зіткнення, а й у своїх регіонах виконують важливі завдання з протидії диверсійно-розвідувальним групам, охороні критичних об'єктів, прикриття кордону тощо. Цим самим вони знімають деякі завдання із ЗС, які в свою чергу, можуть зосередити більше сил на бойових діях. Також, сили ТрО виконуючи свої функції на місцях, значно затрудняють дестабілізацію того чи іншого регіону, що позитивно впливає на забезпечення безпеки держави загалом. До того ж, вони показали, що підтримка місцевими адміністраціями своїх бригад, є дуже важливим питанням. Таким чином, люди бачать, що не тільки центр відповідає за хід війни, а й периферія може мати значний вплив на цей процес. Необхідно, щоб народ відчував свою залученість в процесі забезпечення оборони державою.

Отже, на сьогодні ми вже маємо сформовану ТрО, яка виконує свої окреслені в законодавстві функції доволі успішно, попри, як бачимо, важкий і затягнутий процес їх створення. На майбутнє, я вважаю, ТрО має великі перспективи, адже курс на створення асиметричного арсеналу вже покладений. До того ж, потенціал цього елемента протидії агресору не був

розкритий повністю в ухвалених рішеннях до війни, яка дала нам багато своїх уроків, котрі треба буде врахувати в майбутньому. Факт необхідності ТрО став незаперечним.

Важливим для нас є, окрім свого досвіду створення ТрО, досвід інших країн, адже звідти можна взяти певні ідеї для розвитку, чи вдосконалення існуючої системи на майбутнє. Особливо цікавим в цьому елементі протидії серед наших сусідів є Польща. Створення військ ТрО стало реакцією вищого керівництва країни на початок російсько-української війни в 2014 р. З того часу вони проводили доволі активну розбудову цих сил. На кінець 2022 року було заплановано збільшити чисельність асиметричного складника до 50 тис. особового складу, а загальний бюджет – до 900 млн. доларів. [2]

Структура їхніх військ територіальної оборони схожа на нашу, має бригадний характер, але поки підпорядкована Міноборони до 2028 року, потім планується передати під командування ЗС Польщі. Проте, вони мають цікавий погляд на проходження підготовки для служби в ТрО. Солдати територіальної оборони, які раніше не служили проходять, 16-денні збори, під час яких отримують базову підготовку, а потім протягом трьох років на вихідних проходять військову підготовку за програмою індивідуального й спеціалізованого навчання. Передбачається спеціалізація окремих команд для «зеленої» та «чорної» тактики, рятувальних операцій, а також захисту критичної інфраструктури. [2]

Становлять інтерес і мобільні навчальні команди, які були створені з метою забезпечення високого стандарту підготовки цього роду військ. Тобто, висококваліфіковані інструктори не закріплені в якійсь одній бригаді, а передають свій досвід рівномірно по всіх формуваннях. Окремим елементом польської ТрО є їхня взаємодія з Силами Спеціальних операцій. Така співпраця розглядається по трьох напрямках: тренування в мирний час, реагування на кризові ситуації, і загрози «передпорогового» рівня, діяльність на окупованій території у воєнний час. Варто зауважити, що кістяк мобільних навчальних груп становлять бійці ССО. [4]

Отже, Польща має доволі цікавий погляд до організації територіальної військової служби, адже він враховує індивідуальний підхід до кожного бійця, багатоманітність спеціалізації і певний комфорт часових рамок її проходження. Взаємодія ТрО з ССО у польської сторони є набагато більшою, (у нас ССО працюють тільки з Рухом опору), і ґрунтується на передачі бойового досвіду на тренуваннях, досвіду в боротьбі проти диверсійно-розвідувальних груп та симбіозі в операціях. Створення мобільних навчальних груп є вдалою ідеєю, задля підтримки висококваліфікованої підготовки у цих військах. Таким чином, завдяки цьому комплексу рішень, вони забезпечують більш якісну підготовку, та намагаються розширити універсальність ТрО, і її включеність в усю систему оборони.

Також, вдалу систему ТрО має Естонія. Її назва Кайтселійт або Союз оборони. Вона складається з 15 піхотних дружин, чисельність однієї за мирним штатом становить 1000 осіб. До складу також входять Найскодукайтсе або Жіночий корпус сприяння обороні, організації «Дочки Батьківщини» – для дівчат і «Молоді орли» – для хлопців допризовного віку. Важливим моментом є і те, що протягом двох-чотирьох годин, залучені до територіальної оборони люди, займають встановлені позиції без рішення старшого штабу. [2]

Як бачимо, Естонія має ширше розуміння ТрО, ніж приміром Польща чи Україна. Це пов'язано з тим, що вони включили до складу організації, які сприяють підвищенню вмотивованості, загальній залученості до оборони і поступовому патріотичному вихованню народу. Отже, Кейтселійт використовується не тільки як військовий елемент, а і той, який виховує певну суспільну ідеологію. Також, вони приділили увагу напрацюванню автономності підрозділів, і таким чином запрограмують свій народ на відповідну самостійну реакцію в разі нападу. Окремо, щочетверга, в Естонії проводять день захисника: величезна кількість молоді тренується у тирах, відпрацьовуючи завдання від стрільби до військової топографії [2].

Створена естонцями система територіальної оборони має на меті виконання як військових так і виховних функцій. Основною її задачею стає, поряд з обороною, вкорінення ідеї тотального опору агресору. Саме через цю особливість дана модель є цікавою для нас.

Список держав зі їх моделями ТрО можна продовжувати, проте, в загальному йде фокусування або виключно на цій структурі, як військовому компоненті, або більш ширшого розуміння, з використанням її і як невійськового – підготовчого елемента.

Сьогодні ТрО в Україні розглядається тільки як військовий елемент, як і до повномасштабного розгортання агресії РФ. Відверто кажучи, дана система є дещо однобокою, і сконує можливий потенціал. Тому я спробую сформулювати модель, яка на мій погляд, буде більш відповідати сучасним реаліям забезпечення національної безпеки у воєнному елементі.

Військово-політичне керівництво України вже доволі давно проголошувало курс на створення професійної армії зразка НАТО. Головним недоліком такого типу збройних сил експерти виділяють неможливість накопичення великого навченого резерву, який грає значну роль при тотальних війнах, на зразок сьогодношньої. Вирішенням цього питання може і має стати ТрО. Тобто, така модель передбачає зняття з регулярної армії функції підготовки резерву. ЗСУ в такому випадку комплектуватимуться виключно добровольцями, а ТрО проводитиме підготовку призваних громадян. Перехід на професійні регулярні сили для нас без вирішення питання резерву буде неможливим, дивлячись на постійну загрозу з боку Росії.

Важливим аспектом в такому випадку буде забезпечення комфортності проходження строкової та добровільної служби в ТрО. Тут мають бути присутні такі переваги як: людина не має бути відірвана від свого місця проживання, і проходитиме підготовку тільки вдень; забезпечити певні пільги таким службовцям: безкоштовне навчання для дітей, додаткові відпустки тощо. Також, варто розглянути польську модель, адже вона

здійснює підготовку у вільний від роботи час. Основною ідеєю тут повинна бути комфортність, та певне стимулювання до служби.

Наступною проблемою виступає забезпечення певного рівня професіоналізму цього резерву та й загалом сил ТрО. Хорошим рішенням, на мою думку, буде започаткування практики мобільних навчальних груп, і розширення співпраці з ССО, на зразок польської моделі. Також, ТрО має відігравати роль кадрового резервуара для колишніх військовослужбовців регулярної армії, чий переданий досвід матиме велику цінність. В сформовані бригади ТрО потраплятимуть ті люди, які після проходження строкової служби виявили бажання підписати контракт в цих силах, а також добровольці, інші потраплятимуть в резерв.

Щодо озброєння, то бригади ТрО повинні бути укомплектовані стрілецьким озброєнням, різними типами ПТРК, ПЗРК, ударними БПЛА, розвідувальними БПЛА, мінометами різних калібрів. Важливо, щоб була присутня власна автомобільна техніка і легкі броньовані машини. Цей арсенал дасть змогу зайняти впевнену оборону, і дочекатись регулярного війська з більш важким озброєнням, або здійснити удари по силах, що швидко просуваються вглиб території країни.

Важливим аспектом має стати формування цих сил з орієнтацією на автономність, адже це гарантує миттєву реакцію на всі види агресії. Саме з цієї причини важлива співпраця з ССО і законодавче закріплення тримання особистої зброї тероборонівцями вдома. Створити щось схоже на естонівську модель з самостійним зайняттям позицій без рішення вищого штабу, але з урахуванням особистого досвіду.

Наведений мною перелік вище, стосується військового компоненту ТрО, і має забезпечити високу швидкість мобілізації цих сил, автономність, більшу якість підготовки і головне - комфортність проходження служби з наданням певних соціальних пільг від держави.

Розвиток наступного компоненту, а саме цивільного, потребуватиме закріплення ТрО за Міноборони України в мирний час, адже це забезпечить

певну гнучкість на відміну від жорсткої військової вертикалі управління. Основним завданням в цьому елементі буде вкорінення загальної ідеї опору для народу.

Задля досягнення цієї цілі можна використати досвід естонців, в яких у складі Кейтселійту присутні організації, які виконують патріотично-виховну функцію, формуючи вказану вище ідеологію. Але їхня модель в наших умовах потребує змін. В Україні вже присутні організації, які виховують молодь відповідно до патріотизму і власних постулатів, тому краще буде сформованому в складі ТрО управлінню з цього питання створити спільну платформу з організації цього процесу. Так можна досягти масштабування і плюралізму в виборі організації молоддю на всій території держави. Також, за їх сприяння і досвіду можна організувати всеукраїнські дні вишколів на кшталт естонських.

Важливим аспектом також є співпраця з місцевими владами. Вони можуть частково фінансувати, організовувати додаткове комплектування своїх підрозділів ТрО і сприяти патріотичному вихованню в своєму регіоні. Таким чином може досягатись залучення народу до формування ТрО загалом.

Потрібно закласти в ТрО більше розуміння, ніж просто військового компонента в складі ЗС, виокремити її в окрему структуру з дещо ширшими завданнями, ніж регулярна армія, і забезпечити всередині неї тісну взаємодію між елементами, і включеність їх в загальну систему національної безпеки. Основний пріоритет повинен робитись на всенародність та утвердження ідеології тотального опору ворогові.

Висновки. ТрО України до розгортання повномасштабного вторгнення розвивалась дуже повільно, хоч і здебільшого правильно заданим курсом. Це було спричинено затягуванням законодавчого закріплення цих сил та засобів, подекуди з побоювань політичної еліти або ж їхньої неналежної уваги цьому сектору безпеки, і більшим акцентом на мирне врегулювання.

В час повномасштабного вторгнення ТрО, попри свою несформованість, відіграла значущу роль в обороні країни, адже допомогла швидко поставити до зброї велику кількість людей. На сьогодні цей рід сил доволі успішно показує себе у виконанні поставлених на нього задач (протиція ДРГ, захист територіальної цілісності та ін.). ТрО набула великого досвіду ведення бойових дій, який повинен буде враховуватись у післявоєнній розбудові цього елемента.

Необхідно відійти від бачення ТрО, як суто військового компонента, і підпорядкувати її МОУ, задля додавання в її структуру цивільного елемента, який буде виконувати завдання патріотичного виховання і формування загальної ідеології протиції ворогу. Основним пріоритетом для неї визначити всенародність та вироблення реакції народу на загарбника. Таким чином, майбутня ТрО має підсилити не тільки військовий елемент системи національної безпеки. Варто додати і важливість створення відчуття залученості суспільства в розбудову цього компонента.

Важливі завдання формування резервів потрібно перекласти на ТрО, без виконання цього пункту розбудова професійних ЗСУ неможлива, а їхня здатність оборонятись при тотальних війнах буде поставлена під сумнів.

ТрО повинна бути матеріально-технічно забезпеченою відповідно до сучасних реалій, вміти автономно діяти, мати комфортні умови проходження служби і забезпечувати якісну підготовку, тісніше співпрацювати з ССО.

Задля досягнення окреслених вище цілей в майбутньому необхідно буде переглянути законодавче підґрунтя цього компоненту. Вивчити свій набутий досвід та інших країн з розбудови ТрО, з метою її покращення, і більш ефективного включення в асиметричний арсенал протиції ворогу. Закріпити ТРО, як окремий елемент системи нацбезпеки, в нормативних документах, адже вона може виконувати не тільки функції силового характеру, а й ідеологічного, виховного тощо.

ТрО повинна виконувати не тільки підсилюючу функцію ЗСУ, а й функцію зміцнення стійкості нашого суспільства, адже сучасний противник

прагне впливати на всю глибину країни-жертви, що означає неминучий вплив на весь наш народ вцілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадрак В. Директор ЦДАКР оцінив половину каденції Зеленського у безпековій сфері. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння

URL:<https://cacds.org.ua/%d0%b4%d0%b8%d1%80%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%b%d1%80%d1%86%d0%b4%d0%b0%d0%ba%d1%80%d0%be%d1%86%d1%96%d0%bd%d0%b8%d0%b2%d0%bf%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bd%d1%83-%d0%ba%d0%b0%d0%b4%d0%b5%d0%bd/>

2. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. 3-тє вид. К. : Брайт Букс, 2023. 243 с.

3. Муравейник А. Територіальна Оборона України, Історія, сучасний стан та майбутнє. Київ: ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!». 2021. 76 с.

4. Паливода В. Взаємодія Військ територіальної оборони та Сил спеціальних операцій Республіки Польща: пошук оптимальної моделі. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/vzaemodiya-viysk-teritorialnoi-oboroni-ta-sil-specialnikh-operaciy-respubliki-polscha>

5. Якубець І. Україна. Проблеми територіальної оборони. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. URL: <https://cacds.org.ua/ivan-yakubets-ukrayina-problemy-terytorial-noyi-oborony/>

Ставичний Роман,
студент третього року навчання
бакалаврської програми «Політологія»,
Березовська-Чміль О.Б.,
кандидат політичних наук, доцент

ВПЛИВ РАДЯНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ГЕОПОЛІТИКУ І СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

Відносини між Радянським Союзом та Сполученими Штатами мали колосальний вплив на систему геополітики та світовий порядок, а особливо в період 1953-1964рр. Адже тоді всі країни земної кулі спостерігали за словами та вчинками, які походили від США та СРСР, які могли змінити майбутнє, не в кращу сторону. Відтак без сумніву актуальним є дослідження дипломатичних відносин, кризових ситуацій та стратегічних взаємин між США та СРСР і їх впливу на міжнародну політику.

Серед науковців, які приділяли значну увагу міждержавним відносинам варто згадати таких зарубіжних вчених, як Кант І., Моргентау Г., Арон Р., Вільсон В., Онаф Н. Якщо говорити про українських науковців, то це Кононенко С., Поліщук О., Данилюк О., Ткач Д., Плохій С.

У період з 1953 по 1964 рр., холодна війна досягла точки кипіння, адже США та СРСР вели боротьбу за геополітичний пріоритет на світовій арені. Обидві світові держави зверталися до широкого спектру заходів, починаючи від дипломатичного тиску й економічних санкцій, завершуючи військовою допомогою і шпигунською діяльністю. Впливовість кожної сторони проявлялася у різних регіонах світу, де вони зустрічалися відкритими або прихованими конфліктами. Ми вважаємо, що в цьому контексті одними з головних факторів боротьби було ідеологічне протистояння, забезпечення стратегічних позицій і розвиток ядерного озброєння, що створювало загрозу ядерної війни.

Більшість лідерів Європейських країн думали, що нарешті Європа зможе об'єднатися та не зазнає більше жодного агресивного впливу. Проте всі вони помилилися, адже ідеологічне розділення зруйнувало всі плани на об'єднання. Навіть Рада Європи на яку всі покладалися, з часом розчарувала. Також інші інституції, які було створено з метою сприяти співпраці та міжнародному балансу, зазнали розчарування через недостатність дій та

ефективності у вирішенні існуючих конфліктів, не кажучи вже про наростання нових [3].

На нашу думку, не тільки ідеологічним чинником було обумовлено нездатність Європи об'єднатися, але й національними інтересами, які часто суперечили поглядам інших націй, що унеможливлювало створенню міцного фундаменту для об'єднання сторін.

Революція в Угорщині розділила Європу навпіл, коли мова зайшла про підтримку. Багато країн Західної Європи, зокрема Велика Британія та Франція, спочатку висловили підтримку угорському населенню та вимагали відступу радянських окупаційних сил. Однак їх можливості діяти були обмежені, оскільки побоювалися конфлікту з Радянським Союзом. Окрім того, було чимало країн мета яких полягала в дотриманні нейтралітету. Австрія, Швеція та Швейцарія виражали занепокоєння та засуджували втручання радянських військ, проте вони не брали участі в розгляді ситуації під приводом страху. Зрозуміло було для всіх, що країни східної Європи, які були під впливом СРСР, пригнічували будь-які прояви самостійності в Угорщині, через страх перед кривавим режимом Москви.

Незважаючи на те, що революція мала на меті наштовхнути країну на шлях поступової демократизації та хотіла започаткувати проведення соціально-економічних реформ в країні нам зрозумілі причини поразки.

До основних причин ми віднесемо:

- недостатня кількість держав партнерів;
- відсутність підтримки з боку міжнародних організацій;
- розкол в середні угорського суспільства;
- радянська інтервенція;
- відсутність підтримки населення великих міст;
- нерішучість адміністрації президента США.

Як ми згадували вище, США в геополітичній боротьбі, яка відбувалася на фоні революції в Угорщині програли СРСР і авторитет в східній частині Європи зміцнів настільки, що в подальших кризових моментах Радянський

Союз вимагав все більших поступок з боку Заходу. Радянсько-американський вплив, щодо Берлінської кризи був значно вагоміший, адже такі міжнародні актори, як Велика Британія та Франція поставились до подій 1961 р. дуже серйозно. Головна проблема полягала в тому, що запропоновані підходи для вирішення цієї кризи Франції та Великої Британії відрізнялися. Уряд Сполученого Королівства вважав, що заради міжнародної безпеки можна піти на своєрідні поступки. Франко-німецький погляд на цю стресову ситуацію був діаметрально протилежний [11].

Коли влітку 1961 р. побудували Берлінську стіну це звичайно ж стало символом краху так званої «старої Європи». Адже в даному випадку радянсько-американські відносини спровокували велике незадоволення в Франції, справа дійшла навіть до розповсюдження думки, проте, що Атлантичний альянс вигідний тільки США та Великій Британії. З кожним днем сумніви, щодо англо-американського впливу набирали обертів.

Французький президент Шарль де Голль повернувся до влади по роках політичного забуття після масштабної конституційної кризи, що виникла через тривалу колоніальну війну в Алжирі. Разом з новою П'ятою Республікою де Голль проголосив своє власне націоналістичне бачення ситуації. Він стверджував, що спільна європейська зовнішня та оборонна політика була можливою, бо існувала та функціонувала в середовищі країн учасниць міжнародних організацій. Погляди тодішнього президента Франції стосовно політичного керівництва Сполучених штатів були в певній мірі ворожими. Він переконував своїх партнерів, що Європі ніколи неварта наслідувати США. Шарль де Голль вважав, що його країна повинна мати незалежну зовнішню політику та не зобов'язана бути залежною від інших держав, а особливо від США. Він виступав за посилення суверенітету Франції та її позицій у міжнародних питаннях. Незважаючи на критику Франція продовжувала співробітництво в галузі економіки та військової промисловості [3].

Карибська криза в контексті радянсько-американських відносин мала найбільший вплив на функціонування європейських країн. Серйозне хвилювання спричинене через високу імовірність ядерної війни між Сполученими Штатами та Радянським Союзом, тому країни Європи, які були членами НАТО активно співпрацювали з США під час цієї кризи незважаючи на розбіжності в поглядах, які стосувалися міжнародної політики. Франція та Велика Британія виступили посередниками між Сполученими Штатами та Радянським Союзом, роблячи все можливе заради того, щоб знайти спільне рішення.

Що стосується Куби, то тут доцільно буде згадати безпосередній вплив на неї. Після подолання карибської кризи Фідель Кастро був налаштований проводити власну зовнішню політику й зарекомендувати себе, як самостійного гравця на міжнародній арені. Він продемонстрував повну незалежність від США та СРСР.

Доказом цього слугує його зустріч з генеральним секретарем ООН з У Таном в палаці в Гватемалі. Такий крок був раціональний, адже ООН займала неостання місце в боротьбі за публічну підтримку між Радянським союзом і Кубою з одного боку й США з іншого.

У Тан один із перших на загал запропонував рішення для врегулювання кризи. Він виступив за те, щоб забрати радянські ракети з Куби в обмін на зобов'язання з боку США не нападати на Кубу. З часом постало питання про інспекцію Куби, яка б могла встановити, чи справді ракет там більше нема. Проте Кастро не хотів приймати такий хід подій аргументуючи це тим, що перевірки будуть принижувати гордість його країни. Тому 31 жовтня 1961 р. У Тан поставив питання зовсім по іншому. Він знав, що Кастро може відмовити в перевірці Куби на наявність ракет, але усвідомлював, що не зможе завадити зустрічі генерального секретаря та радянськими посадовцями. Незважаючи на складнощі, які лідер Куби поклав перед посадовцями та делегатами, демонтаж ракет було розпочато [14].

Випадок на Кубі – це тільки один із відомих нам прикладів, як суверенітет та гідність незалежної держави може порушуватися сильнішими сторонами заради досягнення власної мети. Хоча з іншого боку ми віддаємо належне тому факту, що така інспекція була необхідна для створення безпечних умов та підтримці миру на обох континентах, а враховуючи військовий потенціал обох держав, можливо й на цілій планеті.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що країна продовжувала залишатися відданою соціалістичним догматам та досі вела боротьбу з проявами капіталізму, вона також демонстрував свою незалежність від Москви, та довгий час залишалася шанованою державою в Латинській Америці. Авторитет Куби, на нашу думку, був зумовлений наданням нею економічної підтримки рухам з явним проявом революційного характеру й створення альтернативної моделі соціально-економічного розвитку, особливо в сфері освіти та медицини.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що протистояння двох наддержав може призводити до порушення світового балансу в результаті чого окремі країни, які знаходяться на своєрідній «шаховій дошці» зазнають не тільки їхнього впливу, але й ризикують бути втягнуті в конфлікти та вирішення проблем, які знаходяться поза межами їхнього впливу. Як наслідок, необхідно зауважити, що становлення будь-якого тоталітарного режиму та виходу його на міжнародну арену несе небезпеку для демократичних держав, які прагнуть не зазнати їхнього впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беззуб'як М. Принцип реалізму та теорія націоналізму. Збірник наукових праць. Випуск 48. С. 53-63.
2. Берлінська криза 1958—1963 РР. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-9731.html#google_vignette

3. Геффернен Майкл. Значення Європи. Географія та геополітика. Пер. з англ. К.:ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2011. 464 с.
4. Гусев В.І. І. Кант: філософське обґрунтування ідеї миру. Наукові записки. том 18. Філософія та релігієзнавство. С. 8-16.
5. Данилюк О. Методи ведення гібридної війни РФ: теоретичні і практичні аспекти. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021. Випуск 35. С. 161-167.
6. Девід Е. Шай. Історія Америки (11-те видання). Пер. з англійської: Марія Габлевич, Ганна Лелів, Галина Сташків, Антоніна Ящук. Львів: Літопис, 2023. 1112 с.
7. Держалюк М. Угорська революція 1956 року та її вплив на піднесення національно-визвольного руху в Україні. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Derzhaliuk_Mykola/Uhorska_revoliutsiia_1956_roku_ta_ii_vplyv_na_pidnesennia_natsionalno-vyzvolnoho_rukhu_v_Ukraini.pdf.
8. Коен В. А. Така ж держава, як усі інші. Стисла історія міжнародних відносин США. пер. з англ. П. Дениска. Київ: Центр, 2023. 296 с.
9. Кононенко С. Міжнародні відносини та їх системи. Політичний менеджмент. № 1-2. 2013. С. 186-195.
10. Кузик П. Конструктивістська концепція А. Вендта: від критики «міжнародної анархії» до ідеї невідворотності світової держави. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2013. Випуск 32. С. 98-103.
11. Лакішик Д. М. Німецьке питання наприкінці другої світової війни та у повоєнні роки у зовнішній політиці США. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». С. 99-108.
12. Локк Дж. Два трактати про правління. К.: Наш Формат, 2020. 321 с.
13. Паніна І. Г. Ліберально-ідеалістична традиція в дослідженні миру. Політичне життя. ISSN 2519-2949 (Print); 2519-2957 (Online), С. 132-139. DOI 10.31558/2519-2949.2021.3.19.

14. Плохій С. Ядерне безумство. Історія Карибської кризи. пер. з англ. Романа Клочка. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 368 с.

**Власюк Ольга,
студентка третього року навчання
бакалаврської програми «Політологія»,
Березовська-Чміль О.Б.,
кандидат політичних наук, доцент**

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Міжнародні та міждержавні відносини – це два ключові поняття, які взаємодіють між собою в глобальному контексті. Міждержавні відносини відображають стосунки між різними державами, тобто суверенними суб'єктами міжнародного права. Основними суб'єктами міждержавних відносин є країни, які мають визнану територіальну суверенність та владу над своїм внутрішнім та зовнішнім життям.

Міжнародні відносини охоплюють ширший спектр стосунків, включаючи не лише взаємодію між державами, а й взаємодію між різними акторами на міжнародній арені, такими як міжнародні організації, недержавні організації, корпорації та інші суб'єкти. Міжнародні відносини охоплюють різні аспекти, такі як політика, економіка, право, культура, екологія тощо.

Поняття «міжнародні відносини» вперше ввів у науковий обіг англійський філософ та юрист Дж. Бентам у 1789 році у трактаті «Вступ до принципів моральності і законотворення». За його визначенням, міжнародні відносини охоплюють взаємодію та стосунки між особами (чи групами осіб), що представляють різні держави. Це поняття визначало взаємини монархів та громадян різних країн [5, с. 67].

З того часу концепція міжнародних відносин постійно розширювалась, охоплюючи різні сфери суспільної діяльності. Вони виявляються у потоках товарів, грошей, осіб та зонах воєнних конфліктів, визначаючи географічний простір. Міжнародні відносини мають кілька геопросторових рівнів, таких як глобальний, міжрегіональний, регіональний, субрегіональний та локальний [5, с. 69].

Поняття «міждержавні відносини» вперше використав Н. Спайкмен. За його визначенням, це відносини між особами (чи групами осіб), які представляють різні держави. Однією з основних ознак міжнародних відносин є те, що їхні учасники політично належать до різних держав світу. Міжнародні відносини мають комплементарний характер і охоплюють різні аспекти суспільної діяльності, від політичних та економічних до спортивних і гуманітарних.

Поняття «міжнародні відносини» співвідносно з поняттями «зовнішня (зовнішньодержавна) політика», «міжнародна політика», «зовнішньополітичні відносини». Зовнішня політика є частиною міжнародної політики та включає лише ті взаємодії, інститути та організації, які пов'язані з державною діяльністю, що здійснюється за межами державних кордонів [5, с. 77].

Міжнародні відносини виникають із формуванням потреби у взаємодії (співпраці, суперництві тощо) і регуляції цих взаємодій між самостійними соціально-політичними спільнотами. У стародавніх суспільствах міжнародні відносини мали нерегулярний характер і мали конкретно-історичну форму. Через війну тривалого історичного поступу до кінця XX ст. у світі складається досить стійка система міжнародних відносин.

Загалом, міжнародні відносини є важливим елементом сучасного світу, оскільки вони формують характер взаємодії між державами та іншими суб'єктами міжнародної системи. Міждержавні відносини становлять частину міжнародних відносин [11, с. 163].

Взаємозв'язок полягає в тому, що взаємодія між окремими країнами впливає на загальну картину міжнародних відносин. Міждержавні відносини формують основу для розуміння державами своїх взаємин, а міжнародні відносини розширюють це розуміння, включаючи різноманітні аспекти світової спільноти та глобальних викликів.

Основною метою міжнародних відносин є створення стійкого порядку та сприяння співпраці між суб'єктами, щоб забезпечити безпеку, стабільність та розвиток на світовому рівні. Таким чином, міждержавні відносини є важливою складовою системи міжнародних стосунків, яка визначає характер і напрямок світового порядку.

Отже, міждержавні та міжнародні відносини тісно переплітаються, і розуміння їхнього взаємозв'язку допомагає в аналізі глобальних подій та розвитку ефективної міжнародної співпраці.

Міжнародні відносини, взаємодія держав на світовій арені, мають коріння у загальній історії людства. Історія внутрішньополітичних та міжнародних процесів завжди визначалася як єдиним комплексом подій, а система міжнародних відносин є відображенням специфіки держав, що утворюють цю систему.

Серед базових робіт західних та вітчизняних вчених, присвячених соціально-історичним, економічним, і політичним аспектам побудови нового світового порядку, можна виділити твори таких авторів, як К. Поппер, Ф. Фукуяма, О. Тофлер, Д. Белл, Р. Робертсон, М. Кастельс, Е. Гідденс, М. Уотерс, У. Бек, З. Бжезінського, Й. Масуда, О. Мозгового, М. Козловця, С. Дацюка, Д. Лукьяненка, М. Михальченка, Є. Сулими та інші [11, с. 63].

Дослідження та аналіз еволюції міжнародних відносин розкриває цілісне уявлення про основні етапи та закономірності, а також про специфіку та механізми функціонування різних систем міжнародних відносин. Вивчення цієї проблематики розкриває взаємозв'язок міжнародної політики та економіки, різні підходи в політичній науці до історії міжнародних відносин.

На жаль, в українському науковому просторі обмаль досліджень на цю тему, проте в англо-американській історіографії є значний обсяг робіт від Д. Дж. Пучала, Т. Сміта, Дж. Лоусона, Дж. Хобсона, Х. Л. Малчоу, В. Бейна, Т. Нардіна, а також вітчизняні дослідження В. Романова та В. Асташина. Теоретичні аспекти історії міжнародних відносин активно розглядаються такими сучасними вченими, як Т. Сміт, Дж. Лоусон, Д. Хобсон, Х. Малчоу, В. Бейн, Т. Нардін та інші [11, с. 53].

Основою міжнародних відносин є міжнародна політика, що визначається як політична активність суб'єктів міжнародного права, таких як держави, групи держав, міжурядові організації та міжнародні неурядові (громадські) організації. Ця діяльність охоплює широкий спектр питань, таких як війна та мир, загальна, техногенна, екологічна, епідеміологічна та інша безпека, а також подолання голоду, зубожіння, відсталості тощо. З такого розуміння випливає важливість міжнародної політики як фактору стабільності, миру та розвитку рівноправних міжнародних відносин. Міжнародна політика вирішує проблеми виживання та прогресу людства, а також розробляє справедливі механізми узгодження інтересів суб'єктів світової політики.

Сучасна теорія міжнародних відносин розглядається через призму двох концептуальних напрямів: традиціоналістського та модерністського.

Традиціоналістський підхід, представлений такими вченими, як Т. Моргенау, К. Томсон, У. Фокс, А. Вольферс, Р. Арон та С. Хофман, розглядає сутність міжнародних відносин як взаємодію держав, в якій основним засобом реалізації є дипломатія. Згідно з цією концепцією, міжнародні відносини тлумачаться в контексті неодмінного суперництва, яке обумовлене природною схильністю суб'єктів політики до насильства та прагнення до влади [12, с. 33].

З другої половини ХХ століття виникає модерністський напрямок в дослідженні міжнародних відносин, представлений вченими, такими як М. Каплан, Р. Роузкранс, Р. Снайдер, Х. Брук. Цей напрямок враховує не лише

міждержавні відносини, а й взаємодію з неурядовими громадськими організаціями (ГО), приватними ініціативами та іншими учасниками. «Модерністи» використовують формальні методи оцінювання та прогнозування, взяті з теорії ігор, теорії систем, теорії ймовірності тощо [12, с. 27].

Поняття «міжнародна політика» є ключовим у теорії міжнародних відносин. Проте виникає значуще питання, яке ставить виклик не лише повсякденному сприйняттю, а й для вчених: як взаємозв'язати міжнародну політику та міжнародні відносини? Це питання набуває особливої актуальності через неоднозначне трактування самого поняття «міжнародні відносини».

Крім того, в галузі досліджень з історії, соціології та політології, поруч із терміном «міжнародна політика», як синоніми використовуються терміни «світова політика» і «світовий політичний процес», а також використовується поняття «зовнішня політика». Таким чином, розглядаючи це питання, ми стикаємося з проблемою категоріального апарату в науці про міжнародні відносини [12, с. 17].

Міжнародна політика представляє собою взаємодію держав та інших міжнародних акторів на глобальній арені. У свою чергу, міжнародні відносини є системою реальних взаємозв'язків між державами, що виникають внаслідок їхніх дій, і функціонують як середовище для світової політики. Таким чином, міжнародна або світова політика активно впливає на формування міжнародних відносин. В свою чергу, міжнародні відносини є постійно змінюваною сферою під впливом світової політики і впливають на її зміст і характер.

Реалізм і лібералізм – ключові парадигми теорії міжнародних відносин – пропонують різні світоглядні схеми для тлумачення світової політики та розкривають природу взаємодії учасників на міжнародній арені. Порівняння цих теоретичних підходів дозволяє глибше розглянути сутність понять, таких

як «міжнародний актор», та визначити місце та роль різних типів міжнародних акторів у світовій політиці [11, с. 27].

Класичний реалізм, відомий також як політичний реалізм або школа силової політики, є одним із основних теоретичних підходів до міжнародних відносин і зовнішньої політики. Цей підхід виділяє два типи акторів світової політики: первинні актори міжнародних відносин, до яких відносяться держави, що визначають світовий політичний процес у своїй взаємодії, та інші міжнародні актори, які формуються державами або взаємодіють у політичному середовищі, правила якого визначаються державами.

В реалістському підході концепція актора значною мірою ґрунтується на принципі суверенітету, який має юридичний характер. Основні принципи побудови сучасної системи міжнародних відносин закріплені в міжнародному публічному праві, тому на питання про те, як визначити актора в міжнародних відносинах, формальну відповідь надає саме міжнародне право [12, с. 27].

Згідно з його визначенням, увага акцентується на міждержавних взаєминах, розвиваючи концепцію актора міжнародних відносин у формі поняття правосуб'єктності.

Представники ключових парадигм міжнародних відносин поділяють спільне уявлення про держави як основних акторів міжнародних відносин, проте вони різняться у розумінні ролі та значення інших учасників. Вироблення концепції суб'єктності в політології міжнародних відносин, що означає здатність бути міжнародним актором, пов'язане з обмеженнями, які накладає державоцентричний підхід на розгляд учасників міжнародної взаємодії [4].

Висновки. У науковій літературі існують різноманітні теоретичні підходи до дослідження проблеми міжнародних відносин, що відображають різні світогляди та уявлення про природу міжнародного взаємодії. Ключові парадигми, такі як реалізм і лібералізм, пропонують різні тлумачення світової політики та взаємодії міжнародних акторів. Традиціоналістський і

модерністський підходи в політології міжнародних відносин враховують еволюцію дослідження цієї проблематики. Вивчення теоретичних підходів до міжнародних відносин відкриває широкий спектр поглядів на проблему та вказує на складність і багатогранність взаємодії міжнародних суб'єктів. Різноманітність теоретичних ракурсів надає можливість глибше розуміти сутність, динаміку та перспективи розвитку міжнародних відносин у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук М. Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торгівельно-економічний аспект). Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». Випуск 5. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8268/1/12.pdf>
2. В Ірані назвали безвідповідальним намір США вийти з Паризької угоди щодо клімату. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/-v-irani-nazvali-bezvidpovidalnimnamir-ssha-vijti-z-parizkogo-ugodi-po-klimatu-191457.html>
3. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989– 2013): монографія. К.: «Прінт – Сервіс», 2014. 528 с.
4. Зоряні (торгові) війни: переможців не буде. СЬОГОДНІ Україна 24. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/opinion/korsunskicolumn/zvezdnyetorgovye-voyny-pobediteley-ne-budet-1266220.html>
5. Історія міжнародних відносин : підруч. І. В. Алексеєнко, А. Х Маргулов, І. А. Єремєєва, М. В. Несправа. Дніпро. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
6. Калашник П. «Тарифна війна»: Трамп пригрозив Пекіну виходом компаній з Китаю. Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/tarifna-vijna-tramp-prigroziv-pekinu-vihodomkompanij-z-kitayu>

7. Каспрук В. Китай–США: висвячення на наддержаву. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/kytaj-ssha-vysviachennia-nanadderzhavu/>
8. Кіктенко В.О. «Один пояс, один шлях» – глобальний економічний проєкт Китаю. Українська асоціація китаєзнавців. Україна–Китай. 2017. No2(8). URL: <https://sinologist.com.ua/odin-poyas-odin-shlyahglobalnij-geoeconomichnijproekt-kitayu/>
9. Коваль О. Форум міжнародного співробітництва «Один пояс, один шлях» – новий етап реалізації китайської стратегії глобального розвитку і міжнародного співробітництва. Української асоціації китаєзнавців. URL: <https://sinologist.com.ua/forum-mizhnarodnogospivrobotnitstva-odin-poyas-odin-shlyah-novij-etap-realizatsiyi-kitajskoyistrategiyi-globalnogo-rozvitku-mizhnarodnogo-spivrobotnitstva/>
10. Корсунський С. Про торгову війну між Китаєм та США для онлайн – видання «Сьогодні». Дипломатична академія України. URL: <https://da.mfa.gov.ua/sergij-korsunskyj-pro-torgovu-vijnu-mizh-kytayem-tassha-dlya-onlajn-vydannya-sogodni/>
11. Міжнародні відносини: Історія. Теорія. Економіка. Право : навч. посіб. М. З. Мальський, Ю. М. Мороз, О. С. Кучик та ін. ; за ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза. Київ. Знання, 2010. 463 с.
12. Міжнародні відносини та світова політика. навчальний посібник О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко ; за заг. ред. д. філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.

